

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ČESKO-NĚMECKÝCH AREÁLOVÝCH STUDIÍ A GERMANISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vídeňská němčina v rodinách současných vídeňských Čechů

Vedoucí práce: prof. PhDr. Alena Jaklová, CSc.

Autorka práce: Štěpánka Ryklová

Studijní obor: Česko-německá areálová studia

Ročník: 4.

2018

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice .....

.....

Štěpánka Ryklová

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala všem, kteří mě během zpracování bakalářské práce podporovali.

Zvláštní dík patří prof. PhDr. Aleně Jaklové, CSc., za odborné vedení této bakalářské práce a za všechny přínosné a odborné rady a připomínky.

Dále bych ráda poděkovala všem respondentům a narátorům, kteří byli ochotni vyplnit dotazníkový průzkum a poskytnout rozhovory.

V závěru bych chtěla poděkovat své rodině za to, že mi byla v průběhu zhotovování předkládané bakalářské práce oporou.

Anotace

Předkládaná bakalářská práce se zabývá současnou podobou vídeňské němčiny ve vídeňské české komunitě, a to z pohledu kontaktní lingvistiky. Úkolem práce je postihnout vliv češtiny zejména na její lexikální stránku. V teoretické části je nejprve popsána historie vídeňských Čechů. Následuje charakteristika vídeňské němčiny z pohledu diachronního. Tato část zahrnuje historii a etymologii vídeňského dialektu. Další kapitola je věnována stručnému popisu pojmu bilingvismus a jeho rozdělení. Následuje vymezení pojmu středoevropský jazykový svaz. Obsahem části praktické je výzkum orientovaný na postavení současné podoby vídeňské němčiny v rodinách vídeňských Čechů. Cílem výzkumu je zjistit, do jaké míry je v komunikaci vídeňských Čechů ještě dnes užívána čeština, a to v závislosti na jednotlivých generacích zkoumaných respondentů.

Klíčová slova: vídeňská němčina; vídeňský dialekt; Češi ve Vídni; vídeňští Češi; bilingvismus; dialekt.

Abstract

This bachelor thesis deals with the contemporary form of Viennese German in the Viennese Czech society, from the point of view of contact linguistics. The task of the thesis is to capture the influence of the Czech language especially on its lexical side. The theoretical part first describes the history of Viennese Czechs. The characteristics of Viennese German from the diachronic point of view follows. This part includes the history and etymology of the Viennese dialect. The next chapter is dedicated to a brief description of the concept of bilingualism and its division. Following is the definition of the Central-European language area. The content of the practical part is research focused on the characteristic of the current form of Viennese German in the families of Viennese Czechs. The aim of the research is further to find out to what extent is the Czech language still used in the communication of Viennese Czechs, depending on individual generations of surveyed respondents.

Keywords: Viennese German; Viennese dialect, Czechs in Vienna; Viennese Czechs; bilingualism; dialect.

OBSAH

Úvod	8
1. Historie česko-rakouských kontaktů	10
1.1 Počátky české menšiny ve Vídni	10
1.2 Češi ve Vídni v dobách habsburské monarchie	11
1.3 Život vídeňských Čechů během 1. světové války	12
1.4 Meziválečné období	13
1.5 Vídeňští Češi po roce 1945	15
1.6 Situace v roce 1968	16
1.7 Vývoj po roce 1989	17
2. Vídeňská němčina	18
2.1 Historický vývoj vídeňské němčiny	18
2.1.1 Od prvních stop ke staré horní němčině a střední horní němčině	18
2.1.2 Multietnicismus ve Vídni	18
2.1.3 Vídeňská němčina ve 20. století	20
2.1.4 Vídeňská němčina dnes	21
2.2 Etymologie vídeňského nářečí	22
2.2.1 Jidiš	22
2.2.2 Zlodějský slang	23
2.2.3 Čeština	23
2.2.4 Ostatní jazyky	26
3. Bilingvismus	28
3.1 Bilingvismus obecně	28
3.2 Definice bilingvismu	29
3.3 Rozdělení bilingvismu	29
3.4 Interference, přepínání kódů („code switching“), směšování jazyků („mixing“)	31

4. Středoevropský jazykový svaz	33
4.1 Středoevropský jazykový svaz podle S. M. Newerkly.....	33
4.2 Stopy češtiny ve vídeňské němčině podle S. M. Newerkly	41
4.2.1 Jazykový areál v Rakousku-Uhersku	41
4.2.2 České dědictví ve vídeňské němčině.....	41
4.2.3 České kořeny rakouských osobností	44
5. Metodologie výzkumu.....	46
5.1 Dotazníkový průzkum	46
5.2 Metoda rozhovoru	48
6. Materiálový korpus – dotazníkový průzkum a záznamy rozhovorů	52
6.1 Ukázky dotazníkového průzkumu.....	52
6.2 Záznamy a přepisy rozhovorů	63
7. Analýza výzkumu.....	77
7.1 Lexikální stránka vídeňské němčiny	77
7.1.1 Lexikální jednotky.....	77
7.1.2 Předložkové vazby	82
7.1.3 Idiomy a frazeologismy.....	84
7.1.4 Ostatní specifické výrazy vídeňské němčiny	86
7.2 Bilingvismus v rodinách současných vídeňských Čechů.....	88
Závěr.....	94
Seznam tabulek a grafů	96
Seznam literatury a zdrojů.....	98

Úvod

Tato bakalářská práce pojednává o vídeňské němčině v rodinách Čechů žijících ve Vídni z pohledu kontaktní lingvistiky. Důvodů, proč jsem se rozhodla zpracovat téma vídeňské němčiny a Čechů žijících ve Vídni, je hned několik. Daly by se rozdělit do dvou skupin. Za prvé mě k tomu vedly důvody osobní. Během studia na gymnáziu jsem absolvovala měsíční pobyt na vídeňském bilingvním gymnáziu Komenský ve Vídni a vytvořila si velice pozitivní vztah k Vídni a vídeňským Čechům. Ve Vídni také žila část mé rodiny, což určitě přispělo k tomu, abych se touto tematikou hlouběji zabývala.

Další důvody k výzkumu byly odborné – v nynější době dochází k vytrácení dialektů, a proto je důležité zachycovat jejich současnou podobu ještě před tím, než úplně vymizí. Navíc pravděpodobně dojde ke kompletní asimilaci Čechů ve Vídni.

Cílem předkládané bakalářské práce je postihnout současnou podobu vídeňské němčiny v českých rodinách ve Vídni z pohledu kontaktní lingvistiky, tzn. postihnout vliv češtiny zejména na její lexikální stránku. Dalším bodem výzkumu je charakterizovat bilingvnost vídeňských Čechů, tzn. do jaké míry je ještě dnes v jejich komunikaci užívána čeština, a to v závislosti na jednotlivých generacích zkoumaných respondentů.

Míra ovlivnění vídeňské němčiny češtinou a míra užívání češtiny v rodinách vídeňských Čechů byly zjišťovány pomocí dotazníkového průzkumu a rozhovoru s vídeňskými Čechy. Další závěry byly vyvozeny z běžného denního kontaktu s vídeňskými Čechy během mého několikaměsíčního pobytu ve Vídni, kde jsem absolvovala praktickou stáž na Českém velvyslanectví ve Vídni v rámci stipendijního programu ERASMUS+.

Práce je členěna do sedmi kapitol. První kapitola je věnována historii česko-rakouských kontaktů. Další kapitola se věnuje vídeňské němčině z pohledu diachronního a následně etymologii vídeňského nářečí. Ve třetí kapitole je obecně popsán a definován bilingvismus. Následuje kapitola pojednávající o středoevropském jazykovém svazu, která vychází z prací S. M. Newerkly (2007). V páté kapitole jsou popsány metody, jež byly použity při mém výzkumu. O metodologii výzkumu jsem musela dlouho přemýšlet. Ke splnění cílů výzkumu bylo zapotřebí použít takové metody, které budou proveditelné i na menším zkoumaném vzorku, jež představují vídeňští Češi. Ve Vídni jsem tedy musela navázat kontakt s respondenty a narátory a poprosit je o spolupráci. V kapitole šesté je představen materiálový korpus, který byl sesbírán během výzkumu. Jsou to ukázky z dotazníkového šetření a přepisy rozhovorů s vídeňskými Čechy.

Vrcholem bakalářské práce je analýza materiálového korpusu. Ta obsahuje jednak rozbor lexikální stránky vídeňské němčiny z pohledu kontaktní lingvistiky, konkrétně lexikálních jednotek, předložkových vazeb, idiomů a frazeologismů, jednak charakteristiku bilingvismu v rodinách současných vídeňských Čechů.

Bakalářská práce je završena závěrem, v němž jsou shrnuty poznatky, ke kterým jsem během zpracování bakalářské práce dospěla.

1. Historie česko-rakouských kontaktů

Po mnoho let se mísili lidé z českých a rakouských zemí. Bylo to dáno jednak geografickými podmínkami na jižní Moravě, jednak faktem, že mezi oběma zeměmi vládly příznivé ekonomické a politické vztahy. V rakouských zemích se časem rozvinula česká komunita, která nabírala na velikosti a důležitosti zejména od druhé poloviny 19. století.

Absolutního vrcholu dosáhla česká imigrace v letech 1880 až 1890. Během tohoto období žilo ve Vídni více než 200 000 Čechů (především dělníků a řemeslníků). Vrcholného období dosáhla česká menšina ve Vídni na přelomu 19. a 20. století, kdy byla Vídeň po Praze druhým největším českým městem. Navzdory protestům byla ve Vídni založena první samostatná česká škola. Díky mnoha českým podnikům, mistrovským oborům, spolkům a novinám se vídeňští Češi setkávali po celý svůj život s českým jazykem. Tento pozitivní stav byl bohužel zničen dvěma válkami a jejich dopady. Následný návrat Čechů do vlasti snížil počet vídeňských Čechů o polovinu.

1.1 Počátky české menšiny ve Vídni

Prokazatelný počátek přítomnosti Čechů, Moravanů a Slováků ve Vídni je časově zařazen do vrcholného středověku, tedy do období vlády krále Přemysla Otakara II. (1253-1278), jenž byl povolán během válečných let do země rakouskou šlechtou. Ve zmíněné době bylo považováno za vznešené zahrnovat do hovoru české výrazy.

První větší česká přistěhovalecká vlna se odhaduje do časů po prvním tureckém obléhání Vídně. Na podzim roku 1509 přesídlil Hans Čert, plně si vědom svého českého jména, z Brna do Vídně, a velice brzy si zde vybudoval kariéru. Mimo jiné působil jako člen Vnitřní rady, Nejvyšší mistr občanské nemocnice atd. Byl také velice schopným stavebním mistrem, a tak není divu, že ho jmenovali členem shromáždění norimberského Říšského sněmu k odvrácení turecké hrozby a nedlouho poté povýšili na Nejvyššího stavebního mistra dolnorakouské krajiny. V závislosti na tom uskutečnil Čert cestu do Čech, kde měl naverbovat dělníky na výstavbu opevnění. Další osud této dozajista početné skupiny Čechů není znám.¹

Již Wolfgang Lazius napsal ve svém díle „*Vienna Austriae*“ (1619), že Češi a Poláci vyváželi vídeňské víno a dováželi ryby, maso, pivo a šátky. A když líčil, že Češi byli doma u Schabenrüsselu a Moravané zase u Prannenu, mínil tím dva hostince, v nichž byli občané národnosti české ubytováni. Wolfgang Schmälzl a Matthäus Merian zase potvrdili, že Češi byli ve Vídni činní již několik staletí jako obchodníci.

---

¹ GLETTLER, Monika. *Böhmisches Wien*. Wien: Herold, 1985, s. 10–12.

1.2 Češi ve Vídni v dobách habsburské monarchie

Rok 1612, rok smrti Rudolfa II., musí být považován, co se přistěhovalectví z českých zemí do Vídně týče, jako bod obratu, neboť během následujících osmi let přesídlily archivy a kanceláře natrvalo z Prahy do Vídně. Praha tak ztratila na důležitosti a v roce 1620 převzala Vídeň nadvládu. Od tohoto okamžiku začala trvalá imigrace Čechů do Vídně; šlechta a vyšší úředníci se stěhovali do hlavního města a spolu s nimi i jejich sluhové. Významnou událostí byla též návštěva Vídně Petrem Velikým roku 1698, kdy jezuita Wolf kázal na jeho počest v českém jazyce.

Důležitý milník pro českou historii a české novinářství ve Vídni představoval rok 1761, rok založení prvních vídeňských novin publikovaných v českém jazyce. Byly to „*Císařské královské privilegované české vídeňské poštovní noviny*“, které však měly pouze krátkou životnost. Od r. 1813 do r. 1817 vycházely další české noviny, a sice „*Císařské královské Vídeňské noviny*“ vydávané Johannem Nepomukem Hromátkem.

Josef II, který byl Johannem Wenzelem Pohlem vyučován v českém jazyce, zavedl na Vojenské akademii ve vídeňském Novém městě z praktických důvodů češtinu jako vyučovací předmět. Roku 1775 byla na vídeňské univerzitě založena katedra českého jazyka.

V revolučním roce 1848 bylo vytištěno nepřeberné množství letáků, z nichž některé se týkaly Čechů žijících ve Vídni. Vzhledem k politické situaci vystupovali jejich autoři proti Čechům odmítavě a nedůvěřivě.²

Další přistěhovalecká vlna českých občanů do Vídně se datuje zhruba do poloviny 19. století a uklidnila se až vypuknutím první světové války. V roce 1851 žilo ve Vídni 247 875 domorodců a 165 267 cizinců, z nichž necelá polovina pocházela ze zemí Koruny české. Neobvyklý přírůstek vídeňského obyvatelstva (od r. 1860 do r. 1880 vzrostla Vídeň o 35,5 %, mezi lety 1880 až 1900 o 130 %)³ odpovídal rychlému úbytku domácích obyvatel, který klesl ze 70 % celkového počtu obyvatel na 35,2 % v roce 1880.⁴ Tehdy četné silniční a stavební práce a rostoucí hospodářský rozvoj rezidenčního města vedly k toku pracovních sil z českomoravské oblasti, což dosáhlo absolutního vrcholu na přelomu století. S přibližně 130 000 úředně registrovanými obyvateli „česko-moravsko-slovenského hovorového jazyka“ (při celkovém počtu vídeňského obyvatelstva 1 675 000) platila Vídeň toho času jako největší

---

² BROUSEK, Karl M. *Wien und seine Tschechen: Integration und Assimilation einer Minderheit im 20. Jahrhundert*. Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 1980, s. 12–13.

³ GLETTLER, Monika. *Böhmisches Wien*. Wien: Herold, 1985, s. 14.

⁴ Tamtéž, s. 14.

české město. Berlínský filozof Eduard von Hartmann, předchůdce Sigmunda Freuda, se domníval, že se Vídeň stane ve 20. století slovanským městem.⁵

Od roku 1880 byl jazyk česko-moravsko-slovenský úředně uznán jazykem hovorovým. Tabulka 1 ukazuje počet Čechů a Slováků před 1. světovou válkou.

Tab. 1: Výsledky sčítání lidu do 1. světové války

Rok	Celkový počet obyvatel Vídně	Česko-moravsko-slovenský hovorový jazyk celkem	%
1880	726 105	25 186	3,5
1890	1 364 548	63 834	4,7
1900	1 674 957	102 974	6,2
1910	2 031 498	98 461	4,9

Zdroj: BROUSEK, Karl M. Wien und seine Tschechen: Integration und Assimilation einer Minderheit im 20. Jahrhundert. Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 1980, s. 23.

Toto sčítání lidu bylo prováděno vždy koncem prosince, tedy v době, kdy čeští sezónní pracovníci opouštěli Vídeň, a tudíž byl zaevidován pouze zlomek z celkového počtu Čechů a Slováků žijících ve Vídni.

Toho času bylo ve Vídni českou komunitou založeno velké množství různých uskupení. Mezi nejvýznamnější z nich patří „Školský spolek Komenský“ (1883), který se v počátku skládal z mateřské školy a základní školy. Poté do spolku roku 1908 přibýlo i gymnázium. Zmíněný spolek funguje dodnes a mnoho potomků českých přistěhovalců ho v přítomnosti navštěvuje. Mimo jiné byl ve Vídni zřízen i divadelní spolek „Pokrok“ (1863) či „Akademický spolek“ (1868) jako centrála české akademické mládeže ve Vídni. Jejimi členy byli především František Palacký, hrabě Hans Harrach, nebo badatel Dr. Emil Holub. T. G. Masaryk byl pod pseudonymem Vlastimil dokonce některé roky i předsedou tohoto sdružení.⁶

1.3 Život vídeňských Čechů během 1. světové války

1. světová válka znamenala hlavní přelom v životě české menšiny. Nejen politická a ekonomická situace, ale i odchod mužů do války paralyzovaly činnosti sdružení ve významném rozsahu. Změna loajality české populace proti monarchii a postupné osvojení si myšlenky založení vlastního státu ve 2. polovině války, stejně jako anti-české útoky ve Vídni během války vedly k útlumu dalšího příchodu Čechů do Vídně a k útlumu činností spolků.

⁵ GLETTLER, Monika. *Böhmisches Wien*. Wien: Herold, 1985, s. 14.

⁶ BROUSEK, Karl M. Wien und seine Tschechen: Integration und Assimilation einer Minderheit im 20. Jahrhundert. Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 1980, s. 11–25.

Prvního února 1918 se ve Vídni konala ustavující schůze k založení organizace „*České srdce*“. Tato asociace byla oficiálně založena z čistě humanitárních důvodů a byla oprávněna k plnění různých sociálních úkolů. Díky tomuto spolku mohly být podporovány další české organizace, které ve Vídni vznikly v dřívějších letech.

Po celou dobu války existovaly ve Vídni dvojice české noviny: „*Vídeňský deník*“ a „*Dělnické listy*“. V prvních letech války si periodika počínala velmi loajálně. Vídeňští Češi se velmi dlouho ztotožňovali s rakousko-uherskou monarchií a kritické články se objevovaly pouze v souvislosti se státní politikou. V prvních letech války ve Vídni nebyl žádný náznak, že by se Češi chtěli odtrhnout od monarchie. Oba vídeňské české deníky byly pronásledovány cenzurou, avšak ne tak přísně jako tomu bylo v Čechách.⁷

Vliv války na život české menšiny a aktivní účast vídeňských Čechů nejen v rakouské armádě, ale také v československých legiích náleží dodnes ke světlým místům v historii české menšiny ve Vídni.

1.4 Meziválečné období

Právně se mohla menšina v meziválečném období opřít o dvě uzavřené smlouvy. Na jedné straně to byla mírová smlouva ze Saint-Germain, jež vešla v platnost 16. července 1920, na straně druhé bilaterální dohoda mezi Rakouskem a ČSR, konkrétně Brněnská smlouva ze 7. června 1920. Na základě této smlouvy ochraňovalo Československo menšinu a zavázalo se k podporování školského, kulturního a hospodářského života vídeňských Čechů, kteří se nerozhodli vrátit zpět do vlasti nebo se neasimilovali.⁸

Ve zmíněném období se konalo ve Vídni několikrát sčítání lidu. Výsledky však byly často zpochybňovány. Volby do Ústavodárného národního shromáždění z 16. ledna 1919 nabídly první indicii o počtu Čechů a Slováků, kteří zůstali po 1. světové válce ve Vídni. Celkem bylo při těchto volbách započítáno 67 514 českých hlasů. K hlasování však byli oprávněni pouze Češi a Slováci mající rakouské státní občanství a nebylo pravidlem, aby všichni volili československou stranu.

Na den 7. března 1923 připadalo první přesné sčítání lidu v německém Rakousku. Národně uvědomělí Češi zřídili pro sčítání tzv. sčítací výbory, ve kterých bylo podporováno přihlášení se k české národnosti. Při jednom ze setkání výboru vybízel Gottlieb Buchar svoje

---

⁷ BROUSEK, Karl M. *Wien und seine Tschechen: Integration und Assimilation einer Minderheit im 20. Jahrhundert*. Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 1980, s. 25.

⁸ EBNER, P. Politické dějiny a právní postavení české menšiny v Rakouské republice. In: VOCELKA, K. – VALEŠ, V. (eds.) *Doma v cizině – Češi ve Vídni ve 20. století*. Praha: Scriptorium, 2002, str. 33.

krajany, aby do sčítacích seznamů uvedli, že neovládají německý jazyk, nýbrž jazyk „vídeňský“.⁹

Odhady a prognózy bezprostředně před oním sčítáním nebyly vždy realistické. Antonín Machát očekával – podle „*Večerní Prahy*“ z 25. ledna 1923 – kolem 200 000-400 000 Čechů a Slováků, ačkoliv, jak se domníval, zhruba 200 000 Čechů mělo reemigrovat zpět do ČSR.¹⁰

Výsledek sčítání z března 1923 byl pro vídeňské Čechy zklamáním. Ve Vídni bylo zjištěno 1 865 780 obyvatel celkem, z toho 79 287 Čechů a 2 066 Slováků. Poté, co byly zveřejněny výsledky, se začaly ozývat protesty z mnoha stran. Český tisk označil toto sčítání lidu přinejmenším za diskutabilní kvůli ne vždy bezchybným metodám sčítání.

Další sčítání lidu se konalo 22. března 1934. Výsledek byl pro československou menšinu velkým rozčarováním. Ve Vídni bylo přiznaných 38 662 Čechů a 1052 Slováků k českému, příp. slovenskému hovorovému jazyku. (Tab. 2).

Tab. 2: Sčítání lidu v meziválečném období

Rok	Celkový počet obyvatel Vídně	Z toho Češi a Slováci celkem	%
1923	1 865 780	81 353	4,7
1934	1 874 130	39 714	2,1
1939	1 770 0260	56 248	3,2

Zdroj: BROUSEK, Karl M. *Wien und seine Tschechen: Integration und Assimilation einer Minderheit im 20. Jahrhundert*. Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 1980, s. 33.

V roce 1938 bylo Rakousko obsazeno německou armádou. Dne 12. března 1938 vyhlásil Adolf Hitler v Linci připojení Rakouska k Německé říši. Mezi Čechy ve Vídni panovaly obavy, jak se bude situace dále vyvíjet. Velvyslanectví České republiky bylo přeplněno československými občany především židovského vyznání. Hledali pomoc a chtěli uprchnout do Československa.

Pronásledování a zatýkání, psychické útoky na české studenty, nové předpisy, které znemožňovaly a ztěžovaly život spolků, to vše zapříčinilo strach z budoucnosti. Až do roku 1942 byly české kluby až na pár výjimek rozpuštěny. Tyto nepříjemné události vzbuzovaly v české menšině nejen strach, ale i nával odporu. Není tedy divu, že i v české menšině vznikly odbojové skupiny, z nichž nejsilnější byly „*Česká sekce komunistické strany Rakouska*“

⁹ BROUSEK, Karl M. *Wien und seine Tschechen: Integration und Assimilation einer Minderheit im 20. Jahrhundert*. Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 1980, s. 30–32.

¹⁰ *Večerní Praha*, 25. 1. 1923.

a odbojová skupina pátera Josefa Pojara. Obě zmíněné organizace byly odhaleny gestapem a jejich osazenstvo bylo posláno do koncentračních táborů či popraveno. O život přišlo při odbojové činnosti celkem 69 vídeňských Čechů.¹¹

1.5 Vídeňští Češi po roce 1945

Po 2. světové válce začalo docházet v celé Evropě (zvláště pak ve střední Evropě) k hromadnému přesunu obyvatelstva. Reemigrací¹² žila v poválečných letech téměř celá Československá republika. Do vlasti navracející se Češi měli nahradit 2,5 miliónu odsunutých sudetských Němců. Do procesu reemigrace mělo být zahrnuto také 50 – 60 000 vídeňských Čechů. Vrcholnou organizací všech obnovených českých spolků se stal „Československý ústřední výbor (komitét) ve Vídni“ (ČSÚV). Ve všech vídeňských okresech byly zřízeny okresní výbory a mimo Vídeň výbory místní. Hlavním úkolem ČSÚV bylo připravit krajany na reemigraci a poté proces realizovat.

Návrat Čechů a Slováků do vlasti byl ukončen roku 1947. Celkem se z Rakouska vrátila asi pětina vídeňských Čechů (11 117 osob). Mnozí Češi se však do Vídně poté vrátili nebo přesun do Československa zcela odmítli.¹³

Vlivem politických událostí v Československu z roku 1948 a převzetí moci komunisty se začal objevovat opačný jev – své domovy se rozhodlo opustit 16 000 osob (1 200 do Rakouska) a žít život v exilu. Do r. 1951 se počet československých uprchlíků zvýšil na 25 000. Pro mnoho exulantů představovala Vídeň pouze přestupní stanicí, jelikož byla po válce obsazena a rozdělena do čtyř okupačních zón a pro Čechy na útěku před komunistickým režimem, mezi něž patřili nekomunističtí politici, ministři, důstojníci působící dříve v západních zahraničních armádách a příslušníci inteligence, se staly finálními destinacemi USA, Kanada či Austrálie. Zároveň v tomto období obnovilo činnost mnoho českých vídeňských organizací („Klub československých turistů“, „Sportovní klub Slovan“, „Školský spolek Komenský“ aj.).¹⁴

---

¹¹ VALEŠ, Vlasta. *Die Wiener Tschechen einst und jetzt: eine Einführung in Geschichte und Gegenwart der tschechischen Volksgruppe in Wien*. Praha: Scriptorium, 2004, s. 25–29.

¹² Návrat zahraničních Čechů a Slováků, kteří před rokem 1938 žili trvale v cizině (tzv. krajané – vystěhovalci a jejich děti).

¹³ HEROLDOVÁ, Iva. Reemigrace. In BASLER, Helena., et al. *Vídeňští Češi 1945-2005: K dějinám národnostní menšiny*. Svazek 1. Praha: České kulturněhistorické centrum, 2006, s. 287–295.

¹⁴ VALEŠ, Vlasta. Českoslovenští uprchlíci a jejich soužití s vídeňskými Čechy. In VALEŠ, Vlasta, et al. *Doma v cizině. Češi ve Vídni ve 20. století*. Praha: Scriptorium, 2002, s. 54.

1.6 Situace v roce 1968

Další vývoj české národnostní menšiny ve Vídni ovlivnila situace v Československé republice v roce 1968. Dne 21. srpna 1968 vtrhla armáda Sovětského svazu do ČSR a obsadila ji. Tato vojenská invaze zapříčinila emigraci některých obyvatel, z nichž drtivá většina v prvních dnech a týdnech hledala úkryt právě v Rakousku. Od konce srpna do konce října 1968 bylo zaznamenáno více než 160 000 lidí prchajících do Rakouska z domova nebo ze svých prázdninových destinací v zahraničí. Mnoho emigrantů pokračovalo v útěku do dalších západních zemí. Vídeň byla ale i přesto přeplněna uprchlíky. Naštěstí toho času panovala ve Vídni solidární atmosféra. Pomoc emigrantům poskytly veřejné, soukromé a náboženské instituce a jednotlivci, zejména ve Vídni a Dolním Rakousku. Některé české asociace nabídly k dispozici své budovy jako přístřešek pro žadatele o azyl. Noviny průběžně informovaly o tom, co se děje v Čechách. Kluby české minority ve Vídni se zúčastnily pomoci emigrantům a odsoudily vojenskou invazi.

Tato emigrace způsobila zvětšení a omlazení bývalé menšiny. Zprvu probíhala komunikace mezi oběma českými skupinami bezproblémově, avšak později se vyskytly výměny názorů mezi starousedlíky a nově příchozími emigranty. Přes různé předsudky a konflikty si k sobě našly obě skupiny cestu a založily společně roku 1972 nový spolek „*Vlast*“, který byl později přejmenován na „*Novou vlast*“. O dva roky později se zasloužily o rozvoj „*Kulturního klubu Čechů Slováků v Rakousku*“. Tento klub se později stal velkým poradenským centrem pro další příchozí přistěhovalce. V následujících týdnech a měsících se situace normalizovala. Ve Vídni zůstala relativně malá část Čechoslováků, která se rychle integrovala do každodenního života. Vzhledem k dobré ekonomické situaci nebylo příliš komplikované najít si v hlavním rakouském městě práci.¹⁵

Politická atmosféra v Československé republice po roce 1968 nebyla optimální. Lidé byli nespokojeni s komunistickým režimem. Komunistická vláda potvrdila dohodu z Helsinek, která slibovala zastavit cenzuru, pronásledování a ponižování některých lidí a respektování lidských práv. Nicméně jmenovanou dohodu nedodržela, a proto československá inteligence vytvořila dokument s názvem „*Charta 77*“, ve kterém vyzvala komunistickou vládu k plnění slibu z Helsinek. Zmíněný dokument byl podepsán více než 240 občany. Mezi signatáři byli převážně vzdělanci (spisovatelé, novináři, filozofové, bývalí politici, umělci, katolické a protestantské duchovenstvo atd.). Všichni tito lidé byli pronásledováni a vyslýcháni státní policií. Situace v Československé republice přilákala

---

¹⁵ VALEŠ, Vlasta. *Die Wiener Tschechen einst und jetzt: eine Einführung in Geschichte und Gegenwart der tschechischen Volksgruppe in Wien*. Praha: Scriptorium, 2004, s. 41–45.

zájem v zahraničí a politici a osobnosti z demokratických zemí protestovali proti takovému teroru.

Velké gesto prokázal tehdejší rakouský spolkový kancléř Bruno Kreisky, který nabídl, že pokud by některý prokazatelně pronásledovaný signatář „*Charty 77*“ chtěl emigrovat do Rakouska, bude mu udělen politický azyl. Pražská vláda odpověděla návrhem, že vytvoří jmenný seznam lidí, kteří budou určeni k deportaci do Rakouska. Kreisky řekl, že Rakousko nebude takový seznam akceptovat a hranice nechá otevřené všem signatářům „*Charty 77*“, kteří by se rozhodli emigrovat.¹⁶

Nabídku přijalo zhruba 400 osob. Pro některé bylo Rakousko pouze přestupní stanicí na cestě do další země, ale mnoho lidí akceptovalo rakouský azyl a žilo zde natrvalo. Ze známých osobností, které se rozhodly zůstat ve Vídni, můžeme jmenovat spisovatele Pavla Kohouta, herce a dramatika Pavla Landovského, dále právníka a politika Zdeňka Mlynáře nebo herečku Niku Brettschneider a jejího manžela Ludvíka Kavína.¹⁷

1.7 Vývoj po roce 1989

Sametová revoluce v československém státě měla překvapivý vliv na českou menšinu ve Vídni. Vídeňští Češi byli neústupní a chtěli mít po revoluci větší svobodu a rozhodovací práva, co se menšinových aktivit týče. Proto byl roku 1994 na úřadu spolkového kancléře ustaven poradní výbor. Ten zahrnoval 10 členů a měl právo rozhodovat o doporučeních týkajících se menšiny. Šlo zde především o financování školského spolku ve Vídni, tisku a v neposlední řadě příspěvků organizacím a spolkům.

Celý vývoj české menšiny ve Vídni ve 20. století může být charakterizován takto: „*Od českého velkoměsta k české vesnici*“.¹⁸ Bývalá velká prosazující se česká komunita minulého století již není ve Vídni tak patrná. Nicméně zde existují pokusy o udržení spolků a domácích tradic.

---

¹⁶ MEDEK, Ivan. Chartisté v Rakousku. In BASLER, Helena, et al. *Vídeňští Češi 1945-2005: K dějinám národnostní menšiny*. Svazek 1. Praha: České kulturněhistorické centrum, 2006, s. 323.

¹⁷ VALEŠ, Vlasta. Českoslovenští uprchlíci a jejich soužití s vídeňskými Čechy. In VALEŠ, Vlasta. *Doma v cizině. Češi ve Vídni ve 20. století*. Praha: Scriptorium, 2002, s. 56.

¹⁸ MICHAEL, John a Albert LICHTBLAU. Česká Vídeň: Von der tschechischen Großstadt zum tschechischen Dorf. In *Archiv. Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Arbeiterbewegung*. Vídeň: 1987, s. 34–55.

2. Vídeňská němčina

2.1 Historický vývoj vídeňské němčiny

2.1.1 Od prvních stop ke staré horní němčině a střední horní němčině

Nejstarší stopy zanechala na vídeňské němčině stará keltština (450-240 př. n. l.) Z 1. století n. l. pochází například latinské jméno Vídně – *Vindobona*. Slova z období gotiky byla označována ve slovníku S. Hügelera z r. 1873 jako „náhodně vytvořená“. Např. slovo *urassen* (německy *verschwenden*, používané v oblasti Vídně), původem z gotického *ufarassus*, se vyskytlo již ve Wulfilově překladu Bible ze 4. století n. l. Stará bavorština, jež sloužila v 8. až 11. století jako dorozumívací řeč i ve Vídni, se od 12. do 14. století dočkala veliké expanze. Postupem času se z ní vyvinuly ostatní bavorské dialekty. Charakteristické pro jednotlivé fáze jsou především fonetické posuny souhlásek, ale i samohláskové posuny, jako je diftongizace¹⁹ nebo nahrazení starohornoněmeckých koncových samohlásek středohornoněmeckou koncovkou -e. Starohornoněmecká a středohornoněmecká slova patří stále k jazykovým pokladům vídeňské němčiny, a tak je možné ve střední horní němčině nalézt výrazy jako *semel* (houska) či *krapfen* (piroh). Poslední slovo existovalo již ve staré horní němčině jako *crapho*, podoba výrazu *semel* se měla údajně vytvořit z latinského slova *simila*. Od konce 15. resp. počátku 16. století se hovoří již o nové horní němčině (dnešní němčina).²⁰

2.1.2 Multietnicismus ve Vídni

Již v pozdním středověku byla vídeňská populace značně multietnická. Stěhovaly se sem národy ze západního Bavorska, z Franků, ale i národ Alamanů. Frankové přinesli pro vídeňskou němčinu typickou monoftongizaci,²¹ která silně odlišuje vídeňskou němčinu od ostatních bavorských nářečí. V roce 1296 získala Vídeň díky vévodovi Albrechtu I. městské právo a latinskou školu. Kromě toho byl také navržen první vídeňský slovník, aby usnadnil komunikaci mezi švýcarskými Habsburky a jejich poddanými; v tomto případě však ještě není možné mluvit o nářečním slovníku, jelikož zde stále chybělo vymezení spisovného jazyka.

V důsledku městského práva a geograficky příznivého postavení Vídně vzkvétal vídeňský obchod, což přitahovalo především Italy. Vévoda Rudolf IV. založil roku 1365 univerzitu, načež začali do Vídně přicházet Slované, Maďaři a Francouzi, kteří

---

¹⁹ Změna dlouhé samohlásky na dvojhásku.

²⁰ WEHLE, Peter. *Sprechen Sie Wienerisch?: von Adaxl bis Zwutschkerl*. Wien: Ueberreuter, 1980, s. 48–66.

²¹ Přeměna dvojhásky (diftongu) na samohlásku.

v průběhu času obohatili jazyk o nové výrazy a větnou skladbu. Další přímý cizojazyčný dopad na vídeňskou němčinu mělo zvětšení habsburské říše roku 1526 o české a maďarské země a rozšíření královského dvora po příchodu Ferdinanda I. ze Španělska. Na vídeňskou slovní zásobu měla vliv i obě turecká obléhání z let 1529 a 1623. Během reformace byla nahrazena jednotná forma psaného jazyka střední horní němčina takzvanou Lutherovou němčinou, tj. ranou novou horní němčinou poté, co Martin Luther přeložil během let 1522–1534 Nový i Starý zákon. Kromě toho bylo ve Vídni zřízeno 20 protestantských latinských škol.²²

Wolfgang Schmeltzl napsal v roce 1549 ve svém díle „*Lobspruch der hochlöblichen weitberümbten khüniglichen Stat Wieñ in Osterreich*“, jaké jazyky v Lugecku²³ slýchal:
„*Hebreisch, Griechisch und Lateinisch,*
Teutsch, Frantzösisch, Türkisch, Spanisch,
Behaimisch, Windisch, Italianisch,
Hungarisch, guet Niderlendisch,
Natürlich Syrisch, Crabatich,
Rätzisch, Polnisch und Chaldeisch.“²⁴

Z dochovaného Schmeltzlova díla by mohlo vyplývat, že v dané historické etapě byl vídeňský dialekt obohacován o značné množství výrazů z různých světových jazyků. Wolfgang Schmeltzl, který přišel z Falcka, byl během protireformace zakladatelem německého školního dramatu ve Vídni.²⁵

Třicetiletá válka, stejně jako v 18. století válka o španělské dědictví a koaliční války a také zavedení povinné školní docházky Marií Terezií v r. 1774 přinesly vídeňskému jazyku mnoho italských, latinských a francouzských pojmů. Právě v době Marie Terezie byl na vídeňském dvoře běžně používán dialekt. Když se pak v průběhu století dvůr, šlechta a vyšší třídy odklonily od užívání nářečí, nastoupil zde nutně nový trend. Nářeční výrazy byly považovány za hrubé a zastaralé, a v důsledku toho byla dialektická slova nahrazena spisovnými. V tomto procesu byla do slovní zásoby začleněna různá cizí pojmenování, nové výtvory a významy. To znamenalo, že spisovný jazyk postupně získával na důležitosti, a s ním byli Vídeňané stále častěji konfrontováni ve škole, v divadle nebo v knihách. Od této chvíle se spisovná podoba jazyka stala součástí každodenního života. Tato skutečnost měla

²² HORNING, Maria a Leopold SWOSSIL. *Wörterbuch der Wiener Mundart*. Wien: ÖBV, 1998, s. 7–10.

²³ Malé náměstí v 1. vídeňském městském okrese.

²⁴ SCHMELTZL, Wolfgang. *Ein Lobspruch der hochlöblichen weitberümbten khüniglichen Stat Wieñ in Osterreich*. 1548, od řádku 333.

²⁵ HAHNL, Hans Heinz. *Hofräte - Revoluzzer - Hungerleider: vierzig verschollene österreichische Literaten*. Wien: Wiener Journal Zeitschriftenverlag, 1990.

velký vliv na vznik a rozvoj hovorového jazyka ve Vídni. Bylo snahou přizpůsobit hovorovou řeč jazyku spisovnému, a tak vznikla mluvená forma dialektu. Některá tehdejší slova, která náležela nářečí nebo hovorovému jazyku, jsou ve Vídni slyšet dodnes. Jako příklad můžeme uvést: *Fledricha'l* (Flohrühelein) je žertovné označení pro postel a jeden starší ekvivalent zní *Niaschschl*, což je zdrobnělina slova *Nuatsch* – původního označení koryta, dále z této doby pochází i některé zábavné termíny jako *Beämtnbrandl* (Beamtenbraten – doslovně úřednická pečeně) pro špekáček.²⁶

Během tohoto období se z „*Rokoko-Wienerisch*“ stala „*Altwienerisch*“ a v časech císaře Františka Josefa I. se z „*Altwienerisch*“ stala „*Neuwienerisch*“. V řemeslných profesích bylo přistěhovalectví jednotlivých národů neustále velice odlišné. V 19. století to byly především české kuchařky, velice oblíbené na habsburském dvoře a u vrchnosti, které se postaraly o rozšíření české slovní zásoby v oblasti kuchyně. Anglický jazyk, který nehrál doposud žádnou roli, pronikal od poloviny 19. století s průmyslovou revolucí do obecného užívání jazyka. Také sportovní a pánská móda přinesla do jazyka nová slova. Většina vídeňsky mluvících obyvatel vyslovovala nové výrazy tak, jak se psaly (Tramway jako *Dramwei*, Cottageviertel jako *Kotaaschviertel* nebo *Goi* namísto Goal).²⁷

První naučný slovník vídeňského dialektu vydal r. 1873 Franz Seraph Hügel pod názvem „*Der Wiener Dialekt: Lexikon der Wiener Volkssprache (Idioticon viennense)*“.²⁸

2.1.3 Vídeňská němčina ve 20. století

Roku 1912 byl založen v rámci Rakouské akademie věd „*Ústav pro tvorbu slovníků*“, který byl pověřen úkolem vytvořit bavorsko-rakouský dialektický slovník. Na základě tohoto slovníku lze vědecky prokázat, jak vídeňské výrazy, tak vídeňská výslovnost pronikaly již ve středověku do ostatních rakouských dialektů. Od 20. let 20. století již hovoříme o dialektu zvaném „*Jungwienerisch*“.

S 1. světovou válkou a rozpadem monarchie byl zastaven neustálý přísun slov z bývalých dědičných habsburských zemí. Se vzkvétajícím antisemitismem opouštěli Vídeň také první Židé. Poté, co byli nacistickým režimem vyhnáni a během 2. světové války téměř vyhlazeni, bylo mnoho slov pocházejících z jidiš ve vídeňském nářečí zakázáno a zapomenuto. Faktem ale zůstávalo, že ty staré židovské výrazy, které byly po dlouhá léta zdokonalovány a asimilovány, přežily bez větších změn ve vídeňském dialektu dodnes.

²⁶ HORNING, Maria. *Unsere Mundarten*. Wien: Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst, 1950, s. 19–20.

²⁷ SCHUSTER, Mauriz a Hans SCHIKOLA. *Das alte Wienerisch: ein kulturgeschichtliches Wörterbuch*. Wien: F. Deuticke, 1996, s. 199–208.

²⁸ HORNING, Maria a Leopold SWOSSIL. *Wörterbuch der Wiener Mundart*. Wien: ÖBV, 1998, s. 7–10.

V jednom slovníku vídeňského dialektu, publikovaném dokonce již roku 1905 a kritizujícím mimo jiné i „*Idioticon Viennense*“ od Franze Serapha Hügelse z roku 1873, byla židovská slova, slova podvodníků a slova cize znějící ze slovníku vypuštěna a zaznamenána pouze jako připomínka.²⁹

Roku 1980 došel k podobnému závěru i Peter Wehle, který rozlišuje mezi asimilovanými slovy a židovským žargonem, přičemž o těch posledních slovech napsal: „[Židovská slova] *chybějí – právem – ve vídeňských slovnících, protože byla používána pouze střední vrstvou [...]*.“³⁰

A konečně v r. 1933 se Dieter Schmutzer věnoval ve své knize poezie psané vídeňským dialektem v kapitole „*Sehn S', das is weanarisch*“ nejenom různému původu vídeňských výrazů, ale také se zde zabýval opakovaným vyhnáním a pronásledováním Židů. Nakonec odpověděl konkrétně: „*Toto [tato kniha] je vzpomínka na všechny, kteří pro zachování čistoty jazyka, rasy a národa hovoří slovem.*“³¹

2.1.4 Vídeňská němčina dnes

Jestliže bychom si dnes položili otázku, zda se ve Vídni ještě mluví vídeňským nářečím, můžeme říci, že ano, ačkoliv si míra užití tohoto dialektu vyžaduje větší pozornost.

Již delší čas můžeme sledovat trend, kdy se vídeňský dialekt, stejně jako ostatní dialekty, užívá méně, a to nejen ve městě samotném, ale i v jeho okolí. Tento vývoj jde ruku v ruce s tím, že mládež nekráčí ve stopách starší generace (která byla na používání dialektu značně pyšná), za nářečí se stydí a od jeho užití spíše ustupuje. Další příčinou zastaralosti je změna médií a vývoj globálních informačních technologií. Mediální svět (reklamy, literární překlady, filmové synchronizace), je v závislosti na počtu obyvatel většinou ovládán Němci, potlačuje zastaralé způsoby vyjadřování v Rakousku, stejně jako např. ve Švýcarsku. Tento vývoj ovšem ovlivňuje kromě dialektu i rakouský spisovný jazyk, od výběru článků až po jazykovou melodii. Délka samohlásek a artikulace typické pro spisovný jazyk jsou přijímány postupně, stejně jako větná skladba a anglicismy.³²

²⁹ HORNUNG, Maria a Leopold SWOSSIL. *Wörterbuch der Wiener Mundart*. Wien: ÖBV, 1998, s. 7–10.

³⁰ „*Sie fehlen – mit Recht – in den Wiener Wörterbüchern, weil sie nur vom Mittelstand verwendet wurden [...]*.“ (WEHLE, Peter. *Sprechen Sie Wienerisch?: von Adaxl bis Zwutschkerl*. Wien: Ueberreuter, 1980, s. 48.)

³¹ „*Dies nur zur Erinnerung all jenen, die so gerne der „Reinhaltung“ von Sprachen, Rassen und Nationen das Wort reden.*“ (SCHMUTZER, Dieter. *Wienerisch g'redt: Geschichte der Wiener Mundartdichtung*. Wien: Verlag Der Apfel, 1993, s. 21.)

³² SEDLACZEK, Robert. *Das österreichische Deutsch: wie wir uns von unserem grossen Nachbarn unterscheiden : ein illustriertes Handbuch*. Wien: Ueberreuter, 2004, s. 14.

Ačkoliv je mnoho obyvatel Vídně toho názoru, že vídeňská němčina patří k Vídní stejně jako ruské kolo v Pratru nebo katedrála svatého Štěpána, dochází postupně k mizení tohoto dialektu.

2.2 Etymologie vídeňského nářečí

Jestliže se jazyk zkoumá hlouběji, může se stát, že k vysledování pravého původu slova a jeho významu bude zapotřebí nauky zvané etymologie. Zmíněná vědní disciplína se zabývá zákonitostmi vývoje slov a změnami jejich významu. To je užitečné k tomu, že se zmíněná nauka soustředí především na vzájemné vztahy mezi jazyky, a tak rozumí slovům v širším kontextu.

Zasahování cizích jazyků do vývoje vídeňského dialektu, který se postupem času vytvořil z dialektu východo-středo-bavorského, má zásadní význam. V tomto případě se nehovoří pouze o jazycích jiných národností, ale také o jazycích různých skupin, či dokonce o jiných nářečích. Největší vliv na utvoření vídeňského nářečí měly především jidiš, zlodějský slang (Rotwelsch) a čeština. K vídeňskému dialektu neodmyslitelně patří výrazy původem z francouzštiny – díky kontaktu šlechty, a z italské – ta byla do Vídně přinesena italskými rolníky. Vzhledem ke společné historii Maďarska a Rakouska hrála v daném procesu svou roli i maďarština.³³

2.2.1 Jidiš

Jidiš je původem středo-horno-německé nářečí, jež podléhalo především slovanskému a hebrejskému vlivu. Jedná se tedy o konkrétní židovskou formu němčiny. Ve 13. století se vyvinul řádný pravopis nářečí jidiš. V 19. století se jazyku konečně dostalo jeho spisovné podoby. Pod pojmem jidiš se v užším smyslu slova rozumí jazyk Židů pocházejících z Německa, kteří se nebyli schopni přizpůsobit převládajícím podmínkám v zemi, a tak se rozhodli k hromadnému přesunu z německy mluvících oblastí do střední a východní Evropy. Složitě období dalšího rozvoje a šíření jidiš přišlo v dobách pronásledování a masové migrace Židů, kdy byli nuceni opustit oblasti střední a východní Evropy. Dnes je možno slyšet tento jazyk pouze v New Yorku či Moskvě.

K lepší přehlednosti lze uvést několik příkladů slov původem z jidiš vyskytujících se ve vídeňském dialektu – např.: *Meloche* nebo *Maloche* znamená práce, *mies* špatný nebo zlý,

---

³³ BEYERL, Beppo, Klaus HIRTNER a Gerald JATZEK. *Wienerisch, das andere Deutsch*. 6. Aufl. Bielefeld: Reise-Know-How-Verl. Rump, 2006, s.12.

pod pojmem *Beisl* se ve Vídni rozumí hospoda, *Hawara* je označení pro kamaráda a *Nebbich* zase označení pro bezvýznamnou osobu.³⁴

Dále lze ve vídeňském nářečí zaslechnout slovo *Rebbach*, jež mělo původně dva významy; za první pochází ze slova *rebajado* a znamená snížený, za druhé se zde nachází podobnost s židovským slovem *reiwach*, což znamená úrok. Také *pejgern* je původem slovo židovské, znamená zemřít nebo zdechnout a pochází z výrazu *pejger* (mrtvola).³⁵

2.2.2 Zlodějský slang

V 13. a 14. století se začal utvářet jazyk německy zvaný *Rotwelsch*, který může být přeložen jako argot neboli zlodějský slang. Ve zmíněném období se začaly seskupovat tlupy lupičů, jež se chtěly stát nezávislými na státě a založit „stát ve státě“. Proto nastala potřeba vytvořit vlastní tajný jazyk, aby byly jejich činnosti ukryty před státními orgány a aby byla zřetelná příslušnost k určité skupině. Zlodějský slang obsahuje prvky jidiš, prvky aramejské, hebrejské a v neposlední řadě slovanské. To bylo základem zrodu argotu. Dále se k tomu přidala stará německá slova, ovšem často s pozměněným významem, a rovněž i slova romská. Tak se vyvinul argot, tajný jazyk kočovníků v německy mluvícím areálu.

Následující příklady ze slovní zásoby zlodějského slangu lze ve vídeňském dialektu slyšet dodnes: *Schmalz* je název pro soudně uložený trest, *Marie* jsou prachy (peníze), *Sargnagel* cigareta. Některé výrazy se dokonce objevují i ve spisovném jazyce, např. když si německy přejeme šťastný nový rok – *einen guten Rutsch ins neue Jahr* – v argotu *rosch* znamená hlava nebo začátek.³⁶

2.2.3 Čeština

Samozřejmě zde existoval a existuje nejen vliv německého jazyka na vídeňskou češtinu, ale díky velkému počtu Čechů žijících ve Vídni a jejich bohatému kulturnímu životu i vliv češtiny na vídeňskou němčinu. Výsledkem pochopitelně bylo, že český jazyk zanechal významné stopy na vídeňském nářečí. Během těchto česko-německých jazykových kontaktů se přiblížilo postavení hlásek ve „vídeňštině“ jazyku českému, byly promíchány elementy slovní zásoby a do značné míry se adaptovaly i části gramatiky obou jazyků, například používání předložek.

---

³⁴ BEYERL, Beppo, Klaus HIRTNER a Gerald JATZEK. *Wienerisch, das andere Deutsch*. 6. Aufl. Bielefeld: Reise-Know-How-Verl. Rump, 2006, s. 12–13.

³⁵ WEHLE, Peter. *Die Wiener Gaunersprache: eine stark aufgelockerte Diss.* München: Jugend & Volk, 1977, s. 34–35.

³⁶ BEYERL, Beppo, Klaus HIRTNER a Gerald JATZEK. *Wienerisch, das andere Deutsch*. 6. Aufl. Bielefeld: Reise-Know-How-Verl. Rump, 2006, s. 13.

Na následujících příkladech je ukázáno, jaké výrazy Vídeňané se vši samozřejmostí užívají, aniž by si uvědomovali jejich český původ: *auf d'letzt* (am Ende) – naposledy, *auf etwas vergessen* (běžně užíváno bez předložky) – na něco zapomenout, *das steht nicht dafür* (das lohnt sich nicht) – to nestojí za to, *das ging sich mir nicht aus* (das schaffte ich nicht) – to mi nevyšlo / to se mi nepovedlo.

Česká slova byla přejata v následujících slovních spojeních:

- *auf lepschi gehen* (lepschi = besser) – jít se bavit, jít na lepší;
- *Feschak* (fescher, sehr männlich aussehender Kerl) – fešák; slovo bylo použito Eliasem Canettim v jeho románu „*Die Blendung*“ – „*Wozu braucht der Feschak die Intelligenz?*“ – „*K Čemu ten fešák potřebuje inteligenci?*“ a Karlem Krausem v jeho tragédii „*Die letzten Tage der Menschheit*“ – „*No, bist a Feschak, kommst halt also zu was.*“ – „*No, jsi to ale fešák, a tak se stav na něco*“;
- *heidipritsch* (pryč = fort, hinweg) – rychle pryč, daleko odsud; použito Johannem Nestroyem v díle „*Der Talisman*“ – „*Gesetzt, lieber Abgeordneter, ich wär jetzt schon heidipritsch gewesen.*“ – „*Posad'te se, drahý vyslanče, ted' už bych býval byl daleko odsud.*“;
- *Kaluppen* (Chaluppen) – chaloupka; v díle Johanna Nestroye „*Früher Verhältnisse*“ – „*...wo halt dein früherer Hausknecht g'wohnt hat; is a schöne Chaluppen.*“ – „*...kde býval váš starý čeledín; to je krásná chaloupka*“;
- *Pawlatsche* (Umgang am Haus) – pavlač; *Pawlatschentheater* – venkovní scéna divadla;
- *Pfrnak* (große Nase) – frňák;
- *pomali* (langsam) – pomalu; v Heimito von Doderersově „*Dämonen*“ – „*Wir sind schon pomali dahingezogen.*“ – „*Již jsme pomalu odvléčeni*“;
- *trischacken* (verprügeln, schlagen) – pochází z českého slova držák (Halter, Träger), avšak znamená zmlátit, udeřit; v díle Karla Klause „*Die letzten Tage der Menschheit*“ – (o Rakousku) „*Weil es ungestört von der Welt Serbien trischacken wollte.*“ – „*Protože chtělo nerušeně okolním světem udeřit na Srbsko.*“

Několik slov považují Vídeňané za zastaralá, jako např.: *rozumisch haben* (Verstand haben) – mít rozum, *povidalen* (sprechen) – povídat nebo *tam leschi* (dort liegt er) – tam leží.³⁷

Nejrozsáhlejší oblast slov ve vídeňském nářečí, u kterých nemůže být zpochybněn český původ, představují názvy moučníků a dezertů. Zde je třeba vrátit se do dob první světové války, jelikož většina kuchařek ve Vídni pocházela z Čech. Kuchařky s sebou přinesly nejen tradiční recepty, ale také české názvy jídel. To může být uvedeno na následujících příkladech: *Golatschen* – koláče, *Powidltascherl* – povidlové taštičky, *Schkubanky* – šklubánky, *Buchteln / Wuchteln* – buchty, *Powild* – povidla, *Liwanzen* – lívance, *Kren* – křen, *Klobasse* – klobása.³⁸

Výraz, který vyžaduje podrobné vysvětlení, je slovo „*Böhmak*“ („Bémák“, „Čechák“), jelikož hledají-li se ve vídeňském nářečí jazykové zvláštnosti, často lze na tento termín narazit.

Čeští přistěhovalci přišli do Vídně bez znalosti němčiny. Jazykové dovednosti získávali každodenním jednáním se zaměstnavateli a kolegy, nebo mnohé slyšeli od svých rakouských sousedů. V důsledku toho se Češi naučili německý jazyk odposloucháním v podobě vídeňského dialektu. Mezery ve slovní zásobě vyplňovali slovy mateřského jazyka. Pro výše uvedené vyjadřování s českým přízvukem se užívá slovo „*böhmakeln*“. Tato jazyková směs produkovala nejen řadu fonetických rysů (*mecht* – *möchte*, *Kiche* – *Küche*), nýbrž také typicky českou větnou skladbu.

Slovo „*böhmakeln*“ samo o sobě pochází z mizejícího žertovného označení pro Čecha: *Böhmak* (Böhm s typicky českou koncovkou -ak). Někteří však pojmenování považují za zastaralé.

Po velké reemigrační vlně v meziválečném období a asimilací zbývajících Čechů se s typickým českým projevem již moc nesetkáváme. Onen česko-německý smíšený jazyk z vídeňského dialektu postupem času takřka vymizel. Nutno však podotknout, že po dlouhou dobu byl užíván v kruhu umělců. V kabaretu, filmu a televizi se často objevovaly charaktery, které mluvily právě nesprávnou vídeňskou němčinou („*bémakovaly*“), což z Čechů dělalo komické figurky. K nejznámějším komikům, kteří mistrovsky ovládali „*bémakování*“, patřili Hans Moser (1880–1964), Alfred Neugebauer (1888–1957) a Maxi Böhm (1916–1982).³⁹

³⁷ GLETTLER, Monika. *Böhmisches Wien*. Wien: Herold, 1985, s. 105–106.

³⁸ WEHLE, Peter: *Sprechen Sie Wienerisch?* Wien: Ueberreuter, 1980, s. 51.

³⁹ GLETTLER, Monika. *Böhmisches Wien*. Wien: Herold, 1985, s. 106–108.

Pro názornost ovlivnění „vídeňštiny“ češtinou je možné uvést následující příklad: „*Was mátschkerst d' denn?*“ Tato otázka může být položena osobě, která je očividně uražena. Výraz „*mátschkern*“ je přeložitelný jako neustále se ušklíbat, neustále se hněvat nebo vždy hurovat / nadávat. Ve vídeňském dialektu však znamená žvýkat tabák. Podobnost mezi těmito dvěma významy je zřejmá: jedná se o stálý pohyb úst, který je charakteristický pro obě činnosti. Původ slova se také nachází v češtině, protože „močka“ v českém jazyce označuje zbytek kapalného tabáku ve fajfce.⁴⁰

Dopad češtiny na vídeňskou němčinu je markantní, ale není to jen jazyk, na čem se Češi aktivně podíleli. Soužití Čechů s Vídeňany vedlo ve velké míře ke změně vídeňských příjmení. Dnes jsou příjmení českého původu ve Vídni běžná. Lze je rozdělit do následujících skupin:

osobní jména: *Jakubík, Janota*;

stavovská jména: *Kralík, Zeman, Vejvoda, Kapral*;

profesní jména: *Prowazník, Tesar, Rybař, Kovař, Krejčí*;

slovesa aktivit: *Dostal, Dohnal, Woprschalek*;

jména ptáků: *Hawranek, Holub, Holoubek*.

Mezi nejběžnější patří *Novak, Prochazka, Svoboda a Novotny*. Tato krátká exkurze do vídeňské reality by měla ilustrovat zejména úlohu, kterou hrají Češi v lingvistickém a společenském vývoji rakouského hlavního města. To dokazuje i pořekadlo, které se rozšířilo před první světovou válkou: „*Wien ist Wien, aber ohne Tschechen wär`s hin.*“ – „*Vídeň je Vídeň, ale bez Čechů by byla ta tam.*“⁴¹

2.2.4 Ostatní jazyky

Jiné jazyky, které víceméně ovlivňovaly vídeňský dialekt, zahrnují francouzštinu, maďarštinu, italštinu a romštinu. V malé míře i angličtinu.

Mnoho cizích slov z francouzského jazyka vychází ze silného kulturního působení, které Francouzi na Vídeň a celkově Rakousko měli již od třicetileté války. Ovlivňování trvalo přes sto let a zasáhlo všechny sféry života, zejména vědu, umění, módu a jídlo. Velká část francouzských cizích slov byla moderní pouze v té době, avšak v dialektu nenalezla žádné pevné ukotvení. Z francouzštiny zůstaly následující výrazy: z domácnosti např. *Lawúá* (umyvadlo), *Plafond* (strop), z kulinařského prostředí zase *Khotlletn* (kotlety). Také je třeba

---

⁴⁰ WEHLE, Peter. *Die Wiener Gaunersprache: eine stark aufgelockerte Diss.* München: Jugend & Volk, 1977, s. 106.

⁴¹ GLETTLER, Monika. *Böhmisches Wien.* Wien: Herold, 1985, s. 109–110.

zmínit slovo *Gschwuf* (milovník), jehož začátek užívání se datuje do časů okupace Napoleonem.⁴²

Ve srovnání s češtinou měla maďarština malý vliv na vídeňskou němčinu. Stopy, které na dialektu zanechala, můžeme nalézt především na Dunaji – *Schinakeln* (loďka, člun) nebo *Csónak* (loď). Velmi dobře známé je ve Vídni slovo *Maschekseitn*, kterým je označena druhá strana nebo zadní strana, neboť *druhá* se maďarsky nazývá *a másik*.⁴³

Jelikož byla velká území horní Itálie až do poloviny 19. století součástí Rakouského císařství, vděčí řeč užívaná ve Vídni Italům za mnohá z jejích označení, např. *schubiddo* (rychle), *Katzelmacher* (hluční lidé), *Gazza* (hluk), *Gspusi* (milostný poměr), *Mischkulanz* (zmatek).⁴⁴

V neposlední řadě hrál ve Vídni důležitou roli i jazyk Romů, který mimo jiné ovlivnil i jidiš či zlodějský slang (Rotwelsch). Dodnes se ve Vídni říká: „*Es hât an Fâden*“ („*Es hat einen Faden*“), což znamená, že je venku obzvláště chladno. V romštině totiž *fadin* znamená chladný. Slovíčko *Tschumpus* nemusí na první pohled vykazovat původ z romštiny, ale je tomu tak a je jím označováno vězení, a *Tschor* je zase romský výraz pro zloděje⁴⁵ (připomínat může české slangové slovo *čórka*, které má podobný význam – krádež).

Angličtina měla ve vídeňském dialektu jen velmi malý význam. Teprve v technickém rozmachu ve 2. pol. 19. st. se začala ve Vídni objevovat anglická slova. Jak už bylo zmíněno v předchozí kapitole, vyslovovali Vídeňané anglické výrazy tak, jak se psaly. Tramvaj byla tedy po dlouhou dobu ve Vídni *Dramwei*. Mimo to se slova původem z angličtiny vyskytovala v oblasti fotbalu: *Goalmann*, *Goalie*, *Keeper* (Tormann – brankář), *Referee* (Schiedsrichter – rozhodčí).⁴⁶

---

⁴² BEYERL, Beppo, Klaus HIRTNER a Gerald JATZEK. *Wienerisch, das andere Deutsch*. 6. Aufl. Bielefeld: Reise-Know-How-Verl. Rump, 2006, s.10.

⁴³ WEHLE, Peter. *Die Wiener Gaunersprache: eine stark aufgelockerte Diss*. München: Jugend & Volk, 1977, s. 55.

⁴⁴ Tamtéž, s. 52–53.

⁴⁵ Tamtéž, s. 48.

⁴⁶ SCHUSTER, Mauriz a Hans SCHIKOLA. *Das alte Wienerisch: ein kulturgeschichtliches Wörterbuch*. Wien: F. Deuticke, 1996, s. 323.

3. Bilingvismus

V dnešním světě může být většina společnosti považována za vícejazyčnou. I přes tento fakt zde ještě existuje několik málo společností, v nichž je monolingvismus běžný. A právě v takovýchto společnostech jsou bilingvní jedinci často dotazováni, v jakém jazyce sní. I já jsem se často během svých zahraničních pobytů ptala přátel, kteří byli vychováváni ve dvojjazyčných rodinách, jaký jazyk používají k přemýšlení a snění. Odpověď byla skoro vždy totožná: „*To záleží na tom, o kom nebo o čem sníme.*“

Bilingvní lidé ale ve skutečnosti nedokáží své jazyky zcela oddělit, dokonce ani ve snech. Některé výrazy nebo fráze si mohou spojovat s konkrétními událostmi, gesty nebo obličejí, avšak ve snech, stejně jako v každodenní vědomé komunikaci usilují o absolutní svobodu volně využívat celý svůj jazykový repertoár bez omezení. Zároveň dodávají, že si váží těch momentů, kdy mohou konverzovat s jinými dvojjazyčnými kolegy, kteří takovému počínání rozumějí a podporují ho.

Bilingvismus neznamená pouze dvojjazyčnost, ale i způsob života, kterým bilingvní lidé žijí, s očekáváním, že dokonce i jejich sny by měly být jednojazyčné. Bilingvismus znamená i obcházení takovýchto omezení, mísení rodných jazyků v reálném rozhovoru a způsob, kterým monolingvní (jednojazyční) jedinci obohacují a přetvářejí svou vlastní řeč díky interakci s bilingvními jedinci. Daným tématem a myšlenkou se podrobněji zabývají následující kapitoly.⁴⁷

3.1 Bilingvismus obecně

Bilingvismus je považován za interdisciplinární jev, jímž se kromě psychologů zabývají lingvisté, psychoneurologové i pedagogové. Málokdo si je dnes vědom toho, že i v České republice byl po mnoho let přítomen společenský bilingvismus,⁴⁸ kdy po dlouhé historické období (po několik staletí, až do r. 1947)⁴⁹ vedle sebe existovaly na našem území čeština a němčina. Neměl by být opomenut také pasivní česko-slovenský bilingvismus v letech 1918-1992.⁵⁰

Definice bilingvismu bývá v odborných pramenech uváděna rozdílně. Termínem bilingvismus je ve většině publikací označována jak dvojjazyčnost, tak vícejazyčnost. Je tím

---

⁴⁷ MATRAS, Yaron. *Language contact*. New York: Cambridge University Press, 2009, s. 11–15.

⁴⁸ Obyvatelstvo hovořící na určitém území dvěma jazyky.

⁴⁹ MORGENSTERNOVÁ, Monika, Lenka ŠULOVÁ a Lucie SCHOLL. *Bilingvismus a interkulturní komunikace*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, s. 26.

⁵⁰ Pasivní (receptivní) bilingvismus je stav, kdy jedinec rozumí cizímu jazyku, ale není schopen ho aktivně používat.

tedy myšlen opak monolingvismu. Vícejazyčnost lze přesněji označit termínem multilingvismus, bilingvismus je tudíž speciálním případem multilingvismu.

3.2 Definice bilingvismu

Bilingvní jedinec může být na jedné straně chápán jako někdo s minimální kompetencí vyjadřovat se v jiném nežli mateřském jazyce v alespoň jedné ze základních jazykových disciplín (psaní, čtení, porozumění, mluvení). Takové pojetí bilingvismu je však velmi široké, protože je pod ním chápána téměř jakákoliv znalost cizího jazyka.

Na straně druhé by mohl být za bilingvního jedince označen někdo, kdo je schopen ovládat dva jazyky na úrovni rodilého mluvčího. Tato definice je naopak velice úzká, protože lidí s perfektní znalostí dvou a více jazyků by podle ní bylo velice málo.

Dále by šlo bilingvismus vnímat jako pravidelné užívání dvou nebo více jazyků jedním člověkem. Při užívání bilingvismu je nutné zohledňovat některé aspekty, jako je např. míra užívání, ovládání a rozvinutí jazykových kompetencí jazyka. Jeden jazyk je zpravidla dominantním,⁵¹ v čase a závislosti na okolnostech se ze slabšího jazyka může stát jazyk dominantní.

Bilingvismus je považován za stav, kdy dochází k přirozenému osvojení si dvou a více jazyků jedincem na určitém území. A právě slovní spojení *přirozené osvojení* je pro definování bilingvismu v předkládané práci zásadní. Odlišuje ho totiž od ovládání cizího jazyka na základě výuky.⁵²

3.3 Rozdělení bilingvismu

V základu se bilingvismus dělí na **individuální** a **společenský**. Individuální bilingvní jedinci disponují znalostí ještě jiného jazyka, než který je užíván v okolní společnosti. Pod pojmem společenský bilingvismus (jinak také diglosie) se rozumí ovládání a používání dvou jazyků (nebo dvou forem jednoho jazyka) s odlišnou kulturní a sociální funkcí na jednom území. Obvykle tento jev můžeme nalézt u jazyka menšiny (kterým se mluví doma a v užších sociálních kruzích, zatímco jazykem většiny se hovoří v zaměstnání, školách, na úřadech, v médiích atd.) či v zemích, které mají větší počet oficiálních jazyků. Mezi individuálním a společenským bilingvismem mohou nastat dva modely situací:

1. Individuální bilingvismus souběžně s existencí diglosie. V jedné geografické oblasti jsou používány jejími obyvateli střídavě dva jazyky, přičemž v některých případech

---

⁵¹ Jazyk, který jedinec užívá na vyšší úrovni.

⁵² MORGENSTERNOVÁ, Monika, Lenka ŠULOVÁ a Lucie SCHOLL. *Bilingvismus a interkulturní komunikace*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, s. 26–28.

jich může být i více. Jak již bylo zmíněno výše, není neobvyklé, že různé jazyky mají ve společnosti odlišnou funkci (jeden jazyk slouží k formálním účelům a psané komunikaci, druhý jazyk slouží k mluvenému projevu).

2. Společenský bilingvismus bez individuálního bilingvismu, kdy členové jedné společnosti hovoří na jednotlivých geografických územích v rámci jedné země různými jazyky.⁵³

Podle ovládnutí úrovně jazyka se bilingvismus dělí na **receptivní** a **produktivní**, přitom existují čtyři různé aspekty jazykové kompetence:

Tab. 3: Aspekty jazykové kompetence

	Mluvené	Psané
Receptivní dovednosti	porozumění	čtení
Produktivní dovednosti	mluva	psaní

Zdroj: MORGENSTERNOVÁ, Monika, Lenka ŠULOVÁ a Lucie SCHOLL. *Bilingvismus a interkulturní komunikace*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, s. 29.

Jazykové schopnosti bilingvních jedinců mohou být rozvinuty jen v některé (některých) z výše uvedených oblastí. Jestliže bilingvní osoba disponuje receptivními dovednostmi, hovoří se také někdy o *pasivní znalosti jazyka*. Tato osoba tedy daným jazykem nemluví, avšak rozumí mu. Do produktivních dovedností, někdy také označovaných jako *aktivní znalosti jazyka*, jsou obvykle zahrnuty i receptivní znalosti, avšak není to pravidlem. Taková situace, kdy jedinec disponuje produktivními dovednostmi, nicméně receptivní dovednosti u něj nejsou rozvinuty, se může objevit např. u dítěte, které je v kontaktu pouze s jednou osobou používající daný jazyk a je zvyklé pouze na jeho mluvu, přitom nemá jiný kontakt s tímto jazykem. Poté se může přihodit, že po setkání s jiným rodilým mluvčím nebude rozumět. Většinou je to v důsledku trochu jiné výslovnosti, jiného dialektu atd. Daný jev se může vyskytnout i u monolingvních jedinců – německý rodilý mluvčí na návštěvě Vídně nemusí rozumět vídeňskému dialektu.

Podle způsobu osvojení jazyka existují dva typy: **přirozený** neboli **primární bilingvismus** a **umělý** neboli **sekundární bilingvismus**. Zde je určujícím faktorem cesta, kterou k bilingvním vlastnostem jedince došlo (v prostředí domova, dlouhodobým pobytem v cizojazyčné zemi – primární bilingvismus X formální systematická výuka – sekundární bilingvismus). Toto rozdělení odpovídá užšímu a širšímu pojetí definice bilingvismu.

⁵³ MORGENSTERNOVÁ, Monika, Lenka ŠULOVÁ a Lucie SCHOLL. *Bilingvismus a interkulturní komunikace*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, s. 28–29.

Typy bilingvismu podle věku osvojení dítěte se dělí na **simultánní (souběžný)** a **sukcesivní (konsekutivní, následný)** bilingvismus, který může být dále rozdělen na raný a pozdní. „V případě simultánního (souběžného) bilingvismu dochází u dětí od narození (nebo v raném věku) k osvojení si dvou (nebo i více) jazyků zároveň. O sukcesivním (následném) bilingvismu u dětí hovoříme tehdy, když k osvojení druhého jazyka dochází následně po získání již jistých jazykových kompetencí v prvním jazyce.“⁵⁴

Dle oboustranné rovnováhy mezi jazyky se rozlišuje **vyvážený** a **dominantní bilingvismus**. Příklad rozvinutí obou jazyků stejnou měrou u jednoho mluvčího je velmi vzácným jevem (vyvážený bilingvismus). Ve společnosti se lze spíše setkat s dominantním bilingvismem, kdy je jedinec v jednom z jazyků schopnější.

3.4 Interference, přepínání kódů („code switching“), směšování jazyků

(„mixing“)

Pro bilingvní jedince je typický výskyt jazykové interference, jazykových výpůjček a přepínání kódů. Jmenovaná lingvistická specifika nejsou projevem deficitu jazykového vývoje, nýbrž výrazem bilingvní kompetence.

Pojem **interference** označuje odchýlení od právě užívaného jazyka z důvodů působení druhého jazyka, v jehož důsledku dochází k prolínání jazykových rovin. K interferenci dochází na úrovni *gramatické* (pořádek slov, skloňování podstatných jmen, časování sloves), *fonologické* (přízvuk, rytmus, intonace, výslovnost) a v neposlední řadě interference na úrovni *lexikální*, která je v projevu řeči bilingvních osob nejmarkantnější. Dopad na srozumitelnost při komunikaci interference obvykle nemají, nicméně monolingvní jedinci je v konverzaci zaznamenají. Kromě výše jmenovaných jazykových rovin se interference objevují jak v psaném, tak v mluveném projevu.

Interference se dělí na dva typy:

- a) **statická**: přízvuk – z rozhovoru je zřejmé, že mluvčí používá ještě jiný jazyk, syntaktická konstrukce – nějaká gramatická či morfologická pravidla z jednoho jazyka jsou pokaždé uplatňována (nevhodně) i v jazyce druhém;
- b) **dynamická interference**: jedenkrát uskutečněná odchylka.⁵⁵

Přepínání kódů („code switching“) je další typickou známkou a další specifickou vlastností bilingvních lidí. Přepínáním kódů se rozumí alternativní používání obou jazyků během jednoho mluveného projevu či jedné ucelené konverzace. V případě bilingvních

⁵⁴ MORGENSTERNOVÁ, Monika, Lenka ŠULOVÁ a Lucie SCHOLL. *Bilingvismus a interkulturní komunikace*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, s. 30–31.

⁵⁵ Tamtéž, s. 59–60.

jedinců se rozumí hlavně záměna jazyků. Na rozdíl od směšování slov se přepínání většinou děje za hranicí věty. Příklad: „... *es war so stressig und anstrengend. Rozumíš mi, co tím myslím?*“⁵⁶

Stejně tak jako **přepínání kódů** není **směšování, míšení jazyků („mixing“)** deficitem jazykového vývoje. Většina míchaných výrazů jsou jednoduše slova patřící jednomu jazyku, zasazená do větné skladby jazyka druhého. Příklad: „*A kde se teda večer treffneme?*“ Slovo z prvního jazyka bývá často morfologicky a gramaticky upraveno dle principů jazyka, do kterého je přimícháno.⁵⁷

---

⁵⁶ HOUSAROVÁ, B. Bilingvismus - II. část - Specifika bilingvní řeči. *Diagnostika a terapie poruch komunikace*, 2002, roč. V., č. 3, č. 1-2, s. 8–23.

⁵⁷ HARDING, Edith a Philip RILEY. *Bilingvní rodina*. Praha: Portál, 2008. Rádci pro rodiče a vychovatele, s. 128–129.

4. Středoevropský jazykový svaz

Čeština a vídeňská němčina se dle areálové klasifikace, která se opírá o znaky spojující různé jazyky vyskytující se v určité oblasti, řadí do tzv. středoevropského (podunajského) jazykového svazu. Jazykové svazy sestávají z jazyků, které si jsou syntakticky velmi podobné, mají podobnost v principech morfologické konstrukce a které nabízejí velké množství společných kulturních slov a někdy i vnější podobnosti ve struktuře fonetických systémů. U těchto jazyků ale neexistuje systematická fonetická korespondence, fonetická podoba morfologických prvků, a nenajdeme zde ani společné základní výrazy.

Jsou to tedy jazyky, jež vykazují společné negeneticky podložené rysy. Ty jsou dány dlouhodobým jazykovým kontaktem, popřípadě identickými kulturními, politickými a historickými událostmi na určitém geografickém území. Jedná se především o společnou kulturní slovní zásobu a o podobnosti, či dokonce shody v syntaxi a morfologii. Za zakladatele areálové typologie je považován Nikolaj Sergejevič Trubeckoj (20. léta 20. století).

Geografické a jazykové vymezení středoevropského jazykového areálu je obtížné. Kromě češtiny bývá do středoevropského jazykového svazu zařazována (rakouská) němčina, slovenština, maďarština, částečně i srbochorvatština a slovinština, okrajově polština. Česká lingvistka Helena Kurzová (1996) zahrnuje do jmenovaného svazu němčinu, maďarštinu, češtinu a slovenštinu jako centrální jazyky a dále jazyky marginální: polštinu a slovinštinu.

Prvotní tvrzení o středoevropském jazykovém svazu se začala objevovat před více než sedmdesáti lety a jsou spojována hlavně se jmény Ernsta Lewyho a Vladimíra Skaličky. Lewy (1942) označil středoevropský jazykový areál jako *centrální areál* nebo také *území slovní flexe* a řadí do něj němčinu a maďarštinu. Čeština a slovenština sem dle Lewyho nepatří, protože se jejich typologie neliší od severovýchodních slovanských jazyků. Skalička (30. až 60. léta 20. století) zase tento areál nazývá *dunajským jazykovým svazem*, do kterého řadí kromě češtiny a slovenštiny částečně i němčinu a srbochorvatštinu.⁵⁸

4.1 Středoevropský jazykový svaz podle S. M. Newerkly

V článku „*Areály jazykového kontaktu ve střední Evropě a německo -český mikroareál ve východním Rakousku*“ vydaném r. 2007 v odborném časopise *Slovo a slovesnost* se Stefan

---

⁵⁸ NEKULA, Marek. Jazykový svaz. In KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ (eds.). *Nový encyklopedický slovník* [online]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017 [cit. 2017-12-29]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/>.

Michael Newerkla⁵⁹ zabýval otázkou charakteristiky středoevropského jazykového svazu. I S. M. Newerkla považuje za zakladatele areálové typologie Nikolaje Sergejeviče Trubeckého, který se ve svých pracích zabýval rozdíly a souvislostmi mezi geneticky vymezenými *jazykovými rodinami*⁶⁰ a jazykovým kontaktem vzniklým *jazykovými svazy* (viz úvod kapitoly). Tyto koncepty mají společné, že se opírají o podobnosti mezi jazyky. Zatímco jazykové rodiny označují skupiny geneticky příbuzných jazyků kdysi společného kořene, jež se postupem času ve svém vývoji od sebe navzájem vzdálily, zahrnuje jazykový svaz výhradně jazyky vyskytující se v určité geografické oblasti, u nichž se v průběhu historie působením interference⁶¹ vyvinuly společné strukturní vlastnosti.⁶²

S. M. Newerkla ve svém článku uvádí různé autory a jejich teze o středoevropském jazykovém svazu. Jsou mezi nimi např. výše jmenovaní Ernst Lewy a Vladimír Skalička. Vedle nich ale v článku zmiňuje např. maďarského lingvistu Gyula Décsyho (1973), který do tzv. *dunajského jazykového svazu* zařazuje vedle češtiny, slovenštiny a maďarštiny také slovinštinu a srbochorvatštinu, zatímco němčinu zařazuje pouze do areálu tzv. *standardní průměrné evropštiny* (*Standard Average European = SAE*). Na fakt, že příslušnost němčiny k dunajskému jazykovému svazu nemusí být v protikladu k její roli v SAE-areálu, poukázal jako první jazykovědec Harald Haarmann (1976). Ten řadí k tzv. *areálovému typu dunajských jazyků* kromě němčiny také češtinu, slovenštinu, maďarštinu a jako strukturně-typologické paralely mezi dunajskými jazyky srbochorvatštinu.⁶³

Kromě výše zmíněných autorů vyzdvihuje Newerkla v článku obsáhlou studii o střední Evropě jako jazykovém areálu od Heleny Kurzové (1996). Ta, jak už bylo uvedeno výše, zahrnuje do *středoevropského jazykového areálu* němčinu, maďarštinu češtinu a slovenštinu jako centrální jazyky a dále jazyky marginální: polštinu a slovinštinu. Přitom hranice jazykového areálu pojímá jako otevřené, a nikoliv omezené pouze na středoevropské jazyky. Zároveň však považuje tyto hranice ve spojení s jinými středoevropskými shodami za jasně vyznačené. Kurzová se ve svých studiích věnuje kromě nápadných fonologických vlastností středoevropských jazyků zejména morfosyntaktickým shodám těchto jazyků. Mezi

---

⁵⁹ Vysokoškolský profesor na Vídeňské univerzitě specializující se na vzdělání v rámci studií západoslovenských jazyků, v popředí jeho vědecké práce stojí bohemistika v širším kontextu.

⁶⁰ Termín jazyková rodina odkazuje na klasifikaci jazyků založených na společném původu. To znamená, že jazyková rodina je genetickou jednotkou a pochází ze společného předchozího jazyka (také nazývaného prajazyk).

⁶¹ Vzájemné ovlivňování, prolínání, střetání, překrývání. V jazykové rovině obvykle v negativním smyslu.

⁶² NEWERKLA, Stefan, Michael. *Areály jazykového kontaktu ve střední Evropě a německo-český mikroareál ve východním Rakousku. Slovo a slovesnost*, 68(4), 2007, s. 271–272.

⁶³ Chorvatština je typologicky blízko dunajským jazykům, zatímco v srbštině můžeme pozorovat projevy balkánských rysů.

ty patří např. stupňování adjektiv a adverbíí, jednoduchý temporální systém se třemi časy, opisné futurum, větná skladba se základním pořádkem slov *podmět -> přísudek -> předmět*, obdobně vybudovaný systém vedlejších vět spojkových, vztažné věty uvozené zájmeny tázacího původu, vysoce produktivní slovesnou prefixaci atd.

Dle S. M. Newerky lze vzhledem k uvedeným tezím, postulátům a výsledkům bádání kontaktové a areálové lingvistiky v posledních letech dospět k závěru, že se ve středoevropském jazykovém areálu musí počítat s jistou neostrotí. Např. kritéria určení geografického, příp. kulturního území střední Evropy značně varují. Také není zřejmé, které jazyky spadají do středoevropského jazykového areálu (v důsledku nejasných a otevřených hranic tohoto areálu, jenž je vytvářen nejen kontaktními jazyky jemu náležejícími).

Středoevropský kontaktový areál, jak ho zkoncipovala Kurzová, může být ztotožněn přibližně s onou částí území starého Rakouska, ve které byla jako *lingua franca*⁶⁴ prosazována němčina. Odpovídají tomu i sociolingvistická bádání, podle jejichž výsledků vytvářejí různé jazyky za příznivých politických a sociálních podmínek společnou řečovou komunitu. Nejsnadněji ovlivnitelnou jazykovou rovinou se v dnešní době obecně jeví slovní zásoba, jelikož její struktura je poměrně volná a vykazuje jen nepatrný odpor vůči systémově cizím prvkům. Má tedy vysoký stupeň propustnosti (permeability).⁶⁵

Důvody akceptování cizího slova uvádí S. M. Newerka v článku „*Areály jazykového kontaktu ve střední Evropě a německo-český mikroareál ve východním Rakousku*“ (2007) takto: „Častým (z části vědomým, z části neuvědomovaným) motivem pro přijetí cizího slova do jazyka je například současné přijetí toho, co se tímto novým slovem pojmenovává, např. nově zavedeného přístroje či předmětu, ale i postojů, názorů a poznatků, dále potřeba konotativní modifikace⁶⁶ či zvýšení rozlišovacích možností jazyka a konečně také míšení jazyků a dialektů, vzájemné politické a ekonomické vztahy či snaha dosáhnout vyšší společenské prestiže. Při normálním vývoji společnosti je přírůstek slov vždy vyšší než počet slov zanikajících, proto se v pasivní slovní zásobě udržují i slova už nepoužívaná. Slovní zásoba jazyka z tohoto důvodu představuje nesmírně hodnotný obraz minulosti daného jazykového společenství. Z přejímek a také z kalků tak lze zpravidla do určité míry vyčíst i kulturní vlivy, které na daný jazykový prostor působily či působí. Ve středoevropském kontextu jsou nápadná (což není nijak zvlášť překvapivé) především svědectví kulturního kontaktu mezi

⁶⁴ Jazyk s funkcí společného komunikačního prostředku mluvčích různých mateřských jazyků.

⁶⁵ NEWERKLA, Stefan, Michael. *Areály jazykového kontaktu ve střední Evropě a německo-český mikroareál ve východním Rakousku. Slovo a slovesnost*, 68(4), 2007, s. 272–276.

⁶⁶ Emocionálně významová obměna.

Balty, Slovany, Maďary a německojazyčnými etniky.“⁶⁷

Intenzitu jazykového a kulturního kontaktu dokládají společné výrazy ve slovní zásobě kontaktních jazyků. Je-li zmíněná intenzita značně vysoká, může to být pojata jako indicie toho, že s největší pravděpodobností bude možno u oněch kontaktních jazyků zaregistrovat i společné areálově typologické rysy. Lze hovořit o skupině slov, která mohou být doložena v ohniskových jazycích a mimo to v nejasném zastoupení i v okrajových jazycích zkoumaného kontaktního areálu. Takový poznatek je dalším náznakem správnosti tvrzení, že v tomto případě máme co dočinění s vymezeným kontaktním areálem. **„Zvláštní pozornost si v této souvislosti zaslouhuje role hlavního města monarchie Vídně coby centra tohoto areálu, jež na jedné straně přijímalo prvky ze všech jazyků monarchie a na druhé straně tyto jazyky současně zpětně ovlivňovalo.“**⁶⁸

Oblast výskytu ústřední skupiny výrazů společných slovní zásobě se z větší části překrývá s dřívějším územím státu. Jedná se především o výrazy podílející se na organizaci státu tzn. slova z oblasti státní a úřední správy, politiky, práva a školství. (Tab. 4). Tím se vysvětlují možné rozdíly mezi němčinou ve východním Rakousku a ostatními varietami němčiny.

Tab. 4: Příklady austriacismů vázaných na území monarchie

němčina	Amtsgehilfe	amtliches Register	versteigern	Abitur	Markenbutter
rakouská němčina	<i>Adjunkt</i>	<i>Evidenz</i>	<i>lizitieren</i>	<i>Matura</i>	<i>Teebutter</i>
maďarština	<i>adjunktus</i>	<i>evidencia</i>	<i>licitál(ni)</i>	<i>matura</i>	<i>teavaj</i>
čeština	<i>adjunkt</i>	<i>evidence</i>	<i>licitovat</i>	<i>maturita</i>	<i>čajové máslo</i>
slovenština	<i>adjunkt</i>	<i>evidencia</i>	<i>licitovat'</i>	<i>matúra, maturita</i>	<i>čajové maslo</i>
polština	<i>adiunkt</i>	<i>ewidencja</i>	<i>licytować</i>	<i>matura</i>	<i>[masło deserowe]</i>
slovinština	<i>adjunkt</i>	<i>evidenca</i>	<i>licitirati</i>	<i>matura</i>	<i>čajno maslo</i>

Zdroj: NEWERKLA, Stefan, Michael. *Areály jazykového kontaktu ve střední Evropě a německo-český mikroareál ve východním Rakousku. Slovo a slovesnost*, 68(4), 2007, s. 277.

⁶⁷ NEWERKLA, Stefan, Michael. *Areály jazykového kontaktu ve střední Evropě a německo-český mikroareál ve východním Rakousku. Slovo a slovesnost*, 68(4), 2007, s. 276.

⁶⁸ Tamtéž, s. 277.

Mnohé společné konverzační výrazy, které nicméně mnohdy nepronikly do standardní slovní zásoby jednotlivých jazyků se vytvořily i v oblasti každodenního života. (Tab. 5, 6, 7 a 8).

Tab. 5: Příklady austriacismů ze sféry každodenního života 1

němčina	Polstersessel	schick	Mietkutsche	Einzimmerwohnung	lange Unterhose
rakouská němčina	<i>Fauteuil</i>	<i>fesch</i>	<i>Fiaker</i>	<i>Garçonnière</i>	<i>Gat(j)e(hosen)</i>
maďarština	<i>fotel</i>	<i>fess</i>	<i>fiáker</i>	<i>garzonlakás</i>	<i>gatya</i>
čeština	<i>fotel</i>	<i>feš(ný)</i>	<i>fiakr</i>	<i>garsoniéra</i>	<i>gatě, katě</i>
slovenština	<i>fotel</i>	<i>feš(ný)</i>	<i>fiaker</i>	<i>garsoniéra</i>	<i>gate</i>
polština	<i>fotel</i>	<i>feszny</i>	<i>fiakier</i>	<i>garsoniera</i>	<i>[kalesony]</i>
slovinština	<i>fotelj</i>	<i>feš</i>	<i>fiaker</i>	<i>garsonjera</i>	<i>gate</i>

Zdroj: NEWERKLA, Stefan, Michael. *Areály jazykového kontaktu ve střední Evropě a německo-český mikroareál ve východním Rakousku. Slovo a slovesnost*, 68(4), 2007, s. 277.

Tab. 6: Příklady austriacismů ze sféry každodenního života 2

němčina	Spaß	Anrichte	Kunde, Kundin	Geschwätz	Waschbecken
rakouská němčina	<i>Hetz</i>	<i>Kredenz</i>	<i>Kundschaft</i>	<i>Larifari</i>	<i>Lavoir</i>
maďarština	<i>hecc</i>	<i>kredenc</i>	<i>kuncsaft</i>	<i>lárifári</i>	<i>lavór</i>
čeština	<i>hec</i>	<i>kredenc</i>	<i>kun-č/š-a/o-ft</i>	<i>lárýfáry, lárý fáry</i>	<i>lavor, lavór</i>
slovenština	<i>hec</i>	<i>kredenc</i>	<i>kunčaft</i>	<i>lárý-fáry</i>	<i>lavór</i>
polština	<i>heca</i>	<i>kredens</i>	<i>[klientela]</i>	<i>[gadanina]</i>	<i>[umywalnia]</i>
slovinština	<i>hec</i>	<i>kredenca</i>	<i>kunšaft</i>	<i>larifari</i>	<i>lavor</i>

Zdroj: NEWERKLA, Stefan, Michael. *Areály jazykového kontaktu ve střední Evropě a německo-český mikroareál ve východním Rakousku. Slovo a slovesnost*, 68(4), 2007, s. 277.

Tab. 7: Příklady austriacismů ze sféry každodenního života 3

němčina	Mörtel	Zimmerdecke	Holzbottich	Schlamassel	belästigen, quälen
rakouská němčina	<i>Malter</i>	<i>Plafond</i>	<i>Schaff(el)</i>	<i>Schlamastik</i>	<i>sekkieren</i>
maďarština	<i>malter</i>	<i>plafon</i>	<i>sáf</i>	<i>slamasztika</i>	<i>szekál(ni)</i>
čeština	<i>malta</i>	<i>plafond</i>	<i>šaflik</i>	<i>šlamastyka</i>	<i>sekýrovat</i>
slovenština	<i>malta</i>	<i>plafón</i>	<i>šafel</i>	<i>šlamastika</i>	<i>sekírovat</i>
polština	<i>[zaprawa murarska]</i>	<i>plafon</i>	<i>szafel, szaflik</i>	<i>[nieszczęście; bezład]</i>	<i>sekować</i>
slovinština	<i>malta</i>	<i>plafon</i>	<i>škaf</i>	<i>šlamastika</i>	<i>sekirati</i>

Zdroj: NEWERKLA, Stefan, Michael. *Areály jazykového kontaktu ve střední Evropě a německo-český mikroareál ve východním Rakousku. Slovo a slovesnost*, 68(4), 2007, s. 277.

Tab. 8: Příklady austriacismů ze sféry každodenního života 4

němčina	[Art Grußform]	holzbeheizter Zusatzherd	Tabakladen	Wichse
rakouská němčina	<i>Servus!</i>	<i>Sparherd</i>	<i>Trafik</i>	<i>Wichs</i>
maďarština	<i>szervusz!</i>	<i>sparhert, spór</i>	<i>trafik</i>	<i>viksz</i>
čeština	<i>servus!</i>	<i>sporák, šporhert, špolhert</i>	<i>trafika</i>	<i>viks</i>
slovenština	<i>servus!</i>	<i>sporák, šparhert, šporhert</i>	<i>trafika</i>	<i>viks</i>
polština	<i>serwus!</i>	<i>szperok</i>	<i>trafika</i>	<i>wiks, wiksa</i>
slovinština	<i>servus!</i>	<i>šporget</i>	<i>trafika</i>	<i>biks</i>

Zdroj: NEWERKLA, Stefan, Michael. *Areály jazykového kontaktu ve střední Evropě a německo-český mikroareál ve východním Rakousku. Slovo a slovesnost*, 68(4), 2007, s. 277.

Rozšíření některých výrazů z okruhu každodenní kultury přesahuje hranice někdejší monarchie. To platí zejména pro taková slova, která se z bavorských nářečí v Rakousku rozšířila i do jiných jazyků monarchie (např. *hec*, *viks* aj.) nebo přes hranice monarchie ovlivňovala – pocházejíce obvykle z Vídně – jiné dialekty a jazyky (např. *kredenc*, *plafond* aj.).

S. M. Newerkla nemohl ve svém článku opomenout ani oblast „kuchyňského“ jazyka, jež je nastíněna již v kapitole 2.2 této bakalářské práce. (Tab. 9 a 10). Téměř všechny jazyky Rakouska-Uherska zde hrály roli dávajícího i přijímajícího jazyka, a to je situace, která nemá paralelu v žádném jiném sémantickém okruhu. Za těchto okolností bylo kvantum výrazů různých jazyků monarchie právě přes Vídeň přejato do východorakouské němčiny a odtud dále do ostatních jazyků Rakouska-Uherska.

Tab. 9: Příklady výrazů ze sémantického okruhu kuchyně a jídlo 1

němčina	Löffelbiskuit	Dampfnudel	Wein mit Sodawasser	Blumenkohl	[Art Dauerwurst]	gefüllter Eierkuchen
rak. němčina	<i>Biskotte</i>	<i>Buchtel</i>	<i>G'spritzter, Spritzer</i>	<i>Karfiol</i>	<i>Klobasse, Klobassi</i>	<i>Palatschinke</i>
maďarština	<i>piskóta</i>	<i>bukta</i>	<i>spriccer</i>	<i>karfiol</i>	<i>kolbász</i>	<i>palacsinta</i>
čeština	<i>piškot(a)</i>	<i>buchta</i>	<i>špric</i>	<i>karfiol</i>	<i>klobása</i>	<i>palačinka</i>
slovenština	<i>piškóta</i>	<i>buchta</i>	<i>špricer</i>	<i>karfiol</i>	<i>klobása</i>	<i>palacinka</i>
polština	<i>biszkopt</i>	<i>buchta</i>	[wino z wodą sodową]	<i>kalafior, karafiol</i>	<i>kielbasa (wędzona sucha)</i>	<i>palaczinka</i>
slovinština	<i>piškot</i>	<i>buhtelj</i>	<i>špricar</i>	<i>karfi(j)ola</i>	<i>klobasa</i>	<i>palačinka</i>

Zdroj: NEWERKLA, Stefan, Michael. *Areály jazykového kontaktu ve střední Evropě a německo-český mikroareál ve východním Rakousku. Slovo a slovesnost*, 68(4), 2007, s. 277.

Tab. 10: Příklady výrazů ze sémantického okruhu kuchyně a jídlo 2

němčina	mit Paprika würzen	flacher Eierkuchen mit Grieben	Orange, Apfelsine	Johannisbeere	Schnittlauch
rakouská němčina	<i>paprizieren</i>	<i>Pogatsche</i>	<i>Pomerantsche</i>	<i>Ribisel</i>	<i>Schnittling</i>
maďarština	<i>paprikáz(ni)</i>	<i>pogácsa</i>	<i>narancs</i>	<i>ribiszke</i>	<i>snidling</i>
čeština	<i>paprikovat</i>	<i>pagáč</i>	<i>pomeranč</i>	<i>rybíz</i>	<i>šnytlik, šnytlink</i>
slovenština	<i>paprikovat'</i>	<i>pagáč</i>	<i>pomaranč</i>	<i>ribezle</i>	<i>šnitlink, šnitling</i>
polština	<i>paprykować</i>	<i>pogacz</i>	<i>pomarańcza</i>	<i>rybiźla,</i>	<i>sznytloch,</i>

				<i>rybizla</i>	<i>sznytl-a/o-k</i>
slovinština	<i>papricirati</i>	<i>pogača</i>	<i>pomaranča</i>	<i>ribezelj</i>	<i>šnitlink</i>

Zdroj: NEWERKLA, Stefan, Michael. *Areály jazykového kontaktu ve střední Evropě a německo-český mikroareál ve východním Rakousku. Slovo a slovesnost*, 68(4), 2007, s. 277.

Dle S. M. Newerkly měl rozpad Rakouska-Uherska v posledních desetiletích za následek zánik austriacismů. S. M. Newerkla při svém výzkumu také zjistil, že žáci z Vídně a z oblasti Weinviertel už nerozumí výrazům jako *Bartwisch*, *Gat(j)ehose*, *Kredenz*, *Malter*, *Schnittling* aj.

Výrazným znakem mluvené němčiny na východě Rakouska, tedy i ve Vídni, je ve srovnání se standardní němčinou časté používání předložky *auf* (na) v prostorových významech: *auf der Universität*, *auf der Post*, *auf dem Hof*, *auf dem Markt*, atd. To často koresponduje s užíváním odpovídající předložky *na* v češtině: *na univerzitě*, *na poště*, *na dvoře*, *na tržišti* atd., a dokonce i v ostatních jazycích tohoto areálu.

Pro předkládanou bakalářskou práci hraje významnou roli ta část článku, ve které S. M. Newerkla vyčleňuje na základě kontaktového areálu definovaného H. Kurzovou (1996) subareál, jenž je utvářen ve vysoké míře společnými jazykovými rysy a jenž se vyvíjí za působení češtiny (a slovenštiny) na vídeňskou němčinu a také v opačném směru – z působení vídeňské němčiny na češtinu (a slovenštinu). Nejvíce se těmito jazykovými kontakty zabývají germanisté Dalibor Zeman (2003) z Brna a Martina Kuklišová (2005) z Univerzity Mateje Bely v Bánské Bystrici.

S. M. Newerkla ke konci článku konstatuje, že je velice obtížné vymezit pojem střední Evropa a že je tedy namístě hovořit nikoliv o jednom středoevropském jazykovém areálu, nýbrž o více jazykových areálech. Zmíněné areály mohou být různě velké, různě výrazné a mohou se vzájemně z části překrývat. Díky pádu komunistických režimů ve středoevropském areálu, otevřením hranic, začleněním se do Evropské unie a schengenského prostoru nabyl jazykový kontakt mezi jednotlivými jazyky ve střední Evropě na důležitosti a ta v budoucnu beze sporu ještě dále poroste, pravděpodobně za jiných okolností a pod dominantním vlivem angličtiny.⁶⁹

⁶⁹ NEWERKLA, Stefan, Michael. *Areály jazykového kontaktu ve střední Evropě a německo-český mikroareál ve východním Rakousku. Slovo a slovesnost*, 68(4), 2007, s. 281–282.

4.2 Stopy češtiny ve vídeňské němčině podle S. M. Newerkly

4.2.1 Jazykový areál v Rakousku-Uhersku

S. M. Newerkla uvozuje článek „*Dědictví Rakousko-Uherska v jazyce našich sousedů: Stopy češtiny ve vídeňské němčině*“ (2007) výstižným popisem jazykové situace v Evropě, a to zejména ve střední části Evropy: „*Rozmanitost jazyků a kultur v Evropě se ukazuje jako stále živá síla působící na další vývoj jednotlivých jazyků našeho světadílu . To platí i pro střední Evropu jako území, na němž indoevropské jazyky dvou rozdílných skupin (a to zejména němčina jako germánský jazyk a čeština, slovenština, slovinština aj. jako slovanské jazyky) hraničí s ugrofinským jazykem maďarštinou.*“⁷⁰

Jestliže se některé jazyky používají na určitém území jako dorozumivací prostředek, mají tendence vzájemně se ovlivňovat a vytvořit jazykový areál. V důsledku toho se stávají jazyky určitého území typologicky podobnějšími (kdyby se ovšem vyvíjely nezávisle na sobě, ke vzájemnému ovlivňování by nedošlo). Za nejnámější a nejlépe probádané jazykové uskupení v Evropě je považován balkánský jazykový svaz.

Jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, nejdůkladněji se problematikou středoevropského jazykového svazu zabývá česká lingvistka Helena Kurzová (1996). Hranice středoevropského jazykového areálu přitom považuje za otevřené, avšak jasně vyznačené ve vztahu k jiným středoevropským shodám.

V článku „*Dědictví Rakousko -Uherska v jazyce našich sousedů : Stopy češtiny ve vídeňské němčině*“ (2007), stejně jako v předchozí publikaci „*Areály jazykového kontaktu ve střední Evropě a německo -český mikroareál ve východním Rakousku*“ (2007) dospěl Newerkla k závěru, že z dosavadních tezí a poznatků kontaktní a areálové lingvistiky z posledních let může být středoevropský jazykový areál identifikován s tím územím rakousko-uherské monarchie, ve kterém se jako *lingua franca* užívala němčina. Na správnost této domněnky ukazují i sociolingvistická bádání, podle nichž je za příhodných sociálních a politických podmínek vytvářena různými jazyky společná řečová komunita.

4.2.2 České dědictví ve vídeňské němčině

Z kontaktního areálu vymezeného na začátku kapitoly vyčleňuje S. M. Newerkla subareál, který vznikl působením češtiny na vídeňskou (východorakouskou) němčinu a opačně. Toto tvrzení lze nejlépe doložit fungováním podobných předložkových vazeb

---

⁷⁰ NEWERKLA, Stefan, Michael. *Dědictví Rakousko-Uherska v jazyce našich sousedů: Stopy češtiny ve vídeňské němčině. Geografické rozhledy*, 23(5), 2007, s. 5.

v češtině a vídeňské (východorakouské) němčině. S. M. Newerkla poukazuje především na fakt, že začátkem 20. století byla Vídeň druhým největším českým městem po Praze a díky tomu lze ve vídeňské němčině nalézt stopy zanechané Čechy, kteří zde žili. Mezi tyto stopy patří např. typické předložkové vazby, výrazy, frazémy a idiomy. (Tab. 11 a 12).

Tab. 11: Podobné předložkové vazby v češtině a ve vídeňské němčině

němčina	čeština	vídeňská němčina
in Urlaub fahren	<i>jet na dovolenou</i>	<i>auf Urlaub fahren</i>
für zwei Tage nach Prag fahren	<i>jet na dva dny do Prahy</i>	<i>auf zwei Tage nach Prag fahren</i>
an jmdn. / etw. denken	<i>myslet na někoho/něco</i>	<i>auf jmdn. / etw. denken</i>
Vorbereitungen für / zu etw.	<i>přípravy na něco</i>	<i>Vorbereitungen auf etw.</i>
in der Nacht zum Sonntag	<i>v noci na neděli</i>	<i>in der Nacht auf Sonntag</i>
sich an jmdn. / etw. erinnern	<i>vzpomenout si na někoho / něco</i>	<i>sich auf jmdn. / etw. erinnern</i>
etw. / jmdn. vergessen	<i>zapomenout na někoho / něco</i>	<i>auf jmdn. / etw. vergessen</i>

Zdroj: NEWERKLA, Stefan, Michael. *Areály jazykového kontaktu ve střední Evropě a německo-český mikroareál ve východním Rakousku. Slovo a slovesnost*, 68(4), 2007, s. 281.

Tab. 12: Podobné idiomy v češtině a ve vídeňské němčině

němčina	čeština	vídeňská němčina
Zum Kuckuck mit ihm / ihr!	<i>Ať se jde vycpat!</i>	<i>Er / sie soll sich ausstopfen lassen!</i>
Ohne Fleiß kein Preis!	<i>Bez práce nejsou koláče!</i>	<i>Ohne Arbeit gibt's keine Golatschen!</i>
frei von jeder Verpflichtung sein	<i>být z obliga</i>	<i>außer Obligo sein</i>
Er / sie spielt	<i>hraje si</i>	<i>Er / sie spielt sich</i>
Bist du bei Trost?	<i>Jinak jsi zdravý?</i>	<i>Sonst bist g'sund?</i>
sterben	<i>natáhnout papuče / bačkory</i>	<i>die Patschen strecken</i>

etw. errahnen, erfinden	<i>něco si vycucát z prstu</i>	<i>sich etw. aus dem Finger zuzeln</i>
es lohnt sich nicht	<i>nestojí to zato</i>	<i>es steht (sich) nicht dafür</i>
seine Habe packen und gehen	<i>sbalit si svých pět švestek</i>	<i>seine sieben Zwetschken packen</i>
das klappt (nicht)	<i>to (ne)vyjde</i>	<i>das geht sich (nicht) aus</i>
Das ist nicht mein Geschmack!	<i>To není mé gusto!</i>	<i>Das ist nicht mein Gusto!</i>

Zdroj: NEWERKLA, Stefan, Michael. *Areály jazykového kontaktu ve střední Evropě a německo-český mikroareál ve východním Rakousku. Slovo a slovesnost*, 68(4), 2007, s. 281.

Další složkou jsou slova či frazémy vyskytující se pouze ve spádové oblasti Vídně jako např. *pritsch* (česky: *pryč*) ve spojení *pritsch sein* – být ztracen, být pryč, *Babutschen* (č.: *papuče*), *Bramburi* (č.: *brambory*), *Hubitschko* (č.: *hubička*), *Kaluppe* (č.: *chalupa*), *Leschak* (č.: *ležák*) jako označení lenocha, *Mamlas* (č.: *mamlas*), *Piwo* (č.: *pivo*), *Tamleschi* – nešikovný člověk (č.: *tam leží*), *(za)platti* – platit, prosím! (č.: *(za)platit*), *Wojak* (č.: *voják*), *petschieren* (č.: *zapečetit*) nebo *pomāli* – jen pomalu (moravsky nebo slovensky: *pomaly*). Některé z těchto výpůjček již zastaraly, jiné můžeme slyšet dodnes.

Vídeňská mluva byla výrazně ovlivněna také hovorovou češtinou, a proto lze ve vídeňském nářečí zaslechnout výrazy jako např. *fix Laudon* – ztraceně! (česky: *fix Laudon*), *auf Lepschi gehen* – jít za zábavou (č.: *jít na lepší*), *geh' zum Tschert!* (č.: *jdi k čertu!*), *na servus!* – no tedy! jako výraz nepříjemného překvapení nebo podivu (č.: *no nazdar / servus!*), *Naschi-Vaschi* (č.: *naši-vaši*) jako označení karetní hry, *potschkai troschku* (mor. nebo slov.: *počkaj trošku*), *schezko jedno* – všechno jedno (č.: *všecko jedno*) atd.

Tu a tam došlo ve Vídni k vytvoření samostatných frazémů, jež měly základ v českých slovech, avšak jejich přímé ekvivalenty v češtině neexistují, např. *(keinen) Rosomi haben* – být nedovtipný (č.: *rozum*), *böhmisch powidale* – mluvit česky (č.: *povídal*, préteritum k *povídat*) nebo *Zopak* jako hanlivé označení Čecha (č.: *copak*) atd.

V syntaxi můžeme nalézt další z vlivů: dvojí užívání záporu: *er hat kein Geld nicht g'habt* – neměl žádné peníze, *sie hat niemandem nichts gesagt* – nikomu nic neřekla atd.

Na rozdíl od Němců zdůrazňují Rakušané a Češi jazykově vyjádřenou zdvořilost, která může být v jiných oblastech často mylně chápána jako nadměru lichotivé chování. V neposlední řadě dodržují Rakušané více než Němci, ale stejně jako Češi, oslovení se správným titulem. V opačném případě se v našich zemích ve formálních mluvených

kontextech objevují jazykové jevy, které by v Německu v obdobných situacích působily minimálně neobvykle, jelikož by tam byly považovány za příliš neformální.⁷¹

4.2.3 České kořeny rakouských osobností

Typický rysem nejen rakouské, ale i české literatury je záměna jazykových vrstev a hra s nimi. Do rakouské literatury se počítají i německy píšící autoři z českých zemí, např. Marie von Ebner-Eschenbach, nar. r. 1830 ve Zdislavicích u Kroměříže, Gertrude Fussenegger, nar. r. 1912 v Plzni, Karl Kraus, nar. r. 1874 v Jičíně, nebo Rainer Maria Rilke, nar. 1875 v Praze, zatímco jiní autoři se počítají do české literatury, i když se narodili v Rakousku, jako např. Božena Němcová, nar. r. 1820 jako Barbara Pankl ve Vídni. Historické vztahy mezi rakouským a českým územím jsou ale obecně tak těsné, intenzivní a různorodé, že zde jsou zmíněny pouze z části pro reálnou představu intenzity česko-rakouských vztahů.

Z nejznámějších rakouských osobností s českými kořeny může být jmenován např. Sigmund Freud, nar. r. 1856 v Příboru, vynálezce lodního šroubu Josef Ressel, nar. r. 1793 v Chrudimi, nebo fyzik a filozof Arnošt Mach, nar. r. 1838 v Tuřanech, v neposlední řadě nesmí být opomenuta nositelka Nobelovy ceny míru Bertha von Suttnerová, nar. r. 1843 v Praze.

Z řad umělců stojí za zmínku hudební skladatelé Leo Fall, nar. r. 1873 v Olomouci, Ralph Benatzky, nar. r. 1884 v Moravských Budějovicích, nebo Gustav Mahler, nar. r. 1860 v Kališti. Ti pocházeli z Moravy stejně jako známí kabaretisté první rakouské republiky, Brňané Armin Berg a Fritz Grünbaum.

České stopy však nebyly zanechány pouze v umění a jazyce, ale i ve sportu. V rakouských fotbalových týmech excelovali fotbalisté původem z Čech, např. Matěj Šindelář (z Kozlova u Jihlavy), Josef „Pepi“ Bican, Antonín Panenka nebo Walter Zeman, který se proslavil jako brankář rakouského národního týmu (ten obsadil na mistrovství světa v roce 1954 třetí místo).

S. M. Newerkla neopomíná ani fakt, že se první tři spolkoví prezidenti po r. 1945 nenarodili v Rakousku: Karl Renner pocházel z Dolních Dunajovic, Theodor Körner z Komárna (Komárom), konkrétně z jeho městské části Újszóny, a Adolf Schärf z Mikulova. Dále poukazuje na to, že rodina dlouholetého spolkového kancléře Bruna Kreiského sídlila původně na jižní Moravě, stejně jako otec vídeňského starosty a pozdějšího spolkového

---

⁷¹ NEWERKLA, Stefan, Michael. *Dědictví Rakousko-Uherska v jazyce našich sousedů: Stopy češtiny ve vídeňské němčině. Geografické rozhledy*, 23(5), 2007, s. 6–7.

prezidenta Franze Jonase.

Houslista Vídeňských symfonií Jan Pospíchal, jak už lze dle jména odvodit, pochází z České republiky. Také šéfkuchař hotelu Sacher Jaroslav Müller, připravující ony proslulé kulinářské speciality, je původem Čech. Nabyté kalorie mohou obyvatelé Vídně shodit s vídeňskou Češkou a televizní rekondiční cvičitelkou Pat Zapletal. České příjmení má nejen nositelka Nobelovy ceny za literaturu Elfriede Jelinek, ale také neblaze proslulý únosce Nataschy Kampuschové Wolfgang Priklopil (vlastně Přiklopil). Českými kořeny se netají ani známý kabaretiér Andreas Vitásek. Při takovém výčtu rakouských a vídeňských osobností s českými kořeny není překvapením, že zásluhu na zachování jednoho z vídeňských symbolů má muž pocházející z Moravy, kterému se r. 1970 podařilo dostat přes hranice do Rakouska. Zvěrolékař Jaromír Oulehla, dlouholetý ředitel Španělské dvorní jezdecké školy a Spolkového hřebčince v Piberu, byl tím, kdo zachránil lipicány.

Je beze sporu, že české stopy jsou doposud v Rakousku všudypřítomné. Dědictví česko-rakouských vztahů potvrzuje i sám univerzální génius Jára Cimrman. Narodil se totiž ve Vídni jako syn českého krejčího Leopolda Cimrmana a rakouské herečky Marlen Jelínkové. Tím je definitivně potvrzeno, že společné dědictví z dob Rakouska-Uherska žije v našich zemích dodnes.⁷²

---

⁷² NEWERKLA, Stefan, Michael. *Dědictví Rakousko-Uherska v jazyce našich sousedů: Stopy češtiny ve vídeňské němčině. Geografické rozhledy*, 23(5), 2007, s. 7.

5. Metodologie výzkumu

Cílem předkládané bakalářské práce bylo postihnout současnou podobu vídeňské němčiny v rodinách Čechů žijících ve Vídni z pohledu kontaktní lingvistiky, tzn. postihnout vliv češtiny zejména na její lexikální stránku. Tato jazyková rovina vykazuje vysoký stupeň permeability, je nejsnadněji přístupná cizím vlivům, její struktura je poměrně volná a vykazuje pouze malý odpor vůči systémově cizím prvkům. Dalším bodem výzkumu bylo charakterizovat bilingvnost vídeňských Čechů, tedy zjistit, do jaké míry je ještě dnes v jejich komunikaci užívána čeština, a to v závislosti na jednotlivých generacích zkoumaných respondentů.

Míra ovlivnění vídeňské němčiny češtinou a míra užívání češtiny v rodinách vídeňských Čechů byly v praktické části bakalářské práce zjišťovány pomocí dotazníkového průzkumu a rozhovoru s vídeňskými Čechy. Další závěry byly vyvozeny z běžného denního kontaktu s vídeňskými Čechy během mého několikaměsíčního pobytu ve Vídni (od 28. září 2017 – do 9. prosince 2017).

5.1 Dotazníkový průzkum

Účelem dotazníkového šetření bylo nejen postihnout, zda lze ve vídeňském dialektu používaném Čechy žijícími ve Vídni nalézt výrazy původem z češtiny, a to v závislosti na jednotlivých generacích, ale i četnost a specifikace lokality užívání českého jazyka a vídeňského dialektu u české menšiny ve Vídni.

Výhodou dotazníkového šetření je obzvláště časová a finanční nenáročnost. Dotazníkový výzkum je všeobecně velice oblíbenou a hojně využívanou metodou. Výzkum umožňuje získat data od velkého množství lidí. Výhodou pro dotazované představuje bezesporu anonymita a nízká časová náročnost. Výsledky jsou vysoce reprezentativní i pro ostatní členy zkoumané skupiny a lze je statisticky zpracovávat a analyzovat. Další předností dotazníkového šetření je možnost opakovaného použití pro srovnávací šetření.⁷³

Výzkumným nástrojem je v této práci polostrukturovaný kvalitativní dotazník. Metoda polostrukturovaného dotazování byla vybrána při sestavování dotazníku jako nejvhodnější, jelikož představuje střední cestu mezi dvěma krajními formami dotazování. První formou je dotazník s pevně danou strukturou uzavřených otázek, který je vyplňován samostatně, nebo s cizí pomocí. Druhou formou jsou volné rozhovory, jejichž struktura není předem dána a které mají mnohdy podobu volného vyprávění subjektu. Polostrukturovaný dotazník se vyznačuje definovaným účelem, určitou osnovou a pružností celého procesu získávání

---

⁷³ GIDDENS, Anthony, SUTTON, Philip W., ed. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013, s. 64.

informací. Kvalitativní dotazování není určeno široké veřejnosti, tedy komukoliv, ale pouze určitým osobám, které odpovídají zkoumanému okruhu. Z tohoto důvodu je jeho návratnost relativně velká.⁷⁴

Základním principem při sestavování dotazníku bylo sledování hlavních cílů výzkumu a následná formulace konkrétních otázek. Snahou bylo formulovat otázky co nejsrozumitelněji, aby se předešlo chybnému pochopení položené otázky. K nabytí nejvyšší výpovědní hodnoty byly pokládány spíše kratší, jasně pochopitelné dotazy.

Dotazník obsahuje uzavřené otázky (nabízející uzavřenou škálu odpovědí), polootevřené otázky (zahrnující odpověď „jinde“) a otázky otevřené (bez možnosti výběru z odpovědí, respondent odpovídá svými vlastními slovy). Administrace dotazníkového šetření probíhala na online platformě www.survio.com, na kterou byly postupně uloženy všechny vyplněné dotazníky. Rozšíření probíhalo především online přes sociální sítě, e-mailů a s pomocí tazatele, kdy jsem dotazník přinesla přímo respondentovi a vyčkala jsem na jeho vyplnění. Během vyplňování jsem mohla odpovídat na případně dotazy respondentů, někdy jsem dotazovaným předčítala znění otázek a sama zaznamenávala odpovědi (především v případě seniorů).

Před samotným sběrem dat bylo provedeno testování, zda je dotazník validní. Následně byla data sbírána. Dotazníkový průzkum byl vypracován dvojjazyčně (německy a česky), aby byl dobře srozumitelný všem respondentům.

Dotazník lze rozdělit do několika pomyslných částí, které na sebe logicky navazují. V úvodu představuji sebe, důvody k vytvoření dotazníku, cíle své bakalářské práce a v neposlední řadě je zde uvedena prosba o vyplnění dotazníku s následným poděkováním za vyplnění. Účelem první části dotazníku je zjistit, kolikátou generací vídeňských Čechů dotazovaný je. K získání této informace slouží otevřená otázka.

Druhá část dotazníku se soustředí na četnost a oblast užívání češtiny a vídeňského dialektu. Ke zjištění četnosti slouží uzavřené otázky a číselná škála od 1 do 4, kdy číslo 1 znamená nejvyšší míru užívání a číslo 4 míru nejnižší. K určení oblasti, ve které respondenti nejvíce mluví česky a vídeňským dialektem, jsou určeny polootevřené otázky se 6 možnostmi, z nichž 1 je možnost „jinde“.

Další část dotazníku se věnuje znalostem a míře užívání konkrétních výrazů, slovních spojení, frazémů atd. z vídeňské němčiny, jež mají původ v češtině. Respondenti nejprve určí, zda dané výrazy znají, a poté zaškrtnou, jak často dané pojmy užívají. Míra užití je opět

---

⁷⁴ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2015, s. 164.

vyznačena na číselné škále od 1 do 4. Číslo 1 znamená, že respondent pojem užívá aktivně v běžném hovoru, zatímco č. 4 označuje, že respondent nikdy v běžném hovoru daný výraz nepoužívá.

Poslední část, a tedy i poslední otázka, má za úkol zjistit, které další fráze či pojmy z vídeňského dialektu respondenti znají, případně užívají. Tato otázka je otevřená, takže dotazovaný může sám vpsat do volného políčka vlastní odpověď.

5.2 Metoda rozhovoru

Další metodou sloužící ke sběru dat byl v předkládané bakalářské práci kvalitativní rozhovor. Takovou techniku lze považovat za skloubení umění a vědy, jež vyžaduje dovednost, koncentraci, citlivost, interpersonální porozumění a disciplínu. Na počátku je potřeba učinit řadu rozhodnutí ohledně obsahu otázek, jejich formy i pořadí. Dále musí být zvážena i délka rozhovoru. Zmíněné záležitosti se vyjasňují buď před interview, nebo až v jeho průběhu v závislosti na typu rozhovoru. Zvláštní pozornost vyžaduje začátek a konec rozhovoru. Na počátku je vhodné prolomit případné psychické bariéry, zmírnit nervozitu (tzv. *icebreakinng*) a zajistit souhlas se záznamem. Také na zakončení rozhovoru by měl být kladen důraz, jelikož právě na konci rozhovoru nebo při loučení mohou být ještě získány důležité informace. Kvalitativní rozhovor nemusí být pouze shromažďováním dat, ale může mít i intervenční charakter. Proto by měl tazatel nabídnout dotazovanému možnost dodatečného kontaktu.⁷⁵

Mezi nejdůležitější přístupy kvalitativního dotazování patří např. strukturovaný otevřený rozhovor, semistrukturovaný rozhovor, rozhovor s návodem, epizodické interview, neformální rozhovor, fenomenologický rozhovor, narativní rozhovor, skupinová diskuse, resp. rozhovor či vyprávění. Uvedené techniky odlišuje rozsah určenosti a standardizace pořadí otázek při dotazování, počet zúčastněných osob, forma informací atd. Metoda rozhovoru se uplatňuje v nejrůznějších výzkumných situacích, a kromě vyjmenovaných technik existují i jiné typy, avšak tento výčet představuje kompromis.

Mimo jiné existují druhy otázek v rozhovoru a jejich možná situovanost v čase (otázky týkající se minulosti, přítomnosti a budoucnosti). Na otázky směřované k přítomnosti je jednodušší odpovědět než na otázky orientované na budoucnost. Ty totiž obsahují určitou spekulaci a odpovědi na ně nejsou tolik spolehlivé. Doporučuje se začít otázkami o přítomnosti, příslušné odpovědi lze poté využít jako oporu pro otázky do minulosti. Fixní pravidla pro řazení otázek při vedení rozhovoru neexistují. Zpravidla by se mělo začínat

---

⁷⁵ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2015, s. 166–167.

otázkami, které se týkají neproblémových skutečností, tzn. současných aktivit, zkušeností a chování jedince. Tyto otázky podporují dotazovaného k popisnému hovoru. Následné sondáže (*probing*)⁷⁶ mají onen popis obohatit a rozšířit. Další fáze rozhovoru je vedena za účelem získání informací o interpretacích, názorech a pocitech vztahujících se k popsáním akcím a chováním. Odpovědi nyní by měly být významnější, protože si respondenti tyto akce připomněli v přechodí části interview a je pro ně již vytvořen kontext.

Během rozhovorů je vhodné držet se následujících zásad:

1. Zajistit důkladnou přípravu a nácvik provedení rozhovoru.
2. Účel výzkumu určuje celý proces interview.
3. Vytvoření rámce interview, v němž se bude moci dotazovaný vyjadřovat pomocí svých vlastních slov a svého vlastního stylu.
4. Vytvořit vztah vzájemné důvěry, vstřícnosti a zájmu. Citlivost k pohlaví, věku a kulturní odlišnosti dotazovaného.
5. Formulovat otázky jasným způsobem, kterému narátor rozumí.
6. Při přípravě a provedení rozhovoru je nutné si uvědomit, že dotazy v rozhovoru nejsou totožné s výzkumnými otázkami.
7. Klást vždy jen jednu otázku.
8. Doplnovat otázky sondážními otázkami.
9. Dát dotazovanému jasně na vědomí, jaké jsou vyžadované informace, proč jsou důležité a jak interview postupuje.
10. Pozorně naslouchat a odpovídat tak, aby dotazovaný poznal, že o něj jevíme zájem. Nechat dotazovanému dostatek času na odpověď.
11. Udržovat si neutrální postoj k obsahu sdělených dat. Sbírat data, ale neposuzovat osobu.
12. Pozornost a citlivost k ovlivnění dotazovaného rozhovorem.
13. Zohlednit časové možnosti dotazovaného.
14. Být reflexivní, sebekriticky monitorovat sami sebe.
15. Po rozhovoru kompletovat a kontrolovat své poznámky, jejich kvalitu a úplnost.⁷⁷

---

⁷⁶ Úkolem tzv. sondáže (*probingu*) je prohloubení odpovědi v určitém směru. Probíhá v normálním konverzačním stylu, tazatel nedává najevo, že mu na ní záleží. Sondážní otázky se v předpisu pro rozhovor zpravidla neuvádějí, takže je vhodné znát jejich obecné formy. Přirozený soubor sondážních otázek tkví v dotazech o podrobnostech kontextu jevu: *Co se stalo? Kdo jiný u toho ještě byl? Kde jste byl v tu dobu? Jak aktivně jste se toho zúčastnil? Jak k tomu došlo? Proč se to stalo?*

⁷⁷ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2015, s. 169–172.

Cílem kvalitativních rozhovorů v předkládané bakalářské práci bylo postřehnout, zda lze v (německém) jazyce vídeňských Čechů rozpoznat ovlivnění jejich (vídeňského) dialektu češtinou, a zároveň zjistit, jaký jazyk je používán při běžné komunikaci v rodinách narátorů, a v souvislosti s tím posoudit bilingvnost jednotlivých mluvčích. Osobní přínos rozhovorů představovalo vyprávění o historii, motivaci a důvodu příchodu jednotlivých respondentů či jejich předků do Vídně. Jelikož pro můj výzkum nebyl v první řadě klíčový obsah rozhovorů, ale jejich jazyková stránka, nechala jsem mnohdy mluvčí vyprávět i více než hodinu, neboť jejich životní příběhy byly velmi poutavé.

Vzhledem k cílům výzkumu byla pro sběr dat zvolena metoda semistrukturovaného rozhovoru (někdy také polostrukturovaný rozhovor, rozhovor částečně řízený, semistructured interview). Jedná se o částečně strukturované řízené interview, které obsahuje otevřené doplňující otázky a požadavky na uvedení příkladů. V uvedeném typu rozhovoru se jedná o kompromis mezi dvěma extrémy – rozhovory strukturovanými a nestrukturovanými. Uvedená forma rozhovoru má předem daný soubor témat a k němu volně přidružených otázek, přitom pořadí, volba slov či formulace může být upravena. Některé dotazy mohou být v průběhu rozhovoru vynechány, pokud se zdají tazateli nevhodné, jiné mohou být naopak přidány *ad hoc*. Tazatel má mít přitom předem připravený návod na rozhovor obsahující otázky a témata, jež je nutné během rozhovoru projít. K vytvoření návodu a kvalitní přípravě na rozhovor mohou pomoci následující body:

1. Navrhnout obecné téma, napsat všechna podtémata a okruhy dotazů, jež nás budou zajímat.
2. Uspořádat témata dle oblasti zájmů, logického pořadí a důležitosti. Nejdůležitější a citlivá témata nechat raději až na konec rozhovoru.
3. Rozmyslet si formou a pořadí otázek ke každému tématu.
4. Promyslet vhodně navazující hloubkové a sondážní otázky.⁷⁸

Materiálový korpus v předkládané bakalářské práci obsahuje tedy kromě dotazníků také rozhovory s vídeňskými Čechy. K prvnímu kontaktu s nimi došlo během mého studijního pobytu ve Vídni, který jsem absolvovala ještě na gymnáziu v roce 2013. Poté byly kontakty prohlubovány během mé vysokoškolské praktické stáže, kterou jsem vykonávala od října do prosince roku 2017 na Velvyslanectví České Republiky ve Vídni. Během této doby jsem

---

⁷⁸ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2015, s. 174–175.

současně pracovala na materiálovém korpusu předkládané bakalářské práce. Aktivně jsem se účastnila akcí pořádaných českou menšinou ve Vídni, takže jsem neměla větší obtíže s oslovováním jednotlivých narátorů. K oslovení respondentů byla využita také metoda tzv. sněhové koule (*snowball sampling*), při níž dochází k nominování nových potenciaálních informátorů lidmi, kteří již jsou ve výzkumu zapojeni. Při výběru respondentů jsem se snažila zohlednit následující kritéria:

1. Pobyt v Rakousku (resp. ve Vídni) déle než 4 roky.
2. Alespoň 1 z předků (vídeňský) Čech.
3. Alespoň 1 další člen rodiny žijící ve Vídni.

Kontaktování potenciaálních respondentů s žádostí o rozhovor proběhlo ve většině případů osobně či přes internet. Před samotnými rozhovory byl jednotlivým narátorům položen dotaz, zda může být interview zaznamenáno na nahrávací zařízení, poté byli respondenti seznámeni s tématem bakalářské práce a s cíli výzkumu. Předem jim byl zaslán okruh témat a otázek, kterých se rozhovor bude týkat. Jelikož se předkládaná bakalářská práce věnuje vídeňské němčině, rozhovory byly vedeny německy, čemuž se mnozí vypravěči zprvu podivovali, ale vždy na to přistoupili.

Vzhledem k délce nahraných rozhovorů byla pro přepis materiálového korpusu použita metoda selektivního protokolu. Tedy metoda, kdy jsou do přepisu zahrnuty pouze informace týkající se určitých věcí. Kritéria pro to, co se má protokolovat určí předběžné úvahy. Kritéria musí být přesně definována a musí být doplněna příklady, podle kterých bude možno dále pracovat. V případě této bakalářské práce budou přepsány následující pasáže:

1. Mluvčí hovoří o tom, jak dlouho žije ve Vídni, či kolikátou generací vídeňských Čechů je.
2. Mluvčí hovoří o jazykové situaci ve své rodině.
3. Mluvčí použije český výraz.
4. Během rozhovoru dojde k některému z projevů bilingvismu.

6. Materiálový korpus – dotazníkový průzkum a záznamy rozhovorů

6.1 Ukázky dotazníkového průzkumu

Pro dotazníkové šetření byl za účelem srozumitelnosti vytvořen dvojjazyčný česko-německý dotazník. Jednotlivé odpovědi byly zaznamenávány na online platformě www.survio.com. Někteří účastníci výzkumu vyplnili dotazník online přímo na webu, ti, kteří měli dotazník k dispozici fyzicky, zaznamenávali odpovědi na papír. Odpovědi z papírových dotazníků byly poté převedeny do počítačové podoby na online platformě www.survio.com pro snazší sledování dosavadních odpovědí a jednodušší analýzu dotazníkového šetření.

Ke specifikaci lokality užívání českého jazyka a vídeňského dialektu sloužily odpovědi vystihující oblasti života, např.: domov (rodina), práce (spolupracovníci), škola (spolužáci), přátelé, zájmové aktivity (kolegové ze zájmových aktivit). Navíc se zde nacházela i možnost volné odpovědi v podobě políčka „jinde“, kam měli dotazovaní případně uvést další možnosti.

Protože se dotazník orientoval na lexikální stránku vídeňské němčiny, byly z vídeňského dialektu vybrány výrazy, jež mají původ v češtině jako třeba: *auf lepschi gehen*, *Klobasse*, *das ging sich mir nicht aus*, *Kren*, *Pfrnak* atd. Následně bylo předmětem zkoumání, zda zmíněné výrazy vídeňští Češi znají a zda je vůbec užívají.

Na následujících stránkách je zobrazen nevyplněný dotazník stažený z internetového portálu www.survio.com. Poté následuje ukázka vyplněného dotazníku.

Wienerisch in den Familien der zeitgenössischen Wiener Tschechen / Vídeňská němčina v rodinách současných vídeňských Čechů

Grüß Gott,

ich heiße Štěpánka Ryklová und ich studiere Tschechisch-Deutsche Areale Studien an der Südböhmischen Universität in Budweis. Ich arbeite gerade an meiner Bachelorarbeit über Wienerisch in den Familien der zeitgenössischen Wiener Tschechen, in der ich das Wienerisch aus der Sicht der Kontaktlinguistik zu charakterisieren versuche, das heißt, den Einfluss der Tschechischen vor allem auf ihre lexikalische und morphologische Seite zu fassen. Deshalb möchte ich Sie um einen Moment Ihrer Zeit bitten, diesen Fragebogen auszufüllen, wofür ich Ihnen im Voraus danke.

Dobrý den,

jmenuji se Štěpánka Ryklová a studuji obor Česko-německá areálová studia na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích. Nyní pracuji na bakalářské práci na téma Vídeňská němčina v rodinách současných vídeňských Čechů, ve které se snažím charakterizovat vídeňskou němčinu z pohledu kontaktné lingvistiky, tzn. postihnout vliv češtiny zejména na její stránku lexikální a morfologickou. Ráda bych Vás proto požádala o chvilku Vašeho času na vyplnění tohoto dotazníku, za což Vám předem děkuji.

1. Wievielte Generation von Wiener Tschechen sind Sie? / Kolikátá generace vídeňských Čechů jste?

Benutzen Sie oft Tschechisch als Kommunikationsmittel? / Používáte často češtinu jako dorozumivací prostředek?

Nápověda k otázce: 1 - ja (jeden Tag) / ano (každý den), 2 - eher ja (jede Woche) / spíše ano (každý týden), 3 - eher nein (weniger als jede Woche) / spíše ne (méně než každý týden), 4 - nein / ne.

	1	2	3	4	
ja (jeden Tag) / ano (každý den)	☐	☐	☐	☐	nein / ne

3. Wo sprechen Sie am häufigsten Tschechisch? / Kde mluvíte nejčastěji česky?

- zu Hause / doma
- in der Arbeit / v práci
- in der Schule / ve škole
- unter Freunden / mezi přáteli
- in Freizeitaktivitäten / v zájmových kroužcích
- anderswo (ergänzen) / jinde (doplnit)

Benutzen Sie oft Wiener Dialekt als Kommunikationsmittel? / Používáte často vídeňský dialekt jako dorozumívací prostředek?

Nápověda k otázce: 1 - ja (jeden Tag) / ano (každý den), 2 - eher ja (jede Woche) / spíše ano (každý týden), 3 - eher nein (weniger als jede Woche) / spíše ne (méně než každý týden), 4 - nein / ne.

	1	2	3	4
ja (jeden Tag) / ano (každý den)	☐	☐	☐	☐
nein / ne				

5. Wo sprechen Sie am häufigsten mit dem Wiener Dialekt? / Kde mluvíte nejčastěji vídeňským dialektem?

- zu Hause / doma
- in der Arbeit / v práci
- in der Schule / ve škole
- unter Freunden / mezi přáteli
- in Freizeitaktivitäten / v zájmových kroužcích
- anderswo (ergänzen) / jinde (doplnit)

6. Kennen Sie diese Begriffe / Phrasen? / Znáte tyto pojmy / fráze?

	ja / ano	nein / ne
Buchteln (Wuchteln)	☐	☐
Knödl	☐	☐
Powidl	☐	☐
Schkubanky	☐	☐
Zwetschken	☐	☐
Pfrnak	☐	☐
Kren	☐	☐
Klobasse	☐	☐
auf lepsi gehen	☐	☐
auf d'letzt	☐	☐

	ja / ano	nein / ne
auf etwas vergessen	☐	☐
das steht nicht dafür	☐	☐
das ging sich mir nicht aus	☐	☐

7. Verwenden Sie diese Begriffe / Phrasen? Používáte tyto pojmy / fráze?

Nápověda k otázce: *Es wird aktiv Verwendung in einem normalen Gespräch gemeint. / Mění se aktivní používání v běžném hovoru.*

1 2 3 4

Buchteln (Wuchteln)   1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne

Knödel   1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne

Powidl   1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne

Schkubanky   1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne

Zwetschken   1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne

Pfrrnak   1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne

Kren   1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne

Klobasse   1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne

auf lepschi gehen   1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne

auf d'letzt   1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne

auf etwas vergessen   1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne

das steht nicht dafür   1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne

das ging sich mir nicht aus   1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne

8. Welche Begriffe, Phrasen aus dem Wiener Dialekt kennen Sie noch bzw. verwenden Sie? / Které pojmy, fráze z vídeňského dialektu ještě znáte, příp. používáte?

Wienerisch in den Familien der zeitgenössischen Wiener Tschechen / Vídeňská němčina v rodinách současných vídeňských Čechů

1

Wievielte Generation von Wiener Tschechen sind Sie? / Kolikátá generace vídeňských Čechů jste?

1.

2

Benutzen Sie oft Tschechisch als Kommunikationsmittel? / Používáte často češtinu jako dorozumivací prostředek?

1 - ja (jeden Tag) / ano (každý den), 2 - eher ja (jede Woche) / spíše ano (každý týden), 3 - eher nein (weniger als jede Woche) / spíše ne (méně než každý týden), 4 - nein / ne.

ja (jeden Tag) /
ano (každý
den)

nein / ne

3

Wo sprechen Sie am häufigsten Tschechisch? / Kde mluvíte nejčastěji česky?

- zu Hause / doma
- in der Arbeit / v práci
- in der Schule / ve škole
- unter Freunden / mezi přáteli
-

in Freizeitaktivitäten / v zájmových kroužcích

anderswo (ergänzen) / jinde (doplnit)

4

Benutzen Sie oft Wiener Dialekt als Kommunikationsmittel? / Používáte často vídeňský dialekt jako dorozumivací prostředek?

1 - ja (jeden Tag) / ano (každý den), 2 - eher ja (jede Woche) / spíše ano (každý týden), 3 - eher nein (weniger als jede Woche) / spíše ne (méně než každý týden), 4 - nein / ne.

ja (jeden Tag) /
ano (každý
den)

1 2 3 4

nein / ne

5

Wo sprechen Sie am häufigsten mit dem Wiener Dialekt? / Kde mluvíte nejčastěji vídeňským dialektem?

zu Hause / doma

in der Arbeit / v práci

in der Schule / ve škole

unter Freunden / mezi přáteli

in Freizeitaktivitäten / v zájmových kroužcích

anderswo (ergänzen) / jinde (doplnit)

6

Kennen Sie diese Begriffe / Phrasen? / Znáte tyto pojmy / fráze?

ja / ano

nein / ne

Buchteln (Wuchteln)	☒	☐
Knödl	☒	☐
Powidl	☒	☐
Schkubanky	☐	☒
Zwetschken	☒	☐
Pfrnak	☒	☐
Kren	☒	☐
Klobasse	☒	☐
auf lepschi gehen	☐	☒
auf d'letzt	☐	☒
auf etwas vergessen	☒	☐
das steht nicht dafür	☒	☐
das ging sich mir nicht aus	☒	☐

7

7. Verwenden Sie diese Begriffe / Phrasen? Používáte tyto pojmy / fráze?

Es wird aktiv Verwendung in einem normalen Gespräch gemeint. / Miní se aktivní používání v běžném hovoru.

Buchteln (
Wuchteln)

1 2 3 4

1 - ja (aktiv) /
ano (aktivně),
2 - eher ja /
spíše ano, 3 -
eher nicht /
spíše ne, 4 -
nein / ne

Knödel

1 2 3 4

1 - ja (aktiv) /
ano (aktivně),
2 - eher ja /
spíše ano, 3 -
eher nicht /
spíše ne, 4 -
nein / ne

Powidl	1 2 3 4	1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
Schubanky	1 2 3 4	1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
Zwetschken	1 2 3 4	1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
Pfřnak	1 2 3 4	1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
Kren	1 2 3 4	1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
Klobasse	1 2 3 4	

		1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
auf lepsi gehen	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☒ 4	1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
auf d'letzt	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☒ 4	1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
auf etwas vergessen	☐ 1 ☒ 2 ☐ 3 ☐ 4	1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
das steht nicht dafür	☐ 1 ☒ 2 ☐ 3 ☐ 4	1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
das ging sich mir nicht aus	☒ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4	

1 - ja (aktiv) /
ano (aktivně),
2 - eher ja /
spíše ano, 3 -
eher nicht /
spíše ne, 4 -
nein / ne

8

Welche Begriffe, Phrasen aus dem Wiener Dialekt kennen Sie noch bzw. verwenden Sie? / Které pojmy, fráze z vídeňského dialektu ještě znáte, příp. používáte?

✓ Oida, oasch, g'schissen,

Vytvořte si vlastní [dotazník \(/cs/?utm_source=frontend&utm_campaign=footer&utm_medium=link&utm_term=v1\)](https://cs/?utm_source=frontend&utm_campaign=footer&utm_medium=link&utm_term=v1) zdarma
✓ [Survio \(/cs/vlastnosti/?utm_source=frontend&utm_campaign=footer&utm_medium=brand&utm_term=v1\)](https://cs/vlastnosti/?utm_source=frontend&utm_campaign=footer&utm_medium=brand&utm_term=v1) Vám pomůže

6.2 Záznamy a přepisy rozhovorů

V průběhu dvou měsíců bylo ve Vídni zaznamenáno 7 rozhovorů s vídeňskými Čechy. Věk jednotlivých narátorů se pohybuje od 27 do 76 let. Ačkoliv jsou 4 z nich již penzisté, nadále se věnují zaměstnání či různým volnočasovým aktivitám, např.: krejčí, pomoc v domě pro seniory, vedení tanečních lekcí ve Slovanské besedě, vedení českého divadelního spolku, vydávání IT magazínu atd. Jedním z respondentů je student, další pracuje v pekařství a třetí působí na Technické univerzitě ve Vídni jako IT technik. Dotazováni byli vídeňští Češi z 1., 2., 3. a 4. generace. Všechny rozhovory probíhaly přímo ve Vídni v soukromých i veřejných prostorách.

Aby přepis rozhovorů zachytil co nejdůvěhodněji mluvený projev, je gramaticky a stylisticky neupravený a zaznamenává každé slovo v jeho vyřčené podobě. Pouze výjimečně, kdy by věta nedávala v přepsané podobě smysl, proběhly nepatrné úpravy, aby byl smysl sdělení srozumitelný i čtenářům. Důležité informace mimo doslovný protokol byly zachyceny komentovanou transkripcí, jež obsahuje **tyto zvláštní znaky**:

... – pauza v projevu

Hhm – vyplnění pauzy, signál očekávání odpovědi

[smích] – neartikulované zvuky v projevu, stojí před odpovídajícím místem

(...) – nesrozumitelně

(Ist es so?) – není již zcela rozumět

Kromě těchto znaků mohou být zachyceny v hranatých závorkách i poznámky zapisovatele za účelem objasnění textu v místech, kde jsou sdělovány informace, které byly vyřčeny před nebo po samotném nahrávání.⁷⁹

---

⁷⁹ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2015, s. 208–210.

Rozhovor č. 1

Narátor: Marek S., 34 let, IT technik

Tazatelka: Štěpánka Ryklová

Přepis: Štěpánka Ryklová

Datum: 15. 11. 2017

Místo: Technická univerzita Vídeň

Tazatelka (dále jen T): So, wie lange lebst du schon in Wien?

Marek (dále jen M): hmm so, dauerhaft glaub ich zehn Jahre, aber ich bin nochmal schon vorher gekommen, das war so unregelmäßig so ein Jahr bin ich geblieben, dann ein Jahr war in wieder in Tschechien und dann wieder ein Jahr in Wien und so. Vielleicht circa zehn Jahre im am Stück.

T: Bist du allein nach Wien gekommen oder mit Familie oder mit jemandem?

M: Ich bin alleine gekommen, ganz alleine ja, also, wusste ich, kenn konnte konnte ich auch niemanden. Ganz allein.

T: Also es war ziemlich schwierig vielleicht auch ein Wohnen hier zu finden, oder nicht?

M: Wohnung zu finden war schwierig und ist schwierig und bleibt schwierig. Du kannst wohnen eigentlich sofort. Die Frage ist die Leistung und die Qualität und die Preisleistungverhältnis ist natürlich, wenn man denen guten haben möchte, dann dauert sehr lange natürlich.

T: War es für dich schwierig Deutsch zu lernen?

M: Deutsch zu lernen? Ich hab's absolviert Gymnasium drei Jahre Deutsch gehabt, ich hab auch einige eh so Sommejobs gehabt in Deutschland und somit, wenn ich nach Österreich gekommen bin, konnte ich so eifachs, einfache Sache, einfache Sätze schon sagen, ja das Problem war natürlich mit dem Verstehen, mit dem Antworten, was die Leute dann antworten, das war glaub ich so schwierige, weil man dann, könnte ich quasi ein, eine deutsche Satz vorbereiten, die du sagen, die haben's verstanden, dann haben die etwas beantwor, geantwortet schnell, in Wien gibt es sogenannte wienerisches Akzent und die sich wirklich so schön aussprechen Wienerisch, dann versteht man bis heute nicht.

T: [smích] Tja, das ist eine Wahrheit. Und wenn du mit anderen Tschechen sprichst, kannst du identifizieren, dass er oder sie aus Tschechien kommt? Also wenn du mit den auf Deutsch sprichst. Ob es so eine Situation gibt, dass du mit Tschechen auf Deutsch sprichst.

M: Na ja, mit der Tschechen spreche ich Deutsch nur im Fall, dass ich nicht weiss, das sie die Tschechen sind. Das hängt davon ab, wenn das die neu angekommenen Tschechen sind, die kann man erkennen, ja, aber es gibt solche Tschechen, die schon mehrere Generationen in Österreich oder Wien wohnen, leben und bei denen kann man das nicht erkennen.

T: Welche Wörter aus Wiener Deutsch kennst du, die einen tschechischen Ursprung haben? Kannst du dich erinnern ein paar so Wörter, die man in diesem so Wiener Dialekt sagt?

M: Tschechische Ursprung? Das ist, das ist echt schwierig. Ich hab's nachgedacht, aber ... fällt mir wirklich nichts ein, ja. ... Vorher war, wenn das noch Monarchie war, wahrscheinlich irgendwelche Wörter die auf die Haushalt zurückgefahren sind oder bei viele, viele Mädels sind gekommen als Haushalthelferinnen, vielleicht die könnten solche Wörter bringen, sonst die Emigration, die nah später stattgefunden hat, die hat, könnte sich nicht vielleicht so viel durchsetzen ja.

T: Und welche Sprache sprichst du jetzt zu Hause? Tschechisch oder Deutsch?

M: Na ja, man musste zu Hause definieren, was eigentlich zu Hause ist. Zu Hause hängt davon ab, mit wem man ist zu Hause, ja wenn man natürlich mit jemandem ist, der quasi Tschechisch, Slowakisch kann, dann würde ich nicht natürlich auf keine Wiese deutsch reden, ja. Das Problem war eher bei den Paaren die, bei den Mädchen, die quasi jemand aus Wien oder aus Österreich als man hier haben, bei denen die Kinder quasi meistens dann deutsch reden. Aber wenn man, wenn man alleine ist oder mit jemandem, der Tscheche oder Slowake ist, dann würde ich auf jeden Fall tschechisch reden. Bei Tschechisch bleiben.

Rozhovor č. 2

Narátor: Michal V., 33 let, pekař

Tazatelka: Štěpánka Ryklová

Přepis: Štěpánka Ryklová

Datum: 15. 11. 2017

Místo: Technická univerzita Vídeň

T: Wie lange lebst du schon in Wien?

Michal (dále jen Mi): Ich wohne in Wien 5 Jahre.

T: Und du bist dann mit deinem Bruder nach Österreich umgezogen, oder?

Mi: Ja, ja.

T: Und was hast du dann studiert? Oder, ja.

Mi: Ich habe in Tschechien Matura gemacht – Unternehmen, Richtung Unternehmen. Und in Österreich meine erste Arbeit war in Bäckerei Ströck.

T: Also schön. Also du hast so ein Instinkt.

Mi: Ano, ja.

T: Hastest du zum Beispiel Deutschunterricht in der Schule, oder nicht?

Mi: Naah, hhm ich habe nicht gelernt, ich habe, ich weiss nicht was soll diese Wort – Já jsem byl osvobozenej od toho. Já jsem byl dyslektik. Ich war Dyslektion oder Dyslektik.

Rozhovor č. 3

Narátor: Viktor V., 72 let, penzista, vedoucí Vlastenecké omladiny (český divadelní spolek ve Vídni)

Tazatelka: Štěpánka Ryklová

Přepis: Štěpánka Ryklová

Datum: 20. 11. 2017

Místo: Slovanská beseda

T: Meine erste Frage ist, wie lange lebst du schon in Wien?

V: Seitdem Geburt und das bereit die 4. Generation [vídeňských Čechů]. Bei uns war traditionell, dass es immer zweisprachig gezogen würde. Auch mein Sohn spricht perfekt tschechisch und mein Enkelsohn, ja auch ganz gut. Er ist sieben Jahre. Das ist dann die 5. Generation.

T: Und wieso, dass du so gut Tschechisch kannst?

V: Also bei uns war es immer traditionell zweisprachig gezogen. Ich habe bisschen Probleme mit der Rechtschreibung, weil ich nicht in so, in der tschechischen Schule war, also der Sebastianplatz [zde sídlí česká obecná škola Komenský]. Bei uns wurde es zu Hause immer tschechisch gesprochen. Das hat gereicht.

T: Und deine Frau kommt aus Tschechien?

V: Ja, die ist wieder originell importiert vor fast 50. Jahren, ist 1968 Prager Frühling nach Wien gekommen und die habe ich auch wegen meiner Sprachkenntnisse kennengelernt. Sie ist aus dem Bezirk Olmütz – Uničov.

T: Und zu Hause mit deinen Kindern sprichst du Deutsch oder Tschechisch?

V: Tschechisch.

V: Richtigen Wiener Dialekt können heutzutage einige wenige Spitzenschauspieler österreichische. Bei normaler Wiener ist es ein Slang, das ist kein Dialekt. Das kann ich auch nicht perfekt. Das ist wirklich wie eine andere Sprache.

T: Vielleicht kennst du ein paar Wörter aus Wiener Dialekt?

V: Na ja, [smích] musste überlegen. Es gibt zum Beispiel schöne Lieder: Ollen Menschen bin i zwider, sie wolln mi in'd Goschen haun. Das ist wienerisch.

V: Bodenständige Küche in Österreich ist mit der Tschechischen mehr verbunden als die Tschechische selbst. In Prag du kannst kaum ein Lokal finden, wo du tschechische Küche kriegst.

[Bavíme se o divadelním spolku, který Viktor vede]

V: Dieses Mal bei diesen Sugar [název letošní divadelní hry] haben wir 10 neue Leute, die ich alle hier angeworben. To je líheň nových herců.

[Bavíme se o tom, že pocházím z Jihlavy]

V: Ich war in Rundfunk dort, habe Werbung gemacht für dieses Sugar, das wir am Sonntag gespielt haben in Velký Meziříčí und zwar in Český rozhlas region Vysočina. Solange wir neue junge Leute haben, die begeistert sind, solange spielen und die Leute gerne kommen, ja. Znáš Boleradice? U Hustopeč je to. Malá vesnička. [Náš rozhovor přešel plynule do češtiny a až do konce byl veden v češtině. Povídali jsme si převážně o divadle a o akcích, které spolek Česká omladina plánuje uskutečnit.]

Rozhovor č. 4

Narátor: Franz F., 64 let, penzista, vydavatel IT magazínu

Tazatelka: Štěpánka Ryklová

Přepis: Štěpánka Ryklová

Datum: 22. 11. 2017

Místo: Rekordmeister Bar

Franz (dále jen F): Da habe ich eine Liste von Namen von meinen Klassenkameraden. Das ist hier. [Ukazuje mi jeden z mnoha dokumentů, které si na náš rozhovor připravil.] Das sind alle Tschechen. Die hatten Gewissen aber nicht, dass sie Tschechen sind, wow. Zum Beispiel: Dudek, dann Hrdý, Hrubý, Kratochvíl, Křepela, Lesák, Růžko, Smetáček, Střecha, Václaviček. Hradecký, Kostka. Das sind alles meine Klassenkameraden. Dann war es sehr interessant mit der Sprache. Meine Großmutter hat ein Tschechisch gesprochen, das haben die Leute in Tschechien nicht verstanden. Also schon, also punktuell. Und zwar sie hat einfach deutsche Wörter genommen mit Tschechische transformiert und dann wir haben einfach eine Kauderwelsch gesprochen. Und dies sind aus Tschechien gekommen, und das war eine Szene net, ich verlange einen Seslík. Das heißt židle. Das haben die aber nicht gewußt. Das war unsere Sprache.

T: So haben Sie zu Hause gesprochen, ja?

F: Ja, und meine Großmutter hat fast nicht Deutsch gesprochen, so sehr gebrochen, so kaum Deutsch.

T: Ja, das ist die Böhmakeln.

F: Ja, böhmakeln. In Geschäft brauchte sie das nicht. Sie hat nur tschechische Kunden gehabt. [Bavíme se o tom, jak vídeňští Češi po 2. světové válce odcházeli zpět do Československa.]

F: Eine Tante von mir, die heißt auch Štěpánka, die hat dann in Jindřichův Hradec gewohnt. Dort ist noch etwas über dem Thema, und zwar, meine Tante, das war die letzte, die tschechisch gesprochen hat mit mir. Die ist vorheriges Jahr gestorben.

T: Und zum Beispiel mit Ihrem Sohn sprechen Sie nur Deutsch.

F: Er hat das nie gelernt. Ich wollte sagen, wenn die zwei Ehepartner Tschechen sind, dann ist das Kind meistens auch Tschechisch, so wie bei mir. Wenn aber der Partner ein Österreicher ist, dann nicht. Also ich kenne einige Kinder, die wissen, die kennen noch ein paar Wörter Tschechisch, aber praktisch nicht. [Manželka pana F. je Rakušanka.] So war das. Das ist innerhalb einer Generation, werden die Menschen „Verwienerischt“. Es ist ja unglaublich, wie viele tschechische Namen ist dabei uns in Wien. Es gibt ja so Webseite, wo da kann man

schauen, wo die Familiennamen zu Hause sind. Ob es so was in Tschechien auch gibt? Kde jsme? Wird das heißen. Und dort kann man nachschauen, wo wohnen die Fialas in Tschechien.

T: Und, vielleicht, hhm, kennen Sie ein paar Wörter, die aus Tschechien stammen, aber in Wien, werden die auch benutzen, in Wienerisch, in diesem Dialekt?

F: Ich meine, die von meiner Großmutter, die schon. Aber Sie meinen die Wiener Alltag von heute, ja?

T: Hhm, auch.

F: Das weiss ich. Also, also, es gibt ... Da muss ich forschen, das weiss ich. Die Sprache meiner Großmutter, die zählt ja jetzt nichts mehr. Also, da muss ich nachdenken. Ich weiss nur einen Begriff, der sehr hübsch ist: Der Favoriten war einen Šesták Bezirk. Das ist eine kleine Münze, Šesták. Das war einen Teil von, ja. Das war ein Synonym für Tscheche. Die waren arm.

Rozhovor č. 5

Narátor: Daniel D., 27 let, student

Tazatelka: Štěpánka Ryklová

Přepis: Štěpánka Ryklová

Datum: 28. 11. 2017

Místo: Byt na Margaretengürtel

T: Hallo, kannst du mir bitte sagen, wie lange lebst du schon in Wien?

D: Ich lebe hier schon seit 6 Jahren.

T: Ja, ok. Und du bist hier auch geboren, oder nicht?

D: Ich bin in Niederösterreich geboren und dort auch gewachsen, aber bin vor sieben Jahren nach Wien umgezogen.

T: Und warum?

D: Um zu studieren. Ich bin zwar schon vorher in die Schule gegangen nach Wien. Aber Ich bin dann von meinen Eltern ausgezogen und eigene Wohnung in Wien genommen.

T: Wieso, dass du so gut Tschechisch kannst?

D: Meine Mutter kommt aus Tschechien, sie ist nach achtzig geflohen aus, aus Tschechien. Sie ist auf Urlaub gefahren, von dem sie nicht mehr zurückgekommen ist. Ja und ist halt dann geflüchtet und hat meinen Vater kennengelernt und ihn verheiratet und ich habe dann Tschechisch gelernt.

T: Also, bei dir zu Hause, habt ihr auf Tschechisch oder auf Deutsch gesprochen?

D: Hhm meistens auf Deutsch. Aber später dann auch Tschechisch. Mein Vater war sehr selten zu Hause, also mit der Mutter Tschechisch, aber ich habe dann sobald ich in den Kindergarten gekommen bin, habe ich kein Tschechisch mehr gesprochen. Weil ich in dem sehr konservativen Kindergarten gekommen bin und die Kinder dort haben sich über mich lustig gemacht, dass ich ja ein Ausländer bin, obwohl ich kein wirklicher war. Und dann habe ich nicht mehr Tschechisch gesprochen, hhm bis, ja, längere Zeit.

[Bavíme se o jeho rodině, která žije v České republice, že má dědečka a bratrance a sestřenice v Brně atd. S nimi mluví česky.]

T: Und hast du auch hier in Wien einige Freunde, die aus Tschechien kommen?

D: Ja, eine Menge. In gehe in ein Tschechische Kneipe.

T: Ja wie heißt die Kneipe?

D: Die heißt Nachtsyl. Und die wir geführt von einem ehemaligen Dissidenten aus Tschechien. Und ab und zu mittwochs gehe ich zum Sokol, das ist tschechischer Sokol, do kann man Fußballspielen.

T: Schön. Und dort sprichst du auch auf Tschechisch.

D: Ja, dort spreche ich meistens Tschechisch.

T: Kennst du vielleicht ein paar Wörter, die auf zum Beispiel hier in Wien gesagt werden, aber die einen tschechische Ursprung haben?

D: [Smích] Hhm den tschechischen Ursprung haben? ... Ja, es gibt schon einige böhmische Wörter, die, die in Wien verwendet werden. Mein Onkel sagt immer Brambori.

T: Ja, das habe ich gemeint.

[Bavíme se o jeho mamince]

T: Und hat sie einen österreichischen Reisepass bekommen, oder nicht?

D: Sie hat österreichische Staatsbürgerschaft, aber keine Tschechische. So sie ist normale Österreicherin.

T: Und spricht sie noch Tschechisch?

D: Ja, sehr viel. Sie führt doch die tschechische Firma. Sie ist halt die jednatelka. Ist halt jede Woche in Tschechien.

Rozhovor č. 6

Narátor: Blanka W., penzistka, dobrovolnice v domě pro seniory

Tazatelka: Štěpánka Ryklová

Přepis: Štěpánka Ryklová

Datum: 1. 12. 2017

Místo: Bistro Maranvegan

T: Also, kann ich fragen, wie lange leben Sie schon in Wien?

B: Ich lebe in Wien seit 7 Jahre.

T: Sprechen Ihre Kinder Deutsch oder Tschechisch?

B: Meine Kinder sprechen beides.

T: Beides, also sie sind bilingual. Und wieso?

B: Ich habe mit ihnen, wie sie klein waren, immer Tschechisch gesprochen, damit sie Tschechisch lernen. Und sie können sprechen, sie haben es nie geschafft zum groß Lesen, und schreiben mit Fehler. Sie waren nie in der tschechischen Schule oder so was, dadurch ist, aber sie können sich über alles unterhalten.

T: Und haben Sie noch Kontakte in Tschechien?

B: Ja ich habe ein Bruder in der Tschechei, und bis vor 6 Jahren haben meine Eltern gelebt, und ich habe ich nur Kusinen, und Schulfreunde noch und so was, ja.

T: Und Ihr Man spricht auch Tschechisch, oder nicht?

B: Nein, er spricht nicht Tschechisch. Er versteht zwar aber, er hat sich nie zu überwinden zu sprechen. Und unsere Tochter, die in Wien lebt, die hat auch schon Kinder und mit ihrer Tochter spricht sie auch Tschechisch. Und sie versteht eigentlich fast alles, aber sie spricht nicht.

T: Und Sie sprechen mit ihr auch Tschechisch?

B: Ja, ja.

T: Also, Sie versuchen also die Traditionen in der Familie zu halten.

B: Ja, genau, ja, ja. Und meine große Tochter in München, die macht jetzt einen Tschechisch Kurs, weil sie gesagt hat, ich will ich will's noch besser lernen, als sie schon kann, damit sie überhaupt tschechische Kontakte hat.

B: Es war, unsere Tochter hat mal einige Tschechen kennengelernt, und dort war ein Mann, als sie nach Griechenland gefahren sind, und er hat gesagt: Mluviš kouzelně česky. [smích] Als sie ebenso, falsch geredet hat. Kouzelně. [smích]

T: Ja, so vielleicht so sprechen die Tschechen auf Deutsch.

B: Genau, genau.

T: Kennen Sie zum Beispiel ein paar Wörter in Wiener Dialekt, in Wienerisch, die eine tschechische Ursprung, haben?

B: Zum Beispiel Feschak sagen wir hier. Was noch. Es gibt mehrere. In Wien ist es speziell: die Namen. Ich gehe als Freiwillige ins eine Altersheim und ich besuche einen Herrn und der heißt Kratochvíl und er sagt immer: Čepici, čepici! Weil seine Mamma hat mit ihm auch bisschen Tschechisch gesprochen und dann sagt er: Nehmen Sie čepici. Es ist kalt draußen.
[smích]

T: So er hat auch die tschechischen Wurzeln?

B: Ja, ja.

T: Und Sie haben in Prag oder in Deutschland studiert?

B: Ich bin in Prag auf die ehh průmyslovku gegangen.

Rozhovor č. 7

Narátor: Peter S., penzista, 76 let, pánský krejčí

Tazatelka: Štěpánka Ryklová

Přepis: Štěpánka Ryklová

Datum: 1. 12. 2017

Místo: Škola Komenský

T: So wie lange lebst du in Wien?

P: Ich bin 76 Jahre, und lebe seit, ich bin hier geboren. Jetzt muss ich etwas weiter aussuchen. Ich bin in den dritten Generationen. Meine Eltern sind schon beide in Wien geboren. Aber meine Wurzeln sind in Mähren. Mütterliche Seite Kyjov, väterliche Seite Holešov. Bis Ende 42 war ich in Wien. Dann kam den bomb Krieg. Wien wurde bombardiert. Meine Mutter ist mit mir, als Zweijähriger, nach Kyjov gefahren. Weil dort hatte sie eine Tante. Die Schwester ihres Vaters. Dort waren wir bis Kriegsende. Dort habe ich von meinem zweiten bis zum sechsten Lebensjahr verbracht.

[Pan Peter S. mi vypráví anekdotu.]

P: Wir haben in Favoriten gewohnt. Der 10. Bezirk war der Šesták Bezirk. Da hat jeder Tschechisch gesprochen. Oder jeder zweite. Und mein Vater war wehrpflichtig. Er musste einrücken, war natürlich tschechisch stämmig und in Favoriten waren viele Tschechen, die auch einrücken mussten und der hat mir erzählt, sie wurden k odvodu geschickt, zu der Sende, so zur Stellung gegangen sind, wurden dort Tschechisch gesprochen und die deutschen Soldaten haben Šla Nanyinka do zelí gesungen. Und jetzt soll ich dir erzählen, wieso ich so gut Tschechisch kann und meine drei Geschwister nicht. Mein Vater, er hat Tschechisch gekonnt, aber nicht gut, also die Umgangssprache war Deutsch. Meine Mutter hat sehr gut Tschechisch gesprochen, weil sie tschechische Schule gehabt hat. Meine Geschwister sind in den österreichischen Schulen gegangen, sie haben am Gymnasium studiert. Mein Vater hat nach dem Krieg einen Betrieb gegründet. Er war Schneider. Einen Handwerksbetrieb. Also ich bin Schneider geworden und habe dann wollte ich auf die Wanderschaft gehen, na zkušenou, česky do světa.

[Vypráví o své rodině.]

P: Das war so ein Zusammenhalt wie, wie, jak na venkově, wie am Land.

[Vypráví o přátelích a rodině v České republice.]

P: Also, Familie, habe ich dort keine mehr. Aber ich habe viele Freunde dort. Unser Nachbar, der Fanouš Kopeček. Franta Kopeček. Do kopečka voda neteče. Er war leicht Alkoholiker, ja,

leider so, aber ich habe dort es als klein Kind immer, er war Schmied, immer zugeschaut. Und wir sind Freunde gewesen. Also, das sind Freunde. Jetzt hat der Franta Kopeček drei Kinder gehabt und der Sohn ist auch kovář geworden, hat in Brno in ZKL gearbeitet, Závod kuličkových ložisek.

7. Analýza výzkumu

7.1 Lexikální stránka vídeňské němčiny

K postižení lexikální stránky vídeňské němčiny v českých rodinách žijících ve Vídni sloužil v této bakalářské práci zejména dotazníkový průzkum. Dotazníkového průzkumu se zúčastnilo celkem 19 respondentů ze 3 různých generací vídeňských Čechů (1. generace – 9 respondentů, 2. generace – 4 respondenti, 3. generace – 6 respondentů). Jelikož je lexikální stránka jazyka rovinou nejsnáze přístupnou cizím jazykovým prvkům, lze na ní nejlépe ukázat, které bohemismy se ve vídeňské němčině užívají v závislosti na jednotlivých generacích.

Získané informace jsou vyhodnocovány pomocí slovního hodnocení, tabulek a grafů.

7.1.1 Lexikální jednotky

V prvním bodě dotazníku, který se týkal bohemismů ve vídeňské němčině, měli respondenti odpovědět na otázku, zda znají tyto pojmy: *Buchteln / (Wuchteln), Knödl, Powidl, Schkubanky, Zwetschen, Pfrnak, Kren a Klobasse*.

Príslušníci jednotlivých generací odpověděli na otázku „*Kennen Sie diese Begriffe / Phrasen? / Znáte tyto pojmy / fráze?*“ takto:

Tab. 13: Znalost lexikálních jednotek, 1. generace

	● ja / ano	● nein / ne
Buchteln (Wuchteln)	9	0
Knödl	9	0
Powidl	9	0
Schkubanky	7	2
Zwetschen	9	0
Pfrnak	6	3
Kren	9	0
Klobasse	9	0

Tab. 14: Znalost lexikálních jednotek, 2. generace

	● ja / ano	● nein / ne
Buchtein (Wuchtein)	4	0
Knödl	4	0
Powidl	4	0
Schkubanky	4	0
Zwetschken	4	0
Pfrnak	0	4
Kren	4	0
Klobasse	3	1

Tab. 15: Znalost lexikálních jednotek, 3. generace

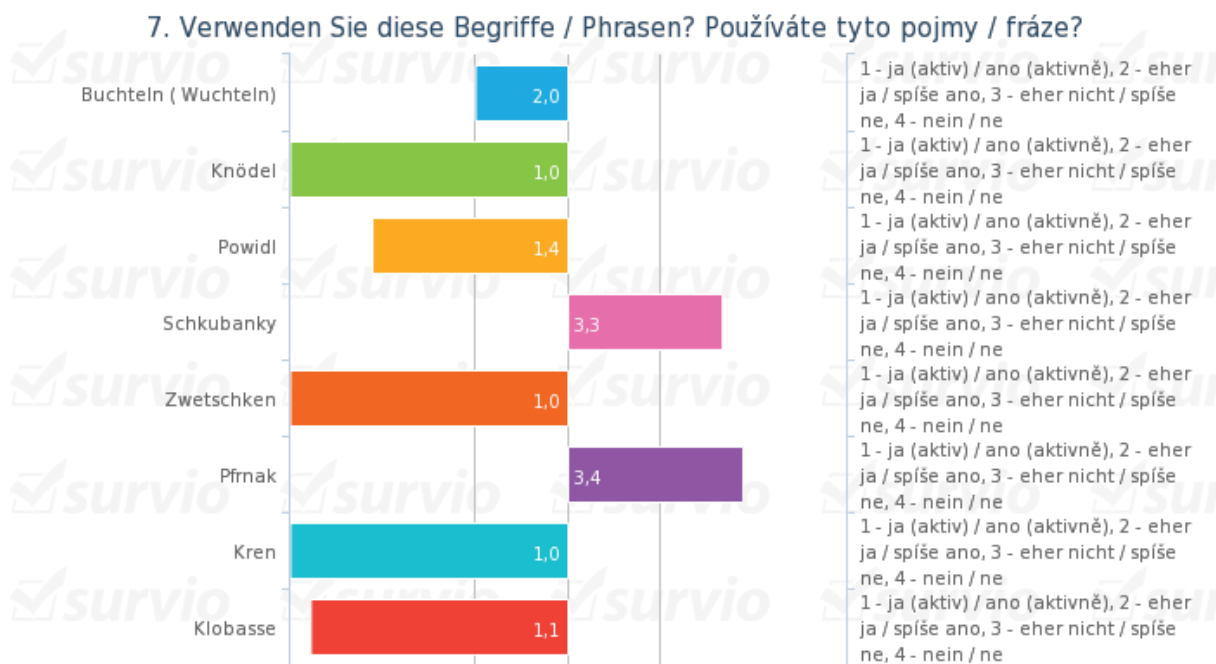
	● ja / ano	● nein / ne
Buchtein (Wuchtein)	6	0
Knödl	6	0
Powidl	6	0
Schkubanky	4	2
Zwetschken	6	0
Pfrnak	5	1
Kren	6	0
Klobasse	6	0

Respondentům byla podle odpovědí zaznamenaných v dotazníku většina lexikálních jednotek známá. Nejčastěji neznali výrazy *Schkubanky* a *Pfrnak*. V 1. generaci neznali výraz *Schkubanky* 2 z 9 respondentů a význam slova *Pfrnak* nevěděli 3 z 9 dotazovaných. Ve 2. generaci neznal slovo *Pfrnak* dokonce nikdo z dotazovaných, zatímco *Schkubanky* znali všichni. Jedna osoba z 2. generace nevěděla význam slova *Klobasse*. U 3. generace byly výsledky podobné jako u generace 1. Pojem *Schkubanky* neznali 2 z 6 respondentů a *Pfrnak* nebyl známý 1 osobě.

Další dotaz se týkal četnosti užívání výše uvedených výrazů. Respondenti mohli vyjádřit míru užívání pojmů na číselné škále od 1 do 4, přitom č. 1 značilo aktivní užívání,

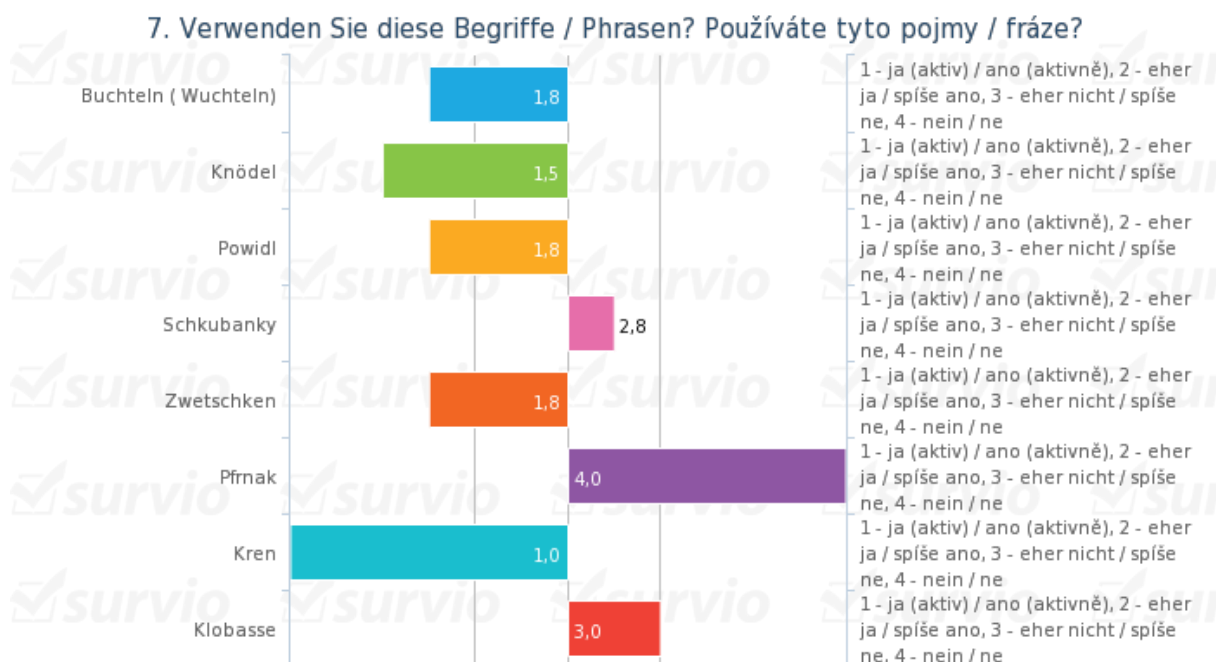
a č. 4 znamenalo, že respondent pojem neužívá. Na otázku: „*Verwenden Sie diese Begriffe / Phrasen? Používáte tyto pojmy / fráze?*“ odpověděli dotazovaní ze 3 různých generací vídeňských Čechů následovně:

Graf č. 1: Míra užívání lexikálních jednotek, 1. generace

	1	2	3	4	
Buchteln (Wuchteln)	3 (33,3%)	3 (33,3%)	3 (33,3%)	0 (0%)	● 1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
Knödel	9 (100%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	● 1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
Powidl	5 (55,6%)	4 (44,4%)	0 (0%)	0 (0%)	● 1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
Schkubanky	1 (11,1%)	0 (0%)	3 (33,3%)	5 (55,6%)	● 1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
Zwetschken	9 (100%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	● 1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
Pfmak	1 (11,1%)	0 (0%)	2 (22,2%)	6 (66,7%)	● 1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
Kren	9 (100%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	● 1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
Klobasse	8 (88,9%)	1 (11,1%)	0 (0%)	0 (0%)	● 1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne

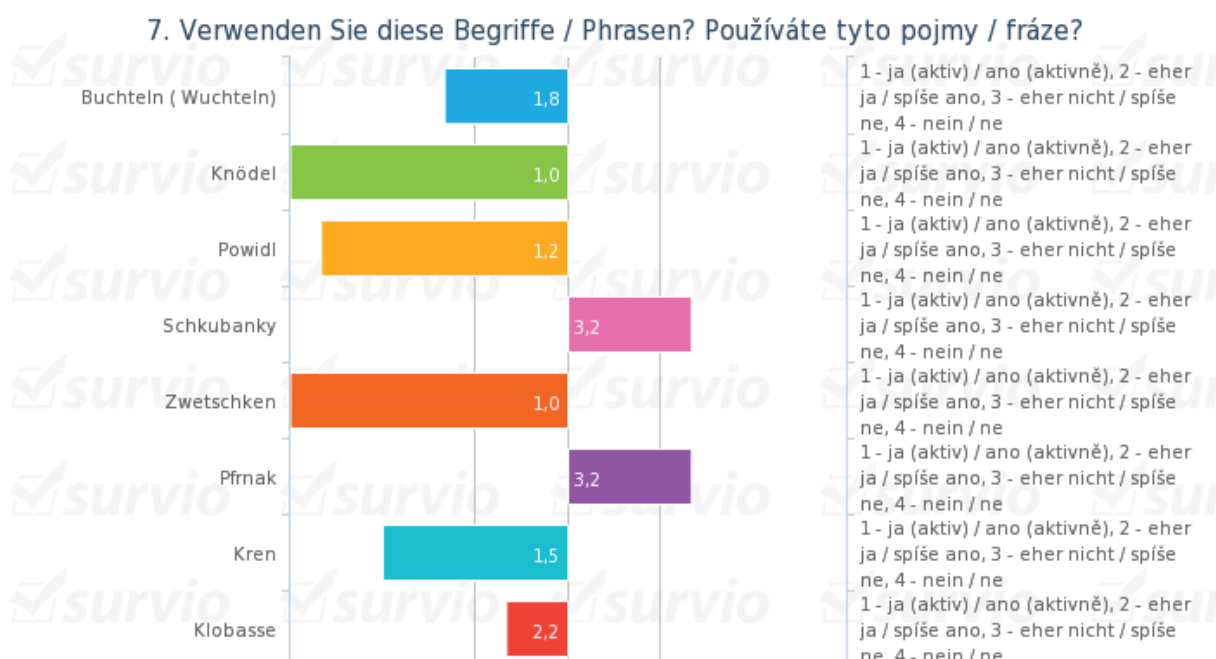
Graf č. 2: Míra užívání lexikálních jednotek, 2. generace

	1	2	3	4	
Buchteln (Wuchteln) ●	2 (50%)	1 (25%)	1 (25%)	0 (0%)	● 1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
Knödel ●	2 (50%)	2 (50%)	0 (0%)	0 (0%)	● 1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
Powidl ●	2 (50%)	1 (25%)	1 (25%)	0 (0%)	● 1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
Schkubanky ●	1 (25%)	1 (25%)	0 (0%)	2 (50%)	● 1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
Zwetschken ●	2 (50%)	1 (25%)	1 (25%)	0 (0%)	● 1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
Pfirmak ●	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	4 (100%)	● 1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
Kren ●	4 (100%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	● 1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
Klobasse ●	1 (25%)	0 (0%)	1 (25%)	2 (50%)	● 1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne

Graf č. 3: Míra užívání lexikálních jednotek, 3. generace

	1	2	3	4	
Buchteln (Wuchteln) ●	2 (33,3%)	3 (50%)	1 (16,7%)	0 (0%)	● 1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
Knödel ●	6 (100%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	● 1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
Powidl ●	5 (83,3%)	1 (16,7%)	0 (0%)	0 (0%)	● 1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
Schkubanky ●	1 (16,7%)	0 (0%)	2 (33,3%)	3 (50%)	● 1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
Zwetschken ●	6 (100%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	● 1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
Pfrnak ●	0 (0%)	2 (33,3%)	1 (16,7%)	3 (50%)	● 1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
Kren ●	5 (83,3%)	0 (0%)	0 (0%)	1 (16,7%)	● 1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
Klobasse ●	3 (50%)	0 (0%)	2 (33,3%)	1 (16,7%)	● 1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne

Aktivní užívání vybraných pojmů napříč jednotlivými generacemi vídeňských Čechů odpovídá jejich znalosti. Dle očekávání je ve všech generacích nejméně užívaným výrazem *Pfrnak*, který je následován slovem *Schkubanky*. Pouze respondenti 2. generace používají méně aktivně slovo *Klobasse* než *Schkubanky*. Nevyužívání slova *Schkubanky* je

pravděpodobně zapříčiněno tím, že se jedná o staročeský pokrm a v dnešních dnech už není tak hojně servírován, jako tomu bývalo dříve. Výraz *Přrnak* už může být považován za zastaralý, a proto ho většina z respondentů v aktivní mluvě nepoužívá.

7.1.2 Předložkové vazby

Z předložkových vazeb pocházejících z češtiny, u kterých měli respondenti opovědět, zda je znají, byly vybrány následující: *auf lepschi gehen*, *auf d'letzt* a *auf etwas vergessen*.

Příslušníci jednotlivých generací odpověděli na otázku „*Kennen Sie diese Begriffe / Phrasen? / Znáte tyto pojmy / fráze?*“ takto:

Tab. 16: Znalost předložkových vazeb, 1. generace

	● ja / ano	● nein / ne
auf lepschi gehen	3	6
auf d'letzt	3	6
auf etwas vergessen	9	0

Tab. 17: Znalost předložkových vazeb, 2. generace

	● ja / ano	● nein / ne
auf lepschi gehen	0	4
auf d'letzt	2	2
auf etwas vergessen	4	0

Tab. 18: Znalost předložkových vazeb, 3. generace

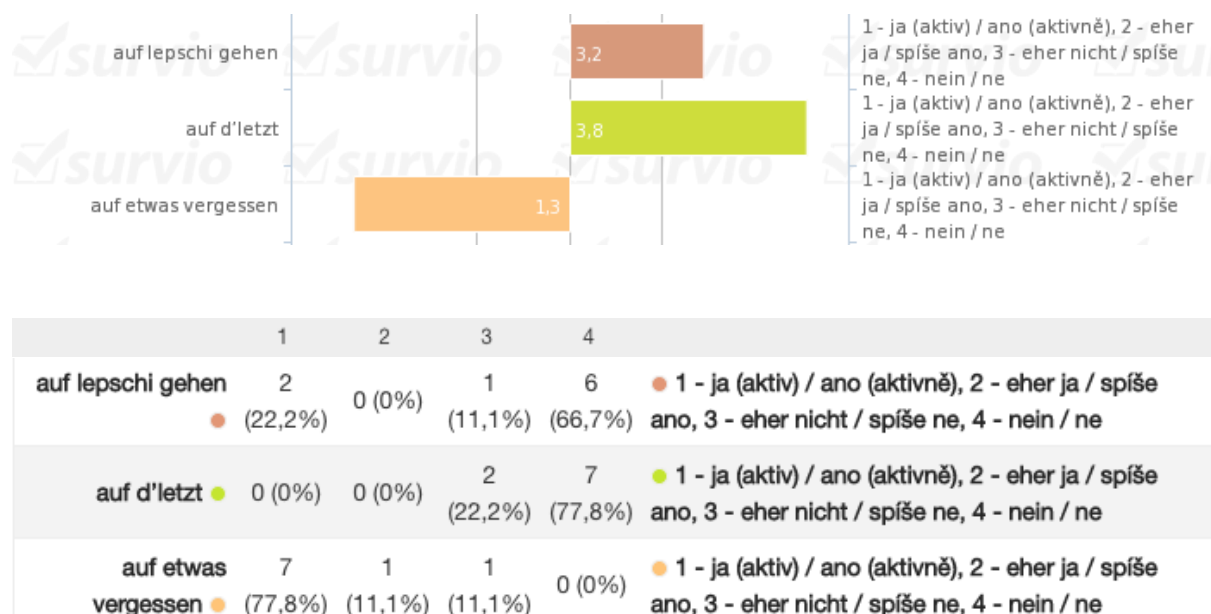
	● ja / ano	● nein / ne
auf lepschi gehen	4	2
auf d'letzt	5	1
auf etwas vergessen	6	0

Znalosti předložkových vazeb se na rozdíl od lexikálních jednotek napříč generacemi různily. Všichni odpovídající znali předložkovou vazbu *auf etwas vergessen*. Méně známou předložkovou vazbou byla *auf d'letzt*. V 1. generaci ji neznalo 6 respondentů z 9, ve 2. generaci ji znalo 50 % respondentů a ve třetí generaci nebyla známá pouze 1 osobě. Význam

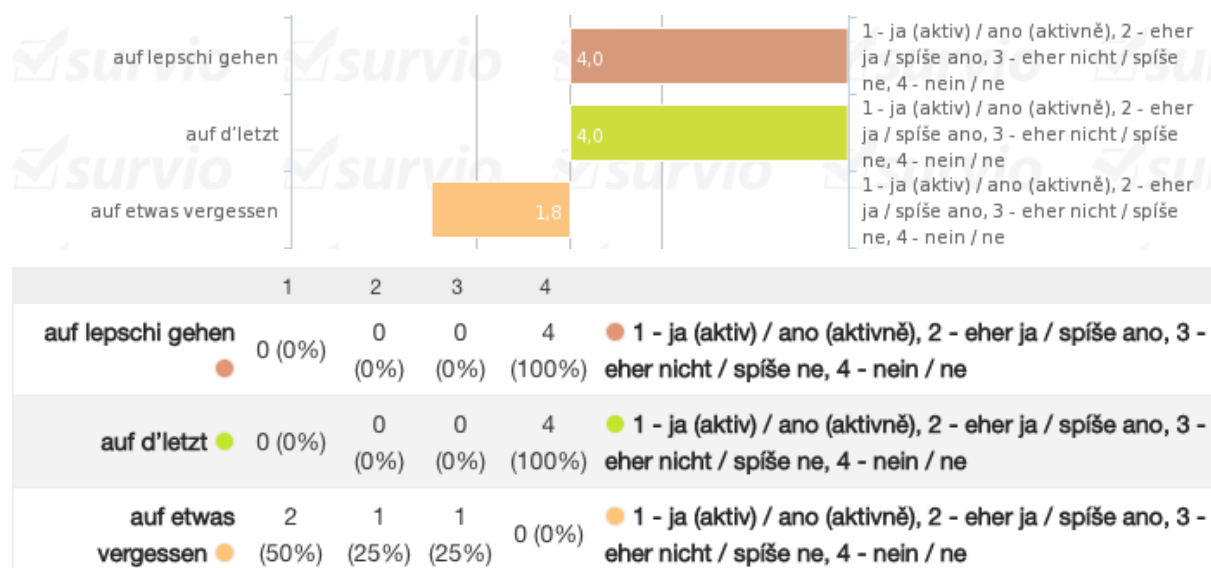
idiomatické předložkové vazby *auf lepschi gehen* nedokázalo identifikovat 6 lidí z 1. generace vídeňských Čechů, z 2. generace zmíněnou předložkovou vazbu neznal nikdo, a ze 3. generaci ji neznali 2 lidé z 6.

Další dotaz se týkal četnosti užívání předložkových vazeb. Respondenti mohli vyjádřit míru užívání předložkových vazeb na číselné škále od 1 do 4, stejně jako tomu bylo u lexikálních jednotek. Na otázku: „*Verwenden Sie diese Begriffe / Phrasen? Používáte tyto pojmy / fráze?*“ odpověděli dotazovaní následovně:

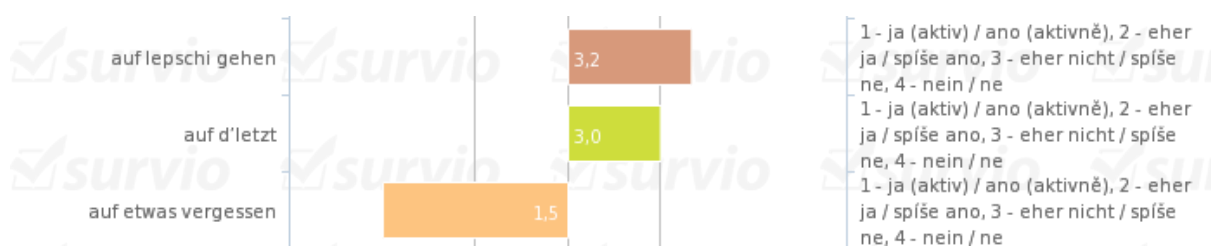
Graf č. 4: Míra užívání předložkových vazeb, 1. generace

Graf č. 5: Míra užívání předložkových vazeb, 2. generace

Graf č. 6: Míra užívání předložkových vazeb, 3. generace

	1	2	3	4	
auf lepschi gehen	1 (16,7%)	0 (0%)	2 (33,3%)	3 (50%)	● 1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
auf d'letzt	1 (16,7%)	0 (0%)	3 (50%)	2 (33,3%)	● 1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
auf etwas vergessen	5 (83,3%)	0 (0%)	0 (0%)	1 (16,7%)	● 1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne

Z dotazníkového šetření vyplynulo, že jedinou mezi vídeňskými Čechy aktivně užívanou přeložkovou vazbou je ze 3 vybraných *auf etwas vergessen*. Zbylé dvě předložkové vazby vídeňští Češi spíše nebo vůbec neužívají. V 2. generaci nepoužívá kupříkladu nikdo z dotazovaných ani *auf lepschi gehen*, ani *auf d'letzt*.

7.1.3 Idiomy a frazeologismy

Další bod dotazníku měl určit znalost a míru užívání některých idiomů a frazeologismů mezi vídeňskými Čechy, jež pocházejí původně z češtiny a jsou součástí vídeňského dialektu. Z idiomů a frazeologismů byly vybrány tyto: *das steht nicht dafür* a *das ging sich mir nicht aus*.

Na otázku „Kennen Sie diese Begriffe / Phrasen? / Znáte tyto pojmy / fráze?“ odpověděli příslušníci 3 generací vídeňských Čechů následovně:

Tab. 19: Znalost idiomů a frazeologismů, 1. generace

	● ja / ano	● nein / ne
das steht nicht dafür	8	1
das ging sich mir nicht aus	8	1

Tab. 20: Znalost idiomů a frazeologismů, 2. generace

	● ja / ano	● nein / ne
das steht nicht dafür	4	0
das ging sich mir nicht aus	2	2

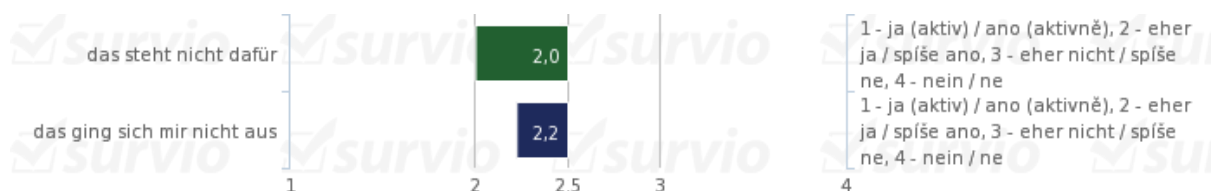
Tab. 21: Znalost idiomů a frazeologismů, 3. generace

	● ja / ano	● nein / ne
das steht nicht dafür	6	0
das ging sich mir nicht aus	5	1

Z odpovědí vyplynulo, že většina vídeňských Čechů vybrané idiomy a frazeologismy zná, bez ohledu na to, zda patří k 1., 2. či 3. generaci. Z výsledku lze odvodit, že se vídeňští Češi s vybranými frazeologismy a idiomy již někdy setkali.

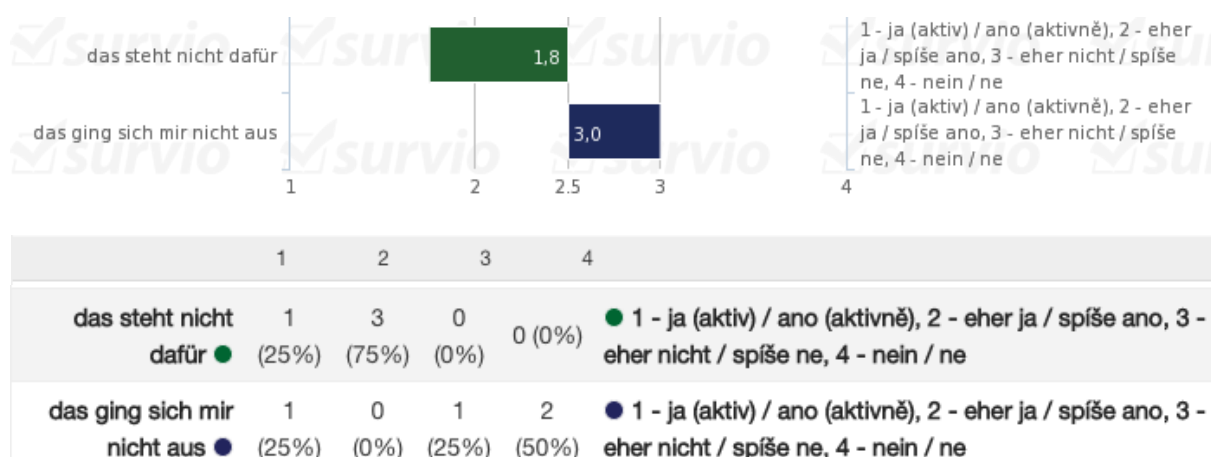
Stejně jako u předchozích dvou složek jazyka byla i v kategorii idiomy a frazeologismy zkoumána míra jejich aktivního užívání. Výsledky a odpovědi na otázku „*Verwenden Sie diese Begriffe / Phrasen? Používáte tyto pojmy / fráze?*“ jsou zaznamenány v následujících grafech a tabulkách, přitom č. 1 značí aktivní míru užívání a č. 4 symbolizuje, že respondent daný výraz nepoužívá vůbec.

Graf č. 7: Míra užívání idiomů a frazeologismů, 1. generace

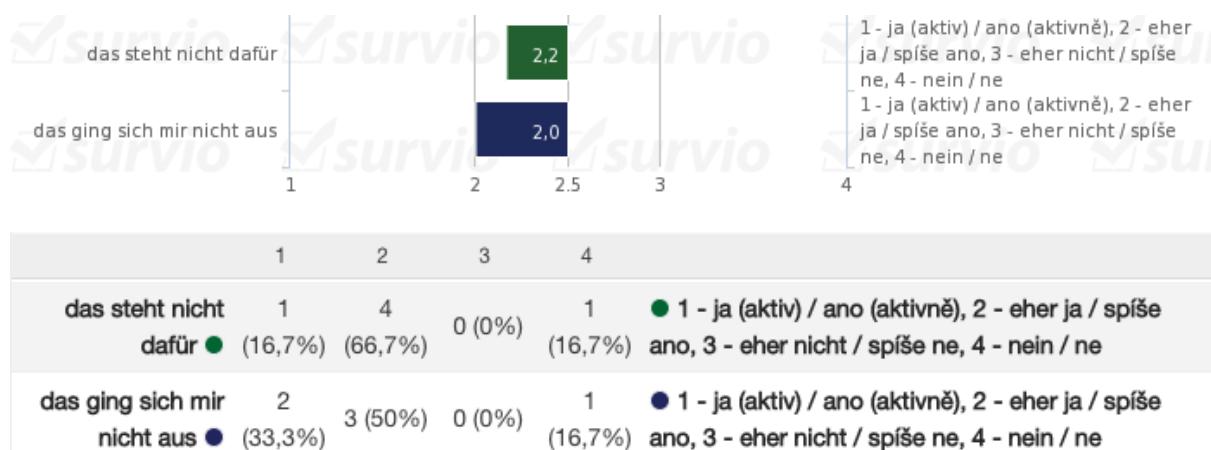

	1	2	3	4	
das steht nicht dafür ●	4 (44,4%)	2 (22,2%)	2 (22,2%)	1 (11,1%)	● 1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne
das ging sich mir nicht aus ●	3 (33,3%)	3 (33,3%)	1 (11,1%)	2 (22,2%)	● 1 - ja (aktiv) / ano (aktivně), 2 - eher ja / spíše ano, 3 - eher nicht / spíše ne, 4 - nein / ne

Graf č. 8: Míra užívání idiomů a frazeologismů, 2. generace

Graf č. 9: Míra užívání idiomů a frazeologismů, 3. generace

Protože nebyly vídeňským Čechům vybrané idiomy neznámé, dalo by se očekávat, že budou patřit i do jejich aktivní slovní zásoby. Nicméně výsledky dotazníku ukázaly, že v běžném hovoru by příslušníci 1. generace použili pouze idiom *das steht nicht dafür*, zatímco výraz *das ging sich mir nicht aus* nepatří do aktivní slovní zásoby 2 respondentů z 1. generace, 2 respondentů z generace 2. a 1 respondenta z generace 3. Dalším překvapivým výsledkem byla větší frekvence užívání frazeologismu *das ging sich mir nicht aus* u 3. generace.

7.1.4 Ostatní specifické výrazy vídeňské němčiny

Jedna z otázek se v dotazníkovém průzkumu týkala i znalosti dalších výrazů z vídeňské němčiny. Respondenti mohli na dotaz „*Welche Begriffe, Phrasen aus dem Wiener Dialekt kennen Sie noch bzw. verwenden Sie? / Které pojmy, fráze z vídeňského dialektu ještě*

znáte, příp. používáte?“ odpovědět libovolně, a dostalo se jim tedy možnosti vypsát další výrazy z vídeňského dialektu, které znají. Jejich odpovědi byly následující:

- *fesch* – hezký
- *goschat* – drzý
- *oida!* – člověče!
- *Schwammerl* – hlupák
- *Tussi* – ženská
- *Voikoffa* – idiot
- *Watschn* – facka
- *Patschen* – trepky
- *Weckal* – pečivo
- *Oasch* – řitní otvor
- *g'schissen* – (vulgárně) blbý
- *ur* – velice
- *leiwand* – užasný
- *läuft bei dir* – skvělý
- *Zieh Leine!* – Mazej pryč!
- *guat* – dobrý
- *Kusch!* – Kuš!
- *meine Alte* – moje stará
- *gema / gemma nach Hause* – jdeme domů
- *Fad* – nuda
- *Schmähtandla* – šíření nepravdivých informací
- *Schlawiner* – mazaný podvodník
- *Haberer (Hawara)* – kamarád
- *Wutzler* – stolní fotbal
- *böhmakeln* – mluvit vídeňskou němčinou s českým přízvukem, remcat
- *baba* – čau
- *ist mir wurscht* – je mi to jedno
- *samas* – jsme hotoví
- *hackln* – pracovat
- *Bim* – tramvaj
- *Tschick* – cigarety

Nejčastěji se mezi odpověďmi objevovala slova: *ur, oida a gemma*.

Během rozhovorů byli vídeňští Češi také dotazováni, zda znají nějaký výraz, který pochází původem z češtiny, ale může se vyskytnout i ve vídeňském dialektu. Mezi jejich odpověďmi byly například:

- *Brambori* – brambory
- *Feschak* – pěkný chlapec

7.2 Bilingvismus v rodinách současných vídeňských Čechů

Při výzkumu v předkládané bakalářské práci byl uplatněn sociolingvistický přístup: bádání bylo orientováno na všechny věkové kategorie a generace vídeňských Čechů; jsou v nich zastoupeny různé sociální vrstvy s různými stupni českého či německého jazykového vzdělání.

Bilingvnost vídeňských Čechů byla zkoumána dvojím způsobem:

- kvalitativními rozhovory, v nichž byla zachycena jednak spontánní vyprávění, jednak zde byla uplatněna forma řízených dialogů
- na základě speciálně připraveného dotazníkového průzkumu

Bakalářská práce tak představuje sondu orientovanou na popsání bilingvismu vídeňské české society.

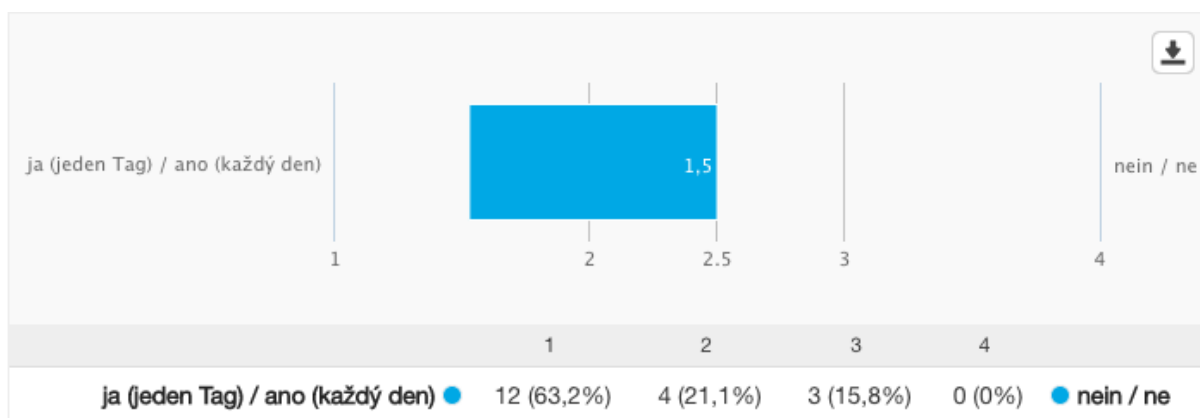
Dotazníkové šetření, kterého se zúčastnilo celkem 19 respondentů, přiblížilo nejen míru užívání českého jazyka a vídeňského dialektu v komunikaci vídeňských Čechů, ale také specifikaci lokality užívání těchto komunikačních prostředků.

Celkové výsledky na otázku „*Benutzen Sie oft Tschechisch als Kommunikationsmittel? / Používáte často češtinu jako dorozumivací prostředek?*“ lze shrnout takto:

- 1 – *ja (jeden Tag) / ano (každý den)*
- 2 – *eher ja (jede Woche) / spíše ano (každý týden)*
- 3 – *eher nein (weniger als jede Woche) / spíše ne (méně než každý týden)*
- 4 – *nein / ne*

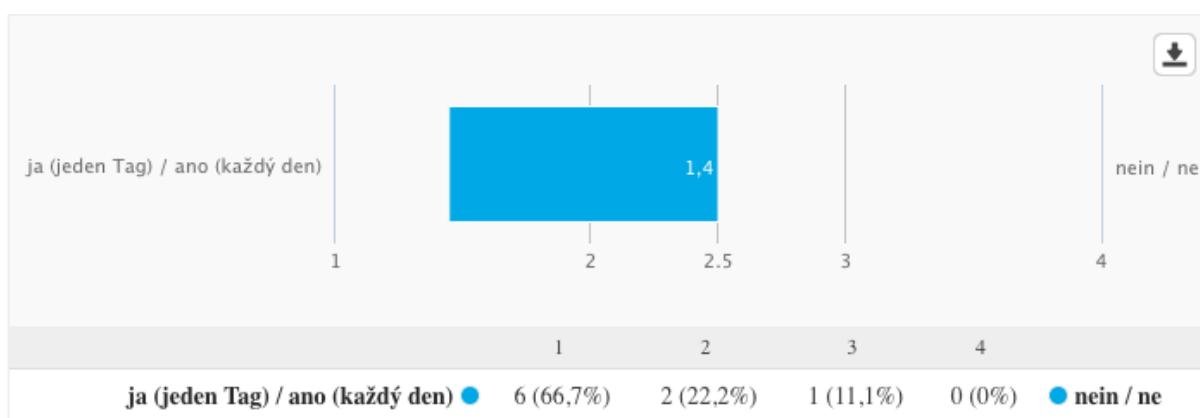

Graf č. 10: Míra užívání českého jazyka

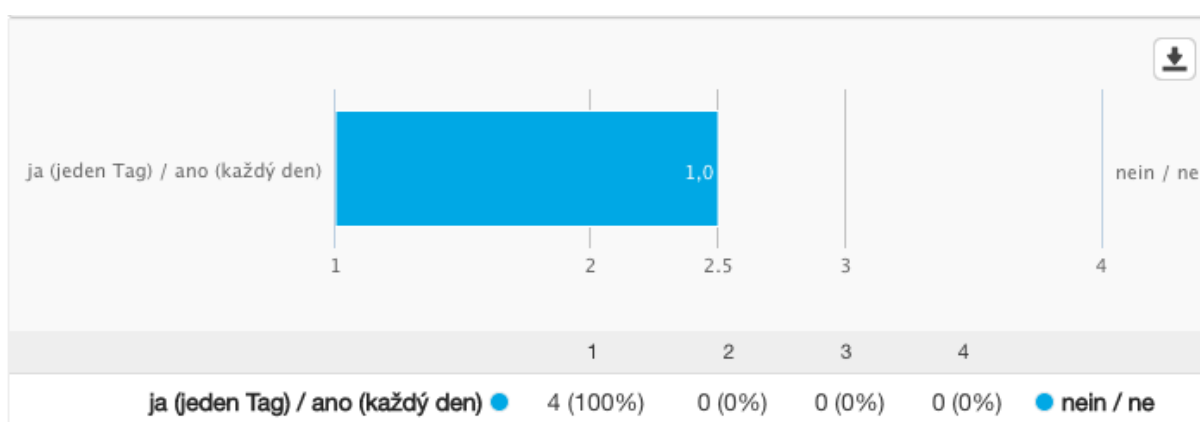

V závislosti na jednotlivých generacích byly zaznamenány následující odpovědi:

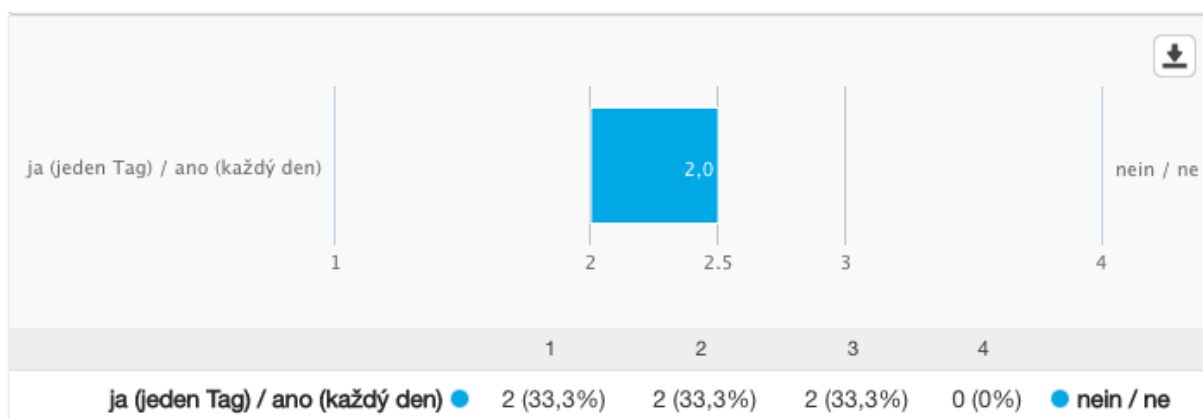
Graf č. 11: Míra užívání českého jazyka, 1. generace

Graf č. 12: Míra užívání českého jazyka, 2. generace

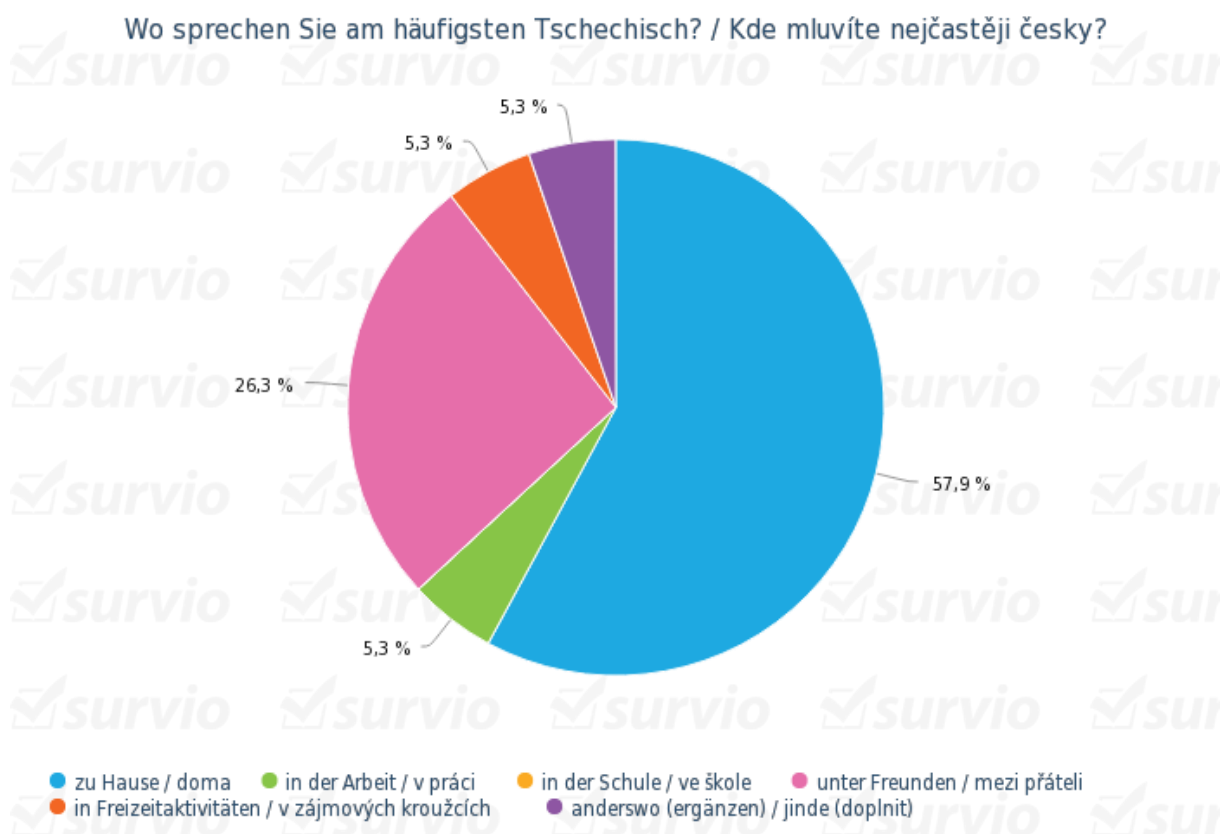
Graf č. 13: Míra užívání českého jazyka, 3. generace

Z dotazníkového šetření vyplynulo, že celkem 12 respondentů užívá češtinu jako komunikační prostředek každý den. Nikdo z dotazovaných nevolil na otázku „*Benutzen Sie oft Tschechisch als Kommunikationsmittel? / Používáte často češtinu jako dorozumivací prostředek?*“ odpověď „*ne*“. Z toho lze usuzovat, že se český jazyk v rodinách vídeňských Čechů ke komunikaci stále aktivně používá, a lze tedy říci, že čeština je ve vídeňské české societě stále živým jazykem.

Souhrnné odpovědi všech respondentů na otázku „*Wo sprechen Sie am häufigsten Tschechisch? / Kde mluvíte nejčastěji česky?*“ jsou zaznamenány v následujícím grafu:

Graf č. 14: Lokace užívání českého jazyka

#▲	Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
1	zu Hause / doma	11	57,9 %
2	in der Arbeit / v práci	1	5,3 %
3	in der Schule / ve škole	0	0 %
4	unter Freunden / mezi přáteli	5	26,3 %
5	in Freizeitaktivitäten / v zájmových kroužcích	1	5,3 %
6	anderswo (ergänzen) / jinde (doplnit)	1	5,3 %

Z grafu a odpovědí je patrné, že vídeňští Češi užívají český jazyk zejména doma. To potvrdili i narátoři z kvalitativních rozhovorů. Většina z nich uvedla, že česky mluví nejčastěji se svými příbuznými či kamarády a že se česky naučili především díky kontaktu s rodinnými příslušníky.

Někteří, jako například Franz F. (3. generace), disponují receptivními dovednostmi v českém jazyce. Protože poslední příbuzná (teta) Franze F., se kterou mluvil česky, již zemřela, přestal češtinu aktivně užívat. On sám si vzal za manželku Rakušanku, a doma tedy mluví pouze německy. Jejich syn už se česky nenaučil. Český jazyk tak využívá pouze při

cestách na Slovensko, kde si nechává tisknout časopis o technice, který vydává, a také se svou zubní lékařkou, která je Češka.

Rodinní příslušníci Petera S. (3. generace) mluví převážně vídeňskou němčinou. Jak Peter S. sám v rozhovoru uvedl, jeho maminka uměla velmi dobře česky, protože navštěvovala českou školu. Jeho tatínek uměl česky, ale ne moc dobře. Jeho sourozenci česky neuměli, jelikož chodili do rakouské školy a na rakouské gymnázium.

V rodině Blanky W. (1. generace) se český jazyk a české tradice drží stále. Ačkoliv si Blanka W. vzala Rakušana a se svou rodinou žila nejdříve v Německu a až poté se přestěhovali do Vídně (nežili tedy nikdy v České republice), její děti hovoří nejen německy, ale také česky. Syn paní Blanky W. dokonce odjel na Erasmus do Prahy. Ona sama disponuje jak receptivními, tak produktivními dovednostmi v obou jazycích. Její děti se však nikdy nenaučily číst a psát v češtině. Potomci paní Blanky W. tak dosáhly přirozeného (primárního) biligvismu. Dcera paní Blanky W. má již vlastní dceru, s níž mluví česky. Vnučka paní Blanky W. díky tomu rozumí skoro všemu, avšak česky nemluví.

Daniel D. (2. generace) odpověděl v rozhovoru na otázku týkající se komunikace v rodině, že doma mluvili spíše německy, ale později, hlavně s maminkou, která se narodila v Česku, i česky. Velice zajímavá byla jeho poznámka ke školce – protože chodil do velice konzervativní školky, dělaly si z něj ostatní děti legraci, že je cizinec, protože ovládal i jiný jazyk než němčinu, ačkoliv cizinec nebyl. Z tohoto důvodu přestal na dlouhou dobu mluvit česky. Později se začal znovu učit česky na vysoké škole a odjel i na letní kurz češtiny na univerzitu do Brna. Nyní ji užívá běžně, protože má mnoho přátel mezi Čechy a Slováky.

Dovednosti v českém jazyce Viktora V. jsou na velmi dobré úrovni, ačkoliv je již 4. generací vídeňských Čechů. V jeho rodině je tradicí, že jsou rodinní příslušníci vychovávaní dvojjazyčně. Viktor V. podotkl, že má problémy s pravopisem, protože nikdy nenavštěvoval českou školu, avšak doma se vždy mluvilo česky. Tradici se snaží uchovávat i nadále. Jeho syn z páté generace umí také česky, stejně tak jeho sedmiletý vnuk.

Jelikož ve Vídni působí mnoho českých spolků, přicházejí spolu Češi a Slováci žijící ve Vídni do kontaktu velice často. Není tady výjimkou, že vídeňští Češi (a Slováci) mezi sebou uzavírají sňatky. To je jeden z faktorů, který napomáhá k zachování českého jazyka a české kultury na území Vídně.

V mluveném projevu u vídeňských Čechů běžně dochází ke „*code switchingu*“ i „*mixingu*“ (viz kapitola 3.4). Ať už mluvčí přechází z češtiny do němčiny či naopak. Během rozhovorů je to zřetelné a lze si toho jednoduše všimnout.

Příklady „code switching“ a „mixingu“:

- „Dieses Mal bei diesen Sugar haben wir 10 neue Leute, die ich alle hier angeworben. To je líheň nových herců.“
- „Also ich bin Schneider geworden und habe dann wollte ich auf die Wanderschaft gehen, na zkušenou, česky do světa.“
- „Naah, hhm ich habe nicht gelernt, ich habe, ich weiss nicht was soll diese Wort – Já jsem byl osvobozenej od toho. Já jsem byl dyslektik. Ich war Dyslektion oder Dyslektik.“
- „Solange wir neue junge Leute haben, die begeistert sind, solange spielen und die Leute gerne kommen, ja. Znáš Boleradice? U Hustopeč je to. Malá vesnička.“
- „Ich bin in Prag auf die eh prŭmyslovku gegangen.“
- „Also, das sind Freunde. Jetzt hat der Franta Kopeček drei Kinder gehabt und der Sohn ist auch kovář geworden, hat in Brno in ZKL gearbeitet, Závod kuličkových ložisek.“
- „Sie führt doch die tschechische Firma. Sie ist halt die jednatelka.“

Z analýzy materiálového korpusu vyplývá, že se ve Vídni český jazyk, české tradice a česká kultura stále drží, i když sem první čeští přistěhovalci přišli před staletími. Je také beze sporu, že čeština měla a stále má vliv na podobu němčiny ve Vídni, ačkoliv opačný vliv (němčina na češtinu) je u vídeňských Čechů, zejména u 2. a vyšší generace, větší.

Závěr

Předkládaná bakalářská práce zjišťovala ovlivnění vídeňského dialektu českým jazykem z pohledu kontaktní lingvistiky. Dalším cílem práce bylo postihnout bilingvnost vídeňských Čechů.

V teoretické části byly zkoumány prameny a zdroje zabývající se historií vídeňských Čechů a vídeňskou němčinou z pohledu diachronního. Tato odborná literatura doložila dlouholeté spojení Čechů s Vídní. Monika Glettler v díle „*Böhmisches Wien*“ (1985) napsala, že Češi začali přicházet ve větším počtu do Vídně již ve 13. století. Díla zabývající se vídeňskou němčinou zase dopomohla k určení počátku vzniku vídeňského dialektu a jeho dalšího vývoje. Tyto prameny doložily, že vídeňská němčina byla obohacována o výrazy a gramatické jevy nejen z ostatních jazyků, jako např. z francouzštiny, italštiny, maďarštiny atd., ale i o slova pocházející z dialektů či o slova slangová. Teoretická část zabývající se problematikou bilingvismu zase dopomohla k popsání bilingvismu na konkrétních příkladech.

Práce s literaturou a kontakt s vídeňskými Čechy potvrdily, že Češi ovlivňovali a stále do jisté míry ovlivňují nejen vídeňskou kulturu, ale i jazyk, kterým se ve Vídni mluví.

Z analýzy materiálového korpusu, který tvořily kvalitativní dotazníky a rozhovory v německém jazyce vedené s vídeňskými Čechy, je patrné, že český jazyk působil na dnešní podobu vídeňské němčiny. Část dotazníku zabývající se lexikální stránkou vídeňské němčiny byla vytvořena na základě poznatků S. M. Newerkly (2007). Z výsledků dotazníkového průzkumu vyplynulo, že nejpoužívanějším bohemismem je mezi vídeňskými Čechy slovo *Knödl*. Výraz znalo všech 19 respondentů. Sedmáct odpovídajících uvedlo, že slovo aktivně užívají, a zbylí dva respondenti odpověděli, že by slovo *Knödl* v běžném rozhovoru spíše použili. Naopak idiomatickou předložkovou frází *auf lepsi gehen* by v běžném rozhovoru použili pouze 2 lidé. Jmenovaná fráze je tedy nejméně užívaným obratem z dotazníkového šetření. Některé bohemismy, o kterých se S. M. Newerkla ve své publikační činnosti zmiňuje, se už ve vídeňském dialektu aktivně neuvžívají, a někteří vídeňští Češi je dokonce ani neznají. Jak dokládá výzkumná část bakalářské práce, mnohé výrazy či obraty pocházející z češtiny se však užívají ve Vídni dodnes. Z rozhovorů s vídeňskými Čechy však bylo odvozeno, že si mluvčí původ těchto slov spíše neuvědomují.

Český jazyk je dědictvím, které se v českých rodinách žijících ve Vídni předává z generace na generaci, a proto je běžné, že i potomci vídeňských Čechů z 3. generace hovoří plynule česky.

Jak bylo zaznamenáno v dotazníkovém šetření, v současných českých rodinách ve Vídni se stále mluví česky ve všech zkoumaných generacích. Na otázku „*Wo sprechen Sie am häufigsten Tschechisch? / Kde mluvíte nejčastěji česky?*“ bylo nejhojněji odpovídáno *doma* (11 z 19). Dalších 5 respondentů poté odpovědělo, že nejčastěji užívají český jazyk v okruhu přátel. Z toho vyplývá, že vídeňští Češi zachovávají český jazyk nejen v rámci rodiny, ale i v rámci české society ve Vídni.

Během rozhovoru s vídeňskými Čechy lze postřehnout znaky bilingvismu, jako např. „*code switching*“ či „*mixing*“, a to bez ohledu na to, zda je mluvčí 1. či 4. generací vídeňských Čechů.

Bakalářská práce samozřejmě nepostihuje celou komplikovanou jazykovou a společenskou situaci vídeňských Čechů. Představuje tedy spíše sondu do jazyka českých obyvatel Vídně. Mohla by sloužit jako úvod či jeden z podkladů hlubšího bádání v dalších jazykových rovinách, jako např. v syntaxi či fonetice. Otázkou ovšem zůstává, jak dlouho zůstane český jazyk aktivním dorozumívacím prostředkem ke komunikaci mezi vídeňskými Čechy. Nedojde k úplné asimilaci Čechů s rakouským prostředím a nepřestane český jazyk definitivně ovlivňovat podobu vídeňské němčiny?

Seznam tabulek a grafů

Tab. 1: Výsledky sčítání lidu do 1. světové války	12
Tab. 2: Sčítání lidu v meziválečném období	14
Tab. 3: Aspekty jazykové kompetence	30
Tab. 4: Příklady austriacismů vázaných na území monarchie	36
Tab. 5: Příklady austriacismů ze sféry každodenního života 1	37
Tab. 6: Příklady austriacismů ze sféry každodenního života 2	37
Tab. 7: Příklady austriacismů ze sféry každodenního života 3	38
Tab. 8: Příklady austriacismů ze sféry každodenního života 4	38
Tab. 9: Příklady výrazů ze sémantického okruhu kuchyně a jídlo 1	39
Tab. 10: Příklady výrazů ze sémantického okruhu kuchyně a jídlo 2	39
Tab. 11: Podobné předložkové vazby v češtině a ve vídeňské němčině	42
Tab. 12: Podobné idiomy v češtině a ve vídeňské němčině	42
Tab. 13: Znalost lexikálních jednotek, 1. generace	77
Tab. 14: Znalost lexikálních jednotek, 2. generace	78
Tab. 15: Znalost lexikálních jednotek, 3. generace	78
Tab. 16: Znalost předložkových vazeb, 1. generace	82
Tab. 17: Znalost předložkových vazeb, 2. generace	82
Tab. 18: Znalost předložkových vazeb, 3. generace	82
Tab. 19: Znalost idiomů a frazeologismů, 1. generace	84
Tab. 20: Znalost idiomů a frazeologismů, 2. generace	85
Tab. 21: Znalost idiomů a frazeologismů, 3. generace	85
Graf č. 1: Míra užívání lexikálních jednotek, 1. generace	79
Graf č. 2: Míra užívání lexikálních jednotek, 2. generace	80
Graf č. 3: Míra užívání lexikálních jednotek, 3. generace	81
Graf č. 4: Míra užívání předložkových vazeb, 1. generace	83
Graf č. 5: Míra užívání předložkových vazeb, 2. generace	83
Graf č. 6: Míra užívání předložkových vazeb, 3. generace	84
Graf č. 7: Míra užívání idiomů a frazeologismů, 1. generace	85
Graf č. 8: Míra užívání idiomů a frazeologismů, 2. generace	86
Graf č. 9: Míra užívání idiomů a frazeologismů, 3. generace	86
Graf č. 10: Míra užívání českého jazyka	89

Graf č. 11: Míra užívání českého jazyka, 1. generace.....	89
Graf č. 12: Míra užívání českého jazyka, 2. generace.....	89
Graf č. 13: Míra užívání českého jazyka, 3. generace.....	90
Graf č. 14: Lokace užívání českého jazyka.....	91

Seznam literatury a zdrojů

Odborná literatura

BEYERL, Beppo, Klaus HIRTNER a Gerald JATZEK. *Wienerisch, das andere Deutsch*. 6. Aufl. Bielefeld: Reise-Know-How-Verl. Rump, 2006.

BROUSEK, Karl M. *Wien und seine Tschechen: Integration und Assimilation einer Minderheit im 20. Jahrhundert*. Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 1980.

EBNER, P. Politické dějiny a právní postavení české menšiny v Rakouské republice. In: VOCELKA, K. – VALEŠ, V. (eds.) *Doma v cizině – Češi ve Vídni ve 20. století*. Praha: Scriptorium, 2002.

GIDDENS, Anthony, SUTTON, Philip W., ed. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013.

GLETTLER, Monika. *Böhmisches Wien*. Wien: Herold, 1985.

HAHNL, Hans Heinz. *Hofräte - Revoluzzer - Hungerleider: vierzig verschollene österreichische Literaten*. Wien: Wiener Journal Zeitschriftenverlag, 1990.

HARDING, Edith a Philip RILEY. *Bilingvní rodina*. Praha: Portál, 2008. Rádcí pro rodiče a vychovatele.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2015.

HEROLDOVÁ, Iva. Reemigrace. In BASLER, Helena., et al. *Videňští Češi 1945-2005: K dějinám národnostní menšiny*. Svazek 1. Praha: České kulturněhistorické centrum, 2006.

HORNUNG, Maria a Leopold SWOSSIL. *Wörterbuch der Wiener Mundart*. Wien: ÖBV, 1998.

HORNUNG, Maria. *Unsere Mundarten*. Wien: Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst, 1950.

HOUSAROVÁ, B. Bilingvismus - II. část - Specifika bilingvní řeči. *Diagnostika a terapie poruch komunikace*, 2002, roč. V., č. 3, č. 1-2.

MATRAS, Yaron. *Language contact*. New York: Cambridge University Press, 2009.

MEDEK, Ivan. Chartisté v Rakousku. In BASLER, Helena, et al. *Videňští Češi 1945-2005: K dějinám národnostní menšiny*. Svazek 1. Praha: České kulturněhistorické centrum, 2006.

MICHAEL, John a Albert LICHTBLAU. Česká Vídeň: Von der tschechischen Großstadt zum tschechischen Dorf. In *Archiv. Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Arbeiterbewegung*. Vídeň: 1987.

MORGENSTERNOVÁ, Monika, Lenka ŠULOVÁ a Lucie SCHOLL. *Bilingvismus a interkulturní komunikace*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011.

- NEWERKLA, Stefan, Michael. *Areály jazykového kontaktu ve střední Evropě a německo-český mikroareál ve východním Rakousku. Slovo a slovesnost*, 68(4), 2007.
- NEWERKLA, Stefan, Michael. *Dědictví Rakousko-Uherska v jazyce našich sousedů: Stopy češtiny ve vídeňské němčině. Geografické rozhledy*, 23(5), 2007.
- SEDLACZEK, Robert. *Das österreichische Deutsch: wie wir uns von unserem grossen Nachbarn unterscheiden: ein illustriertes Handbuch. Wien: Ueberreuter*, 2004.
- SCHMELTZL, Wolfgang. *Ein Lobspruch der hochlöblichen weitberühmten khünigklichen Stat Wieñ in Osterreich*. 1548.
- SCHMUTZER, Dieter. *Wienerisch g'redt: Geschichte der Wiener Mundartdichtung. Wien: Verlag Der Apfel*, 1993.
- SCHUSTER, Mauriz a Hans SCHIKOLA. *Das alte Wienerisch : ein kulturgeschichtliches Wörterbuch. Wien: F. Deuticke*, 1996.
- VALEŠ, Vlasta. Českoslovenští uprchlíci a jejich soužití s vídeňskými Čechy. In VALEŠ, Vlasta. *Doma v cizině. Češi ve Vídni ve 20. století*. Praha: Scriptorium, 2002.
- VALEŠ, Vlasta. *Die Wiener Tschechen einst und jetzt: eine Einführung in Geschichte und Gegenwart der tschechischen Volksgruppe in Wien*. Praha: Scriptorium, 2004.
- WEHLE, Peter: *Sprechen Sie Wienerisch? : von Adaxl bis Zwutschkerl*. Wien: Ueberreuter, 1980.
- WEHLE, Peter. *Die Wiener Gaunersprache : eine stark aufgelockerte Diss*. München: Jugend & Volk, 1977.

Internetové zdroje

- NEKULA, Marek. Jazykový svaz. In KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ (eds.). *Nový encyklopedický slovník* [online]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017 [cit. 2017-12-29]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/>.